

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola
Földtudományok Doktori Program

**Az uniós külső határok által kettéosztott Kárpátok Eurorégió
biztonságföldrajzi elemzése**

PhD értekezés

Dobák Imre

Témavezető:

Dr. habil Pap Norbert PhD
tanszékvezető egyetemi docens

PÉCS, 2011

I. A témaválasztás indoklása, aktualitása	3
1.1. Célkitűzések	5
1.2. Tézisek	6
1.3. Kutatástörténeti előzmények	7
1.4. A kutatási téma lehatárolása	10
1.5. Az alkalmazott kutatási módszerek	13
1.6. Biztonságföldrajzi megközelítés	17
II. Az európai geopolitikai változások.....	22
III. A Kárpátok Eurorégió átfogó jellemzése	28
3.1. A Kárpátok Eurorégió létrejötte, jelentősége	28
3.2. A Kárpátok Eurorégió tagterületeinek általános bemutatása	32
3.3. Kárpátalja kiemelt geopolitikai szerepe	39
IV. Veszélyek és kihívások az Eurorégió területén biztonságföldrajzi szemmel	45
4.1. Etnikai sokszínűség, az államközi kétoldalú kapcsolatok tehertétele	45
4.1.1. Szlovákia.....	47
4.1.2. Ukrajna.....	49
4.1.3. Románia	54
4.1.4. Lengyelország	56
4.1.5. Magyarország.....	57
4.1.6. A roma etnikai kisebbség kérdésköre	61
4.2. Illegális migráció	64
4.2.1. Az Eurorégió területének geopolitikai jelentősége az illegális migrációs folyamatok során.....	66
4.2.2. Az illegális migráció útvonala	68
4.2.3. Ukrajna jelentősége.....	70
4.2.4. Az Eurorégió uniós tagterületei	74
4.3. A biztonság katonai dimenziója.....	79
4.4. Terrorizmus	83
4.5. Szervezett bűnözés.....	86
4.6. Környezetbiztonság	90
4.6.1. Természeti katasztrófák veszélye	93
4.6.2. Az emberi tevékenység által okozott, mesterséges katasztrófák veszélye ...	94
4.7. Gazdaság és biztonság, feketegazdaság	106
4.8. Energiabiztonság.....	113
V. Összegzés, következtetések	117
VI. Az eredmények hasznosíthatósága, a kutatás további irányai.....	123
Irodalomjegyzék	124
Ábrajegyzék	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Táblázatok jegyzéke	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
A szerző témához kapcsolódó publikációi	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Mellékletek.....	141

I. A témaválasztás indoklása, aktualitása

Az elmúlt években végbement európai geopolitikai változások jelentősen átrendezték a kelet-közép-európai térség Európában betöltött helyét és szerepét. A bipoláris világrendszer felbomlását követően a térség országai az európai integráció útját választották, melynek során a NATO és az Európai Unió bővítése mellett a regionalizmus térhódítása is helyet kapott.

Értekezésemmel célom az öt kelet-közép-európai ország (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Ukrajna) határterületeinek találkozásánál elterülő *Kárpátok Eurorégió területének, mint az uniós külső határoknak helyet adó térségnek a biztonságföldrajz és biztonságpolitika* aspektusából történő vizsgálata. Az Eurorégió területe az 1993-as megalakulását követően számos tudományos kutatás tárgya, hiszen a színes etnikai, vallási, kulturális, gazdasági és társadalmi jellemzőkkel bíró térség - egy témában készült tanulmány megfogalmazása szerint – „a konfliktusok és együttműködések egyik legnagyobb csomósodási térsége Európában” (KORDELA-BORCZYK, Z. 1996). Amíg az 1990-es évek közepén megjelent publikációk főként a gazdasági és etnikai kérdéskört találták talán a legfontosabb, biztonságot is érintő problémának, addig napjainkban az Európai Unió (továbbiakban: EU, illetve Unió) többkörös bővítése eredményeként többek között az illegális migráció, vagy akár a környezetbiztonsághoz köthető jelenségek kapcsán is hangsúlyosabban előtérbe kerül.

A kutatási téma az EU keleti irányú bővítése és a schengeni külső határok kiterjesztése kapcsán felértékelendő biztonsági kérdések, valamint az Oroszország és az EU között elhelyezkedő Ukrajna szerepköre miatt véleményem szerint *rendkívül aktuálisnak tekinthető*. Az Eurorégió¹, a maga történelmi, gazdasági, és társadalmi örökségével a tágabb környezet biztonsága szempontjából is elemzésre érdemes térség, kiemelten vizsgálva a határokon átnyúló veszélyeket, kockázatokat és konfliktusforrásokat..

---

¹ Az Eurorégió alatt olyan behatárolt földrajzi területet érthetünk, amely két vagy több ország területét foglalja magába, amelyek megállapodtak abban, hogy összehangolják tevékenységeiket a határmenti térségek eredményesebb fejlesztése érdekében (CORRIGAN, K –BÉRES CS. – SÜLI-ZAKAR I. 1995) Az Eurorégió elnevezés használata jogilag nem korlátozott, az AEBR-hez (Európai Határmenti Régiók Szövetsége - Association of European Border Regions) történő csatlakozáshoz azonban több kritériumnak is meg kell felelni. (forrás: Elfogadott indítvány az „eurorégiók” szerepéről a regionális politika alakításában (2004/2257(INI)) - Európai Parlament Regionális Fejlesztési Bizottság)

Az értekezésben törekedtem átfogó képet adni az Unió külső határa által kettévágott Kárpátok Eurorégió területének biztonságpolitikai - biztonságföldrajzi tényezőiről, jellemzőiről és megtalálni a helyes arányt a komplexnek tekinthető problémakörök kellő, azonban nem túl redundáns mélységű bemutatására. A terület tágabb földrajzi térségben betöltött szerepkörének áttekintése, az Eurorégió tagterületein túlmutató, azonban ott megjelenő kérdések vizsgálata során fontos elem volt a régiót alkotó tagországok folyamatosan változó politikai folyamatainak nyomon követése, amely nélkül a régiót érintő hatások, komplexitásuk miatt nehezen lennének megérthetőek.

A térség gazdasági, társadalmi folyamatai, az EU bővítés, illetve a schengeni külső határok kiterjesztése, vagy éppen a határkutatások kapcsán egy-egy vonatkozó kérdéskört már széles körben vizsgálnak tekinthetünk, a térséget a biztonságpolitika szemszögéből bemutató, *átfogó értékeléssel* - kutatásaim során - azonban nem találkoztam. A multidiszciplináris irányultságú áttekintést még összetettebbé teszi, hogy a régió összterületének és az ott élő lakosság számának nagyságát tekintve (több mint 16 milliós lakosság és több mint 161 ezer km²-nyi terület) egy közepes méretű ország arányaival szembesülünk. Mivel azonban a Kárpátok Eurorégió biztonságpolitikai megközelítésben nem tekinthető az államokkal egyenlő rangú szereplőnek a nemzetközi biztonság résztvevői között, így az itt megjelenő problémák is elsődlegesen határokon átnyúló, regionális problémaként kerülhetnek felszínre (BILČIK, V. - DULEBA, A.-KLYAP, M.- MITRYAYEVA, S. 2001).

Nem beszélhetünk egységes biztonságpolitikai elképzelésekről sem, és habár számos kérdésben közös úton (a NATO és EU intézményrendszere) haladnak az érintett tagországok, a régió területét az egyes nemzetek eltérő nézőpontból és érdekek mentén szemlélik, így egyes, a biztonságpolitikához tartozó kérdéseket is eltérően ítélnék meg.

1.1. Célkitűzések

Az értekezés célja:

- Az elmúlt évek nagyobb geopolitikai folyamatai tükrében, az itt húzódó határok „típusának” átalakulása kapcsán *vizsgálni és elemezni* az Eurorégió által felölelt térség nagyobb kelet-közép-európai térben betöltött jelenlegi és várható helyét, szerepét.
- *Rávilágítani* az uniós külső határokon átívelő biztonságpolitikai problémakörök egyes összetevőire, elemezni azok regionális szintű megjelenését. *Meghatározni* azon főbb veszélyeket és kihívásokat, melyek hosszabb távon érinthetik a vizsgált térséget.
- A biztonságföldrajzi – biztonságpolitikai kérdéskörök kapcsán *rámutatni* a nem uniós tag Ukrajna tágabb térségben betöltött szerepére.
- *Elemezni* az Európai Unió külső határbiztonsága fenntartásában közvetlenül érintett régió nemzetközi illegális migráció folyamatában betöltött szerepét.
- *Igazolni* a biztonságföldrajzi-biztonságpolitikai szemléletű megközelítés létjogosultságát a regionális vizsgálati térben.

Az értekezésben vizsgált biztonságpolitikai veszélyeket és kockázatokat nem öncélúan választottam ki a komplex biztonságpolitika szerteágazó összetevői közül. Azokat a tényezőket tekintetem át, melyek mind az európai biztonságpolitikai elképzelésekben², mind a vizsgálatnak földrajzi keretet biztosító anyanemzetek, régiót érintő biztonságpolitikai gondolkodásában (BILČIK, V. - DULEBA, A.- KLYAP, M.- MITRYAYEVA, S., 2001) megjelennek, és jelentőséggel bírnak napjainkban. Ezek alapján azon biztonságpolitikai veszélyek és kihívások (etnikai problémakör, illegális migráció, környezetbiztonság, katonai dimenzió, terrorizmus, gazdaság / feketegazdaság, energiabiztonság, szervezett bűnözés) áttekintésére tettem kísérletet, melyek regionális szinten fajsúlyosan érintik a Kárpátok Eurorégió területét.

---

² többek között: Hágai Program: Tíz prioritás a következő öt évre, Partnerség Európának a szabadság, biztonság és jog területén való megújulásáért, Brüsszel, COM(2005) 2005, május 10. European Council - European security strategy. Brussels, 12 December 2003, The European Union Counter-Terrorism Strategy (14469/4/05) Brussels, 30 November 2005.

Fontosnak tartom kiemelni azt is, hogy a nemzetközi és a nemzeti színtereken, állandóan mozgásban lévő politikai és nem utolsósorban gazdasági erők folyamatosan alakítják azokat az érdekeket, amelyek közvetlenül és közvetve is lecsapódnak az Eurorégió területén is. Éppen ezért a terület jelen, földrajzi szemléletű, biztonságpolitikai irányú áttekintése igazából pillanatnyi helyzetképet adhat a régió viszonyainak és helyzetének teljesebb megértése felé.

1.2. Tézisek

A megfogalmazott célokat az alábbi tézisekben foglaltak helytállóságának bizonyításával kívánom elérni:

- A Kárpátok Eurorégió területe, az Európai Unió és az attól keletre eső ukrán területek biztonságpolitikai értelemben vett egyik kapcsolódási zónája, ahol *a különböző biztonsági kockázatok és kihívások határon átnyúló jelenségként éreztetik hatásukat.*
- Az Eurorégió tagterületeinek esetében nem egyszerűen földrajzi értelemben vett „találkozási térségről” beszélhetünk, hanem mindezzel párhuzamosan számos olyan, a biztonságpolitika témaköréhez sorolható problémakör is felszínre kerül, amelyek a határtérségek elválasztó és összekötő szerepéhez kapcsolódnak. Az Eurorégió tagországai többségében azonos biztonságpolitikai kockázatokkal és kihívásokkal szembesülnek, mindemellett az Eurorégió területe számos *érték és érdek találkozási, ütközési területe.*
- A vizsgált térség, történelmi öröksége, a nagyobb geopolitikai változások hatásai, továbbá földrajzi elhelyezkedése révén súlyozottan érintett az egyes biztonságpolitikai veszélyek és kihívások terén, amely alapján a biztonságpolitikai problémakörök egyik megközelítési módjaként létjogosultsága van a földrajzi szemléletnek, megkönnyítve ezzel a régió viszonyainak valós bemutatását.
- Az Unió külső határainak, illetve a schengeni külső határoknak teret adó Kárpátok Eurorégió térsége hosszabb távon a kelet-nyugati irányú illegális migráció, illetve az ellene való küzdelem egyik kiemelt földrajzi színtereként funkcionál.

- A régió tagterületeként megjelenő, az Unió és Oroszország között elhelyezkedő Ukrajna geopolitikai szerepe és az ország jövője kiemelkedő jelentőségű a tágabb kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai helyzete szempontjából. Az Eurorégió többi tagországától eltérően Ukrajna tényleges európai integrációja - több, a kelet-közép-európai térségen túlmutató tényező okán – tartósan lezáratlan marad.

1.3. Kutatástörténeti előzmények

Európa és ezen belül tágabb térségünk az elmúlt közel húsz évben jelentős politikai, gazdasági és társadalmi változások helyszíne volt, amelyek folyamatosan formálták a Kárpátok Eurorégió térségét is. Az 1993-ban alakult Eurorégió által felölelt terület sajátos történelmi öröksége, geopolitikai szerepköre, valamint természetföldrajzi viszonyai révén sokszínű – többek között természet- és társadalomföldrajzi, regionális gazdaságtani - kutatástörténettel rendelkezik. Jelen értekezéshez kapcsolódóan alapvetően a biztonságföldrajzi jellemzőkkel bíró, tágabb térségre irányuló biztonságpolitikai, etnikai, környezeti és gazdasági problémakörök áttekintésére és vizsgálatára irányuló tudományos tevékenységet, illetve a térségre irányuló határkutatási eredményeket kívánom kiemelni.

Kutatástörténetileg visszatekintve a közvetlenül a Kárpátok Eurorégióra, mint a vizsgálatnak földrajzi keretet adó térségére irányuló kutatások kapcsán a hazai kutatók közül legfőképp SÜLI-ZAKAR I. tudományos tevékenysége és regionális fejlesztéshez kapcsolódó munkássága említhető. Számos, az Eurorégió megalakulását és szerepkörét áttekintő publikációján (SÜLI-ZAKAR I. 1997, 1999, 2004) túl, a régió viszonyait és annak a tágabb térségben betöltött szerepét elemző tudományos eredményével találkozhatunk. Rendkívül értékes kutatási alapot jelentett a magyar tagterületeken túlmutató, összegző helyzetfeltárás és az Eurorégióban folyó együttműködés mérlegét magába foglaló Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség Stratégiai Fejlesztési Programja (SÜLI-ZAKAR I. 2004). A régió perifériajellege és a terület központi területektől való lemaradása kérdéskörében, miszerint a Kárpátok-Eurorégióhoz tartozó területek saját országaikban mind társadalmilag, mind gazdaságilag periférikus helyzetűek (SÜLI-ZAKAR I. 2004), a témával foglalkozó több szakember (BARANYI B. 1999, RECHNITZER J. 1999) is azonos megállapításra jutott.

A témakör többirányú kapcsolódási pontjai, valamint a határkutatások terén a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutató Központjaiban összpontosuló tudományos tevékenységek hangsúlyozhatóak, amelyek a „tér és társadalom interdiszciplináris megközelítésű” vizsgálata révén az Eurorégió részterületeit is érintették. A határon átnyúló kapcsolatok és Magyarország államhatárai mentén zajló térségi együttműködések terén jelentős tudományos eredmények születtek az MTA RKK kutatóitól (a teljesség igénye nélkül: BARANYI B. 1999, 2001, BALCSÓK I. 2001, DANCS L. 2001, HAJDÚ Z. 2000, ILLÉS I. 1998, 2000, HARDI T. 2008). A határkutatásokhoz köthetően, többek között földrajzi szemlélettel vizsgálták a rendszerváltozás után években a kutatások középpontjába kerülő határ menti területek, valamint a határokon átnyúló együttműködési lehetőségek kérdéskörét.

A régió egyes területeit és szegmenseit is érintő további hazai kutatások folytak és folynak a Magyar Tudományos Akadémia különböző Intézeteinél (pl. ENKI, TTI, VKI), valamint itt kell megemlíteni az MTA Földrajzi Kutatóintézetében, az egyetemeken (pl. Debreceni Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, ELTE), és a különböző földrajzi intézeteknél (pl. PTE TTK FI) végzett tudományos tevékenységet, valamint a határok, határmenti területek kérdéskörét vizsgáló szakembereket. Több, elismert kutató (a teljesség igénye nélkül ENYEDI GY., TÓTH J., ERDŐSI F., FRISNYÁK S., PAP N., RECHNITZER J., SALLAI J., CZIMRE K.) kapcsolódó tudományos eredményeinek áttekintése nélkülözhetetlen alapot jelentett a disszertáció elkészítésénél. A kisebbségek, és az etnikai kérdéskör kapcsán KOCSIS K. (2003), GYURGYIK L. -, SEBŐK L. (2003), és KEMÉNY I. , JANKY B. KISS T. (2003) népszámlálási elemzésekkel, és határon túli magyarsággal kapcsolatos munkáit, valamint a magyar-szlovák-ukrán hármashatár térsége társadalmi-gazdasági jellemzőinek vizsgálata kapcsán ÉGER GY. (1993), HARDI T. (2008), és MEZEI I. (2008) általam megismert munkáit említeném meg. Biztos vagyok abban, hogy fenti felsorolásból számos elismert szakember tudományos tevékenységét sajnálatosan megemlítetlenül hagytam, de a témakör szerteágazósága, nagysága miatt az általam részletesebben tanulmányozott szakirodalmak képezték a felsorolási alapot.

A biztonságpolitikai kérdéskörök kapcsán a nemzetközi biztonsági elméletek és kutatók gondolatainak (többek között BUZAN B., WÆVER, O. WILDE J. D. 1998, GAZDAG F. 2001, DEÁK P. 2009,) megismerésén túl, a Stratégiai Védelmi és Kutató Intézetnél, a Teleki László Alapítványnál, illetve a Magyar Külügyi Intézetnél

keletkezett tudományos eredmények, publikációk az Eurorégió területén túlmutató, nemzeti, nemzetközi szintű viszonyok áttekintése terén biztosítottak előzményismereteket a témában. A Kárpátok Eurorégiót alkotó tagországok kül- és biztonságpolitikájához, külügyi, katonai, biztonságpolitikai (PÓTI L. 2001, SZ. BÍRÓ Z. 2008), valamint etnikai-kisebbségi (BÁRDI N., FEDINEC Cs) és gazdasági (LUDVIG Zs. 2001) kérdésköréhez kapcsolódó konferencia anyagok és publikációk pedig a régió viszonyainak teljesebb megértéséhez járultak hozzá.

A határok szerepének átalakulása, valamint a schengeni bővítés már közvetlenül érzékelhető jelenségként csapódott le az öt ország határai által szabdaltságot teremtő területre. Az EU külső régiójává vált terület a módosuló határrendészeti kérdéskör, valamint az EU határaihoz köthető biztonságpolitikai feladatok új kutatási irányokat jelentettek a rendészettudomány és hadtudomány köré csoportosuló tudományos kutatóhelyek, így a Magyar Rendészettudományi Társaság, a Magyar Hadtudományi Társaság, a KBH Tudományos Tanácsa, és a ZMNE számára. Megismerésre érdemes tudományos munkák készültek a rendészeti ágazat keretén belül (pl. SALLAI J. - RITECZ GY. 1998, KOBOLKA I. 2003), kitértek a migrációs folyamatokra (RÉDEI M. 2003, 2009), azok biztonságpolitikai vetületére (SZABÓ A. F. 1999, 2009) és annak sajátos megjelenési formájára, az illegális migrációra. Az elmúlt években több konferencián (MRTT, BÁH, ZMNE, KBH) tárgyalták a migráció és bevándorlás folyamatait, biztonságpolitikai vonatkozású kérdéseit, amelyeken elhangzott előadások számos, az értekezés elkészítéséhez értékes adalékot jelentő nézőpontot mutattak be.

Az öt országot felölelő Eurorégió viszonyainak áttekintése terén ki kell emelni a szlovák és ukrán intézetek tudományos eredményeit. Ezen nemzetközi kutatástörténeti előzményekről elmondható, hogy az Eurorégió tagterületeinek viszonyait is kutató tudományos műhelyek (pl. a szlovák külpolitikai kutatóközpont (Research Center of the Slovak Foreign Policy Association - SFPA, illetve az ukrán Stratégiai Tanulmányok Nemzeti Intézete - Strategies Studies Foundation) egyes projektjei és konferenciái a tudományos nézőpontok szélesebb körű bemutatásának engedtek teret. A régió tágabb geopolitikai szerepkörét vizsgáló konferenciák, publikációk (DULEBA A., BILČIK V., MITRYAJEVA S. KLYAP M 2001) a régió összetettségére, etnikai sokszínűségére és a kelet-nyugat közötti kapuszerepére irányították rá a figyelmet. Publikálásra kerültek a soknemzetiségű régiót a szlovák biztonságpolitika oldaláról (DULEBA A. 2008), valamint az ukrán megközelítésből (MITRYAJEVA S. 2001) elemző munkák.

A kapcsolódó tudományos kutatások, és konferenciák számos lappangó biztonságpolitikai problémakörre (nemzeti etnikai és a cigány kisebbség kérdésköre, lemaradása, illegális migráció, határokon átnyúló szervezett bűnözés) irányították rá a figyelmet. Szintén fontos kutatói és publikációs tevékenység jellemzi az egy-egy, határon átnyúló problémakörrel foglalkozó nemzetközi projekteket, így pl. az illegális migrációval foglalkozó Söderköping Process-t (LEONČIKAS T., ŽIBAS K. 2009, PRIBYTKOVA, I. – GROMOS, J. 2007).

Jelentős hatással bírtak és alapjaiban formálták a régió tagországait az eltelt húsz évben végbement nagyobb geopolitikai változások, úgymint a NATO és EU bővítés. Ezek hatásai közvetlenül megmutatkoztak az egyes tagországok nemzetközi életben betöltött szerepe, továbbá az egymás irányába megjelenő kétoldalú kapcsolatok terén. Itt kell megemlíteni a magyar-román, magyar-szlovák, magyar-ukrán kétoldalú kapcsolatok és együttműködések terén megjelent dokumentumokat, tanulmányokat, továbbá a tárgykört is érintő EU dokumentumokat, projekteket, stratégiai terveket.

A kutatástörténeti előzményeket tekintve elmondható, hogy a biztonságpolitikai - biztonságföldrajzi megközelítés rendkívül összetett nézőpontból vizsgálja a sajátos földrajzi elhelyezkedéssel rendelkező Eurorégiót. Mindezek okán számos, a témakör egyes szegmenseit érintő jeles tudományos eredmény, az értekezés, valamint a kutatási téma kereteinek lehatárolása adta korlát miatt megemlítetlenül maradtak.

1.4. A kutatási téma lehatárolása

A disszertáció során több irányban is le kellett határolnom az elemzés kereteit. A vizsgálat *földrajzi kerete* a Kárpátok Eurorégió által felölelt terület, amely amellett, hogy kellően lehatárolható területet biztosított, az uniós külső határok kérdéskörére fókuszálva szélesebb kitekintést nyújt az egyes országok irányába. Egyfajta időbeli korlátot az Eurorégió 1993-es megalakulása jelentett, amely mellett a biztonságot veszélyeztető tényezők és magának a biztonságpolitika kérdéskörének összetettsége, multidiszciplináris jellege miatt fontos szempont volt a biztonságpolitika irányából is a pontos lehatárolás. Mivel *a komplex értelemben vett biztonságpolitika összetevőinek mindegyike, szinte önmagában is külön kutatási területet képvisel*, nem volt céлом a régión kívülről ható, azonban a régióban kiteljesedő problémakörök teljes körű gyökereinek bemutatása, valamint a megoldással, kezeléssel kapcsolatos elméletek és

elképzelések tárgyalása. A vizsgálatok során a fő vezérfonalat az uniós és nem uniós területeket elválasztó „határtérségek” találkozása, és a határ, mint háromdimenziós földrajzi jelenség³ (PAP N. – TÓTH J. 2008) összekötő és elválasztó szerepe képezte.

A Kárpátok Eurorégió által felölelt terület kiválasztásakor olyan, tág értelemben vett határtérséget vizsgálunk, amely mind természetföldrajzi értelemben, mind az adminisztratív határok tekintetében *színtere a történetileg végbement határváltozásoknak, és örököse is ezen eseményeknek*. Mindezek mellett az Eurorégió szintjén, amely „várhatóan nagy jövőjű térség” (TÓTH J. 2003 pp. 726) véleményem szerint helye van a biztonságpolitikai irányultságú gondolkodásnak és kutatásoknak, hiszen a biztonság szintjének növelése, amellyel hogy az Eurorégióban élők alapvető érdeke, nem valósítható meg a regionális szintű cselekvések, valamint a határokon átnyúló két és többoldalú kapcsolatok nélkül. Az Európai Parlament kapcsolódó állásfoglalása⁴ is rámutat az eurorégiók szerepének szükségességére, és felhívja a tagállamokat, hogy mozdítsák elő az eurorégióknak a határokon átnyúló együttműködés eszközeként történő használatát. Az indítvány hangsúlyozza, hogy az eurorégiók és más hasonló struktúrák koncepcióját ki kell terjeszteni az együttműködés több aspektusára, még akkor is, ha azok nem feltétlenül rendelkeznek megfelelő jogi hatáskörrel. Közös érdekű területként javasolja többek között a gazdasági kérdések támogatását, valamint adott esetben - már a biztonságpolitika témakörét érintően - a szervezett bűnözés, a kábítószer-csempészet és a csalás elleni küzdelmet a megfelelő nemzeti intézményekkel partnerségben.

A 1990-es években Európa egészében felgyorsult az országok közti szabad(abb) mozgás jelentősége, amelynek gyakran csak pozitív oldalait említik. Hangsúlyozni kell azonban azt is, hogy a határok szerepének átalakulása, amellyel hogy egyik oldalról számos pozitív értéket hordoz magában, negatív jelenségeket is felszínre hozhat, hiszen számos biztonságpolitikai probléma is határokon „átnyúlóbbá” válik. A Kárpátok Eurorégió területe – több típusú határával – a keleti és nyugati területek találkozásával az egyik ilyen legérintettebb határtérséget testesíti meg.

---

³ A határról összefoglalóan elmondható, hogy az államok lététől elválaszthatatlan háromdimenziós földrajzi jelenség. Jellemzi a sávyszerűség, továbbá a földfelszín alatti és feletti relevancia (PAP N. – TÓTH J. 2008)

⁴ forrás: Az Európai Parlament által elfogadott (2005) indítvány az „eurorégiók” szerepéről a regionális politika alakításában (2004/2257(INI)) - Európai Parlament Regionális Fejlesztési Bizottság)

1. ábra: A Kárpátok Eurorégió területi elhelyezkedése (szerk: DOBÁK I. 2010)

A kutatás kellő lehatárolása érdekében a biztonságpolitikai szegmens és kérdéskör vizsgálatakor *három olyan elemzési szint* is képezhető, amely szinteken vizsgálhatóak a térség biztonságával, stabilitásával és az ott megjelenő biztonságpolitikai problémákkal kapcsolatos jelenségek.

- Az első szint a nemzetközi biztonsági rendszerek irányából történő vizsgálat, a régió bemutatásának szintje. Ide sorolható, a NATO és EU bővítés térséget érintő hatásai, a schengeni külső határok kérdésköre, továbbá az EU kül- és biztonságpolitikai érdekei.

- A második szint a nemzeti szint, ahol a kétoldalú kapcsolatokkal, a külpolitikai irányultsággal, a történeti és földrajzi kapcsolatokból adódó viszonyokkal célszerű foglalkozni. Ide sorolhatóak a tagországok formálódásának instabilitásából fakadó jelenségek, a kisebbségi konfliktusok, és a régióban is lecsapódó egyes belpolitikai folyamatok. A biztonságpolitikai szempontú vizsgálatnál megjelennek az itt élők etnikai viszonyai és az ebből fakadó esetleges konfliktus kockázatok, a feketekereskedelem, a korrupció, a határon átnyúló és szervezett bűnözés, a csempésztevékenységek (kábitószer, fegyver, áru), valamint az illegális migráció és a környezeti veszélyek.
- A harmadik szint a regionális szint, az egyes nemzeti tagterületek szintje, amely szintek vizsgálata már nem volt célja a disszertációnak. A szinten megjelenő problémák, azok forrásai és összetettsége miatt az esetek többségében kikerülnek a nemzeti szintekre, vagy akár a nemzetközi szintre is⁵.

1.5. Az alkalmazott kutatási módszerek

A térséget elsősorban biztonságpolitikai nézőpontból közelítem meg és a történeti, politikai, valamint földrajzi adottságok, összefüggések kapcsolatát is ilyen szempontból vizsgálom. A biztonságpolitikát a társadalomtudományok, gazdaság- és jogtudományok csoportjának hadtudományi tudomány ágába sorolták, azonban a biztonságpolitikai szempontból fontos földrajztudománnyal kapcsolatos részterületei a földrajztudomány különböző ágazataihoz kapcsolhatóak (pl. társadalomföldrajz, politikaföldrajz, gazdaságföldrajz, regionális földrajz, népességföldrajz, stb). Mivel a biztonságpolitika viszonylag fiatal tudományterületnek tekinthető, eddig talán nem kapott igazi hangsúlyt a geográfia igazi jelentősége a tudományterületben. Főbb dimenziói (így a politikai, a gazdasági, a katonai, az emberi jogi, valamint a környezetvédelmi) kapcsán azonban tagadhatatlan a földrajzi környezet jelentősége, és megfogalmazódik a biztonságpolitika és a földrajz szorosabb kapcsolata, valamint mint integráló kategória (KOBOLKA I. – KOVÁCSICS F. 2004) a biztonságföldrajz keretében a biztonságot veszélyeztető tényezők földrajzi vonatkozásainak vizsgálata.

---

⁵ Gondolok itt többek között a környezetbiztonsággal kapcsolatos kérdéskörökre, amelyek jelentőségüknel fogva kikerülnek a nemzetközi szintekre is (pl. határokon átnyúló környezetszennyezés, árvizek).

Az értekezés elkészítésekor a következő módszereket alkalmaztam, amelyek hozzájárulhattak a kérdéskörök áttekintő, elemző jellegű feldolgozásához:

Primer kutatási módszerként:

- Az elméleti irodalmak, a témakört érintő egyes nemzetközi szintű dokumentumok / joganyagok, külföldi és a hazai tudományos értékű publikációk megismerése, az ott megállapítottak másodelemzése.
- A régió viszonyainak megértése, a tágabb nemzetközi környezetben betöltött szerepének megítélése érdekében a hazai biztonságpolitikai vonatkozású szakirodalmak mellett, a térséget is érintő nemzetközi biztonságpolitikai folyamatokhoz köthető, több, idegen nyelvű dokumentum, tudományos eredmény is áttekintésre, feldolgozásra került.
- Áttekintettem a Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetséggel kapcsolatosan fellelhető publikációkat, információk körét. Több, a témakörben már publikált eredményre utaltam, illetve egyes eredményeket más nézőpontból összegeztem. Egyes, véleményem szerint jelenleg is aktuális megállapításaikat hivatkozva vettem át.
- Az analízis és szintézis módszerét alkalmaztam az egyes tagterületek és a Kárpátok Eurorégió egészét érintő problémakörök vizsgálatára, összefüggések, megállapítások levonására.
- A régiót alkotó országok statisztikai hivatalai, egyes állami szervei és egyéb, a vizsgált témakör szempontjából releváns nemzetközi szervezetek régióra vonatkozó statisztikai adatainak feldolgozása, elemzése számos megállapítás levonását segítették. A hazai és nemzetközi tudományos kutatói adatbázisok, mint források használata mellett, az Eurorégiót alkotó uniós és nem uniós tagok vonatkozó adatainak összevetése, összesítése érdekében törekedtem olyan forrásokat felhasználni, amelyek minden tagországra vonatkozóan rendelkezésre álltak. Az öt ország viszonylatában felhasznált szakirodalmak, azok témaköröknek megfelelő összevetését egyes esetekben behatárolta azok nyelvi sokszínűsége. Ennek ellensúlyozására több esetben forrásként kerültek felhasználásra a tárgyköröket érintő nemzetközi szintű konferenciák eredményei.

- Részt vettem és új ismerteket szereztem a tárgykör különböző szegmenseit érintő konferenciákon (különösen a rendészeti, migrációs, biztonságföldrajzi témakörök), továbbá a vizsgált kérdések áttekintésére irányuló beszélgetéseket, interjúkat folytattam a témakört ismerő szakemberekkel, kutatókkal és egyeztetések céljából több intézményt (pl. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, ZMNE, Határon Túli Magyarok Hivatala) kerestem fel.
- Nemzetközi biztonságpolitikai képzés keretében (George C. Marshall - European Center for Security Studies) tanulmányutakon vettem részt EU és a NATO egyes európai intézményeinél, székhelyein, konzultálhattam a vizsgált országok biztonságpolitikai szférájában dolgozó szakemberekkel. Az intézet színvonalas könyvtárában a témakörhöz kapcsolódó releváns információkat kutattam.
- Az egyes témakörök ismertetése, a vizsgált terület térbeli kiterjedéséhez kapcsolódó megállapítások szemléltetése során térképes ábrázolást alkalmaztam, amelyek mellett a fontosnak ítélt statisztikai adatokat táblázatban szerepeltettem.

Szekunder kutatási módszerként, strukturált interjú helyettesítéseként értelmezhető két kérdőívre alapozott vizsgálatot készítettem, illetve az eredmények feldolgozását, elemzését, a megállapítások levonását végeztem el. A vizsgálatok hozzájárultak az érintett kérdéskörök aktuális problémáinak áttekintéséhez, azok megítéléséhez, továbbá az öt országot érintő vizsgálati térben kitekintést biztosítottak más szakemberek véleményének megismeréséhez.

I. sz. kérdőív: A biztonságpolitikai kérdéskörök és a határon átnyúló veszélyek megítélése témakörét felölelő, az egyes tagterületeket jól ismerő helyi szakemberek véleményformálására irányuló kérdőívek (2009) a Kárpátok Alapítvány (Carpathian Foundation) nemzeti irodáihoz kerültek eljuttatásra angol nyelven. A kérdőív (lásd melléklet) a Kárpátok Eurorégió adott nemzeti tagterületeit tekintve, a különböző biztonságpolitikai kérdéskörökhöz sorolható veszélyek, kihívások megítélésére kérdezett rá. A feldolgozhatóság megkönnyítése érdekében túlnyomórészt feleletválasztós kérdések kerültek összeállításra, ahol a válaszadásra egy 1-5 közötti skálán került sor, lehetővé téve ezzel a problémák priorálhatóságát, kellő súlyozását. A kérdéssorban többek

között megfogalmazásra került az EU csatlakozás közvetett hatása, valamint a schengeni külső határok elválasztó szerepének (gazdasági-, társadalmi kapcsolatok, valamint illegális migráció szempontjából) megítélése. A megfogalmazott kérdésekre kapott válaszok feldolgozott eredményei alapvetően a *problémakör összetettségére, eltérő megítélésére kívántak rámutatni*, egyes kérdésekben megállapítások levonását segítették. A román, ukrán, szlovák és magyar féltől érkezett válaszok összesített eredményei⁶ az értekezés témakörhöz kapcsolódó fejezeteibe beépítve kerültek megjelenítésre diagramos formában.

II. sz. kérdőív: A környezetbiztonsági kérdéskörök teljesebb megítélése és az érintett területet problémáival napi szinten foglalkozó, katasztrófavédelmi szakemberek véleményének megismerése érdekében a környezeti veszélyek és kihívások témakörére fókuszáló kérdőív (2. sz. ábra) az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságaihoz (Jász-Nagykun Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyék) kerültek eljuttatásra (2009). Az összeállított kérdéssor az adott terület legfontosabb környezeti veszélyeire, a határon átnyúló problémák megítélésére, a környezetbiztonságot érintő két és többoldalú nemzetközi együttműködések fontosságára, továbbá a veszélyek és kihívások jelentőségének priorálására összpontosított. A katasztrófavédelmi szakemberek számára összeállított kérdőívben a problémakörök mélyebb megismerése, valamint a problémák feltárása érdekében biztosított volt válaszaik tágabb kifejtésének lehetősége. A kapott szakmai válaszok feldolgozott eredményei megállapítások megfogalmazását, következtetések levonását segítették, egyes összesített eredményei az értekezés környezetbiztonsági fejezetében kerültek megjelenítésre.

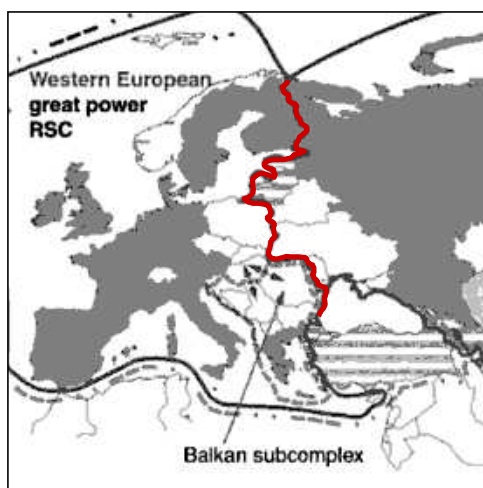
⁶ A kérdőíves vizsgálatra a lengyel féltől nem érkezett válasz.

1.6. Biztonságföldrajzi megközelítés

Az elmúlt közel húsz évben a biztonság kérdéskörének, és a biztonság fogalmának értelmezése (SZÁRAZ E. 2003) jelentős változáson ment keresztül. A módosuló nemzetközi környezet kihatással volt a biztonsági struktúrákra, amelyek mentén folyamatosan formálódtak a világ és ezen belül Európa erőpólusai is. A biztonság átfogó koncepciója alapján a biztonság széles körű értelmezése került előtérbe, továbbá annak értelmezési szintjei is eltolódtak a globális szint irányából az egyén biztonsága szempontjából talán közvetlenebbül érzékelhető regionális, illetve nemzeti szint felé.

Új elméletek láttak napvilágot, így előtérbe került a napjainkban is formálódó regionális biztonsági komplexumok kérdésköre (RSCH – Regional Security Complex Theory), amely már a regionális szintű összefüggések fontosságára is rámutatott (LAKE D. A. – MORGAN P. M., 1997). Az elmélet, a regionális gondolkodás kapcsán - habár nem a vizsgálat tárgyát képező regionális szintű együttműködési szintet takarja - jelzi, hogy egyes biztonsági problémákat nem lehet elemezni, illetve értelmezni egymástól - határoktól - függetlenül. BUZAN B. -WÆVER O. (2003) lehatárolását elfogadva a vizsgált eurorégiós térség, két regionális biztonsági komplexum (az európai és a poszt-szovjet ún. RSC-k) találkozási térségénél helyezkedik el. Amíg a Kárpátok Eurorégió tagterületeit is adó Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia az európai-, addig Ukrajna a volt szovjet térségeket lefedő RSC-hez sorolható.

2. ábra: A hidegháború utáni európai és a poszt-szovjet RSC-k találkozási vonala

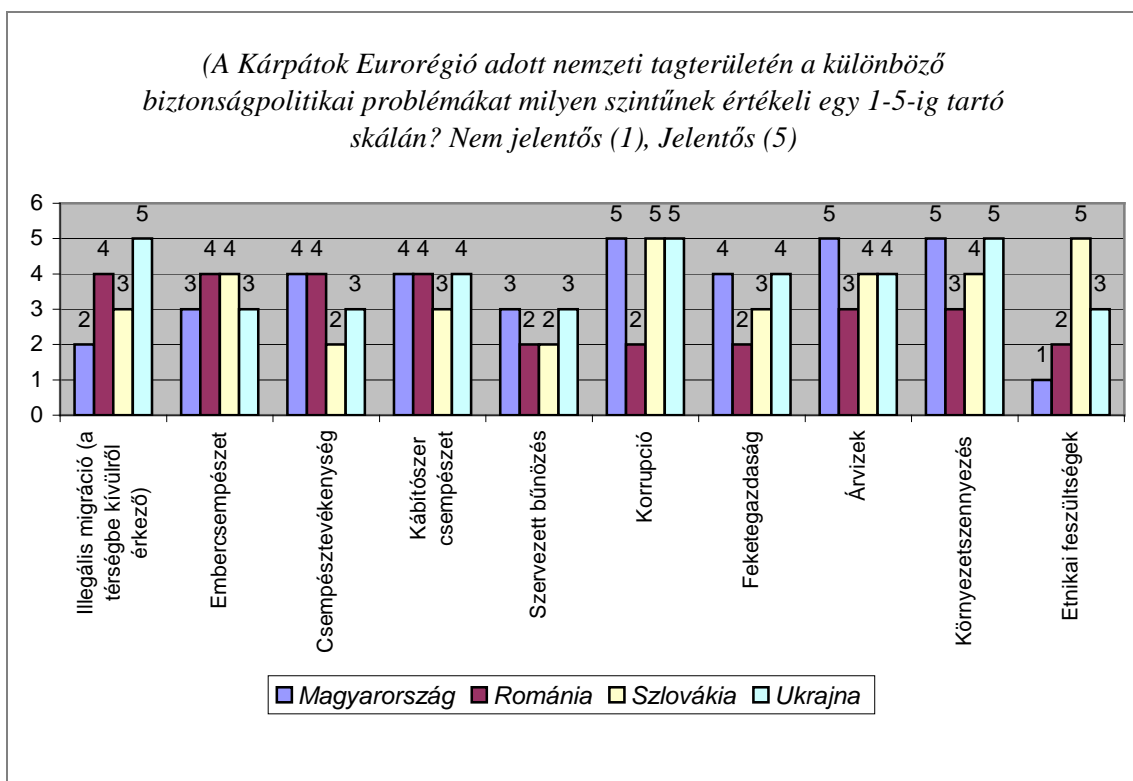
Forrás: European Great Power Centred Regional Complexes Post-Cold War Buzan B. – Waever O. Cambridge Studies in International Relations Regions and Powers, the structure of International security 2003

Maga a biztonság egyik értelmezésében (UNESCO) a fizikai veszély hiánya, vagy a veszéllyel szembeni védelem, más összefüggésében a „túlélést” jelenti (BUZAN B. – WÆVER O. – DE WILDE JAAP. 1998), amely összességében egy relatív, ugyanakkor meglehetősen szubjektív tényezőt takar, különösen akkor, ha ezt egy öt országot átölelő határtérségben kell vizsgálni. A hidegháborút követően a biztonság újraértékelésével a fogalomkör a katonai szegmensek mellett jelentősen kibővült: „a biztonság ma komplex fogalom és állapot, a politikai, gazdasági, katonai, szociális, humanitárius, környezetvédelmi szférákra egyaránt kiterjed.....A biztonság fogalma és tartalma - a változó feltételek és körülmények hatására - folyamatos módosuláson megy át, s ez a jelenség a jövőben is folytatódik.” (FÜLÖP I. 1997).

A jövő várható konfliktusai (globális hatalom megoszlása, gazdaság és globalizáció, ideológiai verseny, gyenge/működésképtelen államok, demográfia problémák, energia és nyersanyagforrások, technológia erőfölény, nemzetközi terrorizmus - MIHALKA, M. 2004) is a komplex módon értelmezett biztonság különböző szféráiból kerülhetnek ki, háttérbe szorítva - vagy legalábbis egyenrangúsítva - a katonai tényezők jelentőségét.

Globalizálódó világunkban egyre több olyan veszéllyel találkozunk, melyek nem államokhoz vagy földrajzi térségekhez köthetőek, hanem határokon átnyúló transznacionális veszélyként vannak jelen. *A Kárpátok Eurorégió, elhelyezkedésével sajátos helyzetben van ezen a téren és számos olyan biztonságpolitikai veszéllyel találkozunk, amelyek mind a szűkebb térség, mind a nemzetközi szinten is éreztetik hatásukat.* A biztonságpolitikai kihívások többségénél figyelembe kell venni azt is, hogy azok gyakorta csak valamilyen jelentősebb esemény bekövetkezésekor válnak az adott földrajzi területen élők számára biztonságot veszélyeztető eseménnyé. Ide sorolható egy-egy természeti katasztrófa, a terrorcselekmények, a szűkebb-tágabb térségben végbemenő nukleáris balesetek, vagy akár a gazdaságbiztonság tárgykörébe tartozó súlyos energiaválság is.

A biztonságpolitikai veszélyek megítélése kapcsán összeállított I. sz. kérdőív feldolgozott eredményei is a problémakör jelentős összetettségét támasztják alá. Az eredmények „jelentős”-hez közelinek mutatják a megkérdezett tényezők szerepét.

3. ábra: Biztonságpolitikai problémák megítélése
(I. sz. kérdőív feldolgozott eredménye, szerk.: DOBÁK I. 2009)

Habár a biztonságunkat veszélyeztető tényezőket sokféleképpen osztályozhatjuk⁷, fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy változó környezetünkben az egyes kockázatok és kihívások összefonódva, egymásra szoros hatást gyakorolva jelennek meg⁸ és megjelenési szintjeik (pl. nemzetközi, nemzeti és regionális szintek) sem választhatóak el élesen egymástól. Fentiek tudatában folyamatosan szem előtt kell tartani és a szakma tudományos módszereivel át kell tekinteni azokat a veszélyforrásokat, tényezőket, melyek egy későbbi súlyosabb, biztonságot fenyegető esemény forrásai lehetnek.

A komplex módon értelmezett biztonságpolitika területeihez kapcsolódóan megjelenő kockázatok, kihívások (szerk. szerző):

Politikai

- instabil politikai berendezkedés, korrupció,
- a nemzeti érdekek túlhangsúlyozása,

⁷ így például kategorizálhatjuk származásuk, méretük, és irányultsága alapján (SZÁRAZ E. 2003)

⁸ gondolok itt például egy fegyveres konfliktus miatti tömeges migrációs hullámra, amelynek jelentős gazdasági elemei lehetnek.

- történelmi bizalmatlanság és szembenállás,
- nemzetközi szerződések be nem tartása,
- nagyobb hatalmi dominancia kialakításának igénye,
- külpolitikai mozgástér, biztonsági és gazdasági szervezetekben való részvétel hátráltatása, megakadályozása,
- államok közötti megoldatlan területi viták, stb.

Gazdasági, szociális

- globalizációból adódó kihívások (multinacionális vállalatok szerepe),
- gazdasági problémák,
- energia és nyersanyagfüggőség,
- régiók közötti gazdasági aránytalanságok,
- határokon átnyúló feketekereskedelem,
- feketegazdaság,
- munkanélküliség,
- elvándorlás, stb.

Katonai

- nemzetközi szövetségi tagság – változó nemzetközi biztonsági környezet,
- fegyveres konfliktusok,
- nemzetközi szintű katonai kötelezettségvállalás,
- a fegyverzetellenőrzési kötelezettségek be nem tartása,
- a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a fegyverzetek nem ellenőrzött exportja,
- nemzetközi terrorizmus, fegyver csempészet, stb.

Emberi jogi (humanitárius)

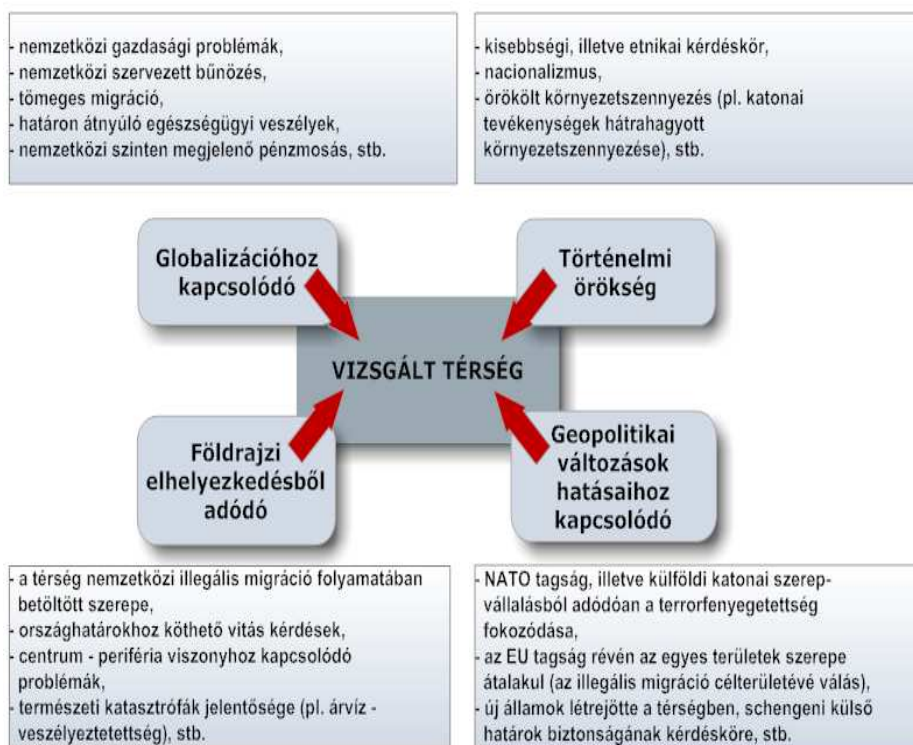
- etnikai / kisebbségi problémák, nacionalizmus, antiszemitizmus
- kisebbségi autonómia kérdésköre,
- tömeges migráció, tömeges menekültekhez kapcsolódó humanitárius problémák,
- kialakuló idegengyűlölet és fajgyűlölet,
- illegális migráció valamint egyéb kapcsolódó bűncselekmények (embercsempészet, emberkereskedelem, okmányhamisítás, stb.)
- nemzetközi szervezett bűnözés, kábítószer csempészet, stb.

Környezeti

- globális környezeti problémák (pl. globális felmelegedés),
- környezetszennyezés (következmények felszámolása),
- természeti és mesterséges katasztrófák (ipari balesetek, árvizek, földrengések, talaj- víz-, légszennyezés), stb.

A régióban megjelenő biztonságpolitikai problémákat más oldalról, *forrásuk felől* is vizsgálhatjuk, ahol azok értelmezhetőek a *globális biztonságpolitikai problémák helyi megjelenéseként*, magának a régiónak a nagyobb *nemzetközi környezetben betöltött geopolitikai helyzetéből adódóan*, a *régió földrajzi elhelyezkedése révén*, illetve *történelmi örökségként* éreztetve hatásukat. A következő felosztás elemei az egyes jelenségek eredete és okai kapcsán a valóságban főként azok halmazainak uniójaként jelennek meg, hiszen a különböző biztonsági kihívások és kockázatok egymással szoros összefüggésben vannak, több szempont alapján is vizsgálhatóak, értelmezhetőek.

Ennek megfelelően több esetben gyökereik, megoldásuk és kezelésük is túlmutat a régió határain, a *földrajzi szemléletű vizsgálat pedig megkönnyítheti azok jelentőségének valós bemutatását*.

4. ábra: A biztonságpolitikai veszélyek és kihívások megjelenésének főbb forrásai (szerk.: DOBÁK I.)

II. Az európai geopolitikai változások

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején térségünk a második világháború óta a legjelentősebb átalakuláson ment keresztül. Biztonsági szempontból a Varsói Szerződés megszűnése, majd a Szovjetunió felbomlása jelentette az igazi fordulópontot, amelyet követően a térség egyes tagországai ún. biztonsági vákuumba kerültek. Mindezek mellett, a globalizáció jelentőségének előtérbe kerülésével párhuzamosan a térség biztonsági helyzetét negatívan befolyásoló folyamatok is megindultak, amelyek magából a rendszerváltozásból, a korábbi politikai és gazdasági kapcsolatok hirtelen széteséséből⁹, továbbá a formálódó államok újjáéledő nacionalizmusa kapcsán, a háttérben lappangó nemzetiségi, etnikai, vallási ellentétekből fakadtak.

A történelemben visszatekintve fontos kiemelni, hogy a mai Eurorégió területének nagy része egyszer már tagja volt egy magasabb szerveződésű integrációs tömörülésnek. A Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia hosszú időn keresztül formálta a sok nemzetiségnek otthont adó területet, majd a XX. század első felében végbement határmegvonások „a történelem során egybefüggő, egymásra utalt térségeket vágtak szét...” (SÜLI-ZAKAR I. 1999/a). A második világháborút követően az itt elterülő területeken a Szovjetunió, illetve a közvetlen érdekszférájához tartozó országok osztoztak, háttérbe szorítva a területi és nemzetiségi kérdéseket. A térséget uraló szocialista ideológia számtalan kapcsa ellenére a régió különböző országokhoz tartozó tagterületei (különösen Kárpátalja) egymás előtt is elzárt területek voltak¹⁰, amelyek közötti kapcsolatok csak az 1990-es évek elején kezdtek újra formálódni, kezdetben egymás megismerésével.

A politikai és gazdasági változások eltérő ütemben és módon indultak meg az egyes államokban, azonban az érintett országok idővel felismerték a nyugati integrációban rejlő lehetőségeket, és a nemzetközi életben betöltött helyük és lehetőségeik erősítése érdekében számos nemzetközi szervezethez csatlakoztak.

---

⁹ Gondolok itt a Varsói Szerződésre, és a KGST-re. A VSZ katonai szervezetének megszűnéséről szóló dokumentumot 1991. február 25-én Budapesten írták alá (katonai szervezetének hivatalos megszűnése 1991. április 1.). A szerződés Politikai Tanácskozó Testülete hivatalosan 1991. július 1-én szűnt meg. A KGST (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa) megszűnésére 1991. június 28-án Budapesten került sor.

¹⁰ az elválasztottságra például szolgálhat, hogy 1944-ben a magyar lakta Szelmenc településen keresztül húzták meg Ukrajna és Csehszlovákia határát. Az Ukrajnához kerülő Kisszelmenc, és a Csehszlovákiához kerülő Nagyszelmenc között szögesdrót húzódott egészen 2005 augusztusáig, majd a területen határátkelő nyílt a valamikor egyetlen település kettéosztott része, és így a két ország között.

Mindezekkel párhuzamosan Kelet-Közép-Európát is elérte a régióalakítás, mint a térség fejlődésének előmozdítását segítő lehetőség nyugatról begyűrűző¹¹ hulláma. A hetvenes évektől Nyugat-Európában megjelent határ menti bi- és trilaterális együttműködések és a többoldalú gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolatok mintát mutattak a térség számára is, ahol az 1990-es évek elején nem volt példája a határokon átnyúló többoldalú regionális együttműködéseknek. Ebben a légkörben került sor a jelentős területi lefedettséggel bíró Kárpátok Eurorégió 1993-as megalakulására, amely időszakban azonban még csak körvonalazódhatott a régió által *felölelt terület* későbbi geopolitikai szerepe, jelentősége. Ezt követően több, „...területileg egyre kisebb léptékű, a valós térkapcsolatokat mindinkább figyelembe vevő együttműködések” (BARANYI B. 2004. 173 p.) is létrejöttek az érintett határtérségben.

Amellett, hogy az Eurorégió megalakulása (*lásd 3.1. fejezet*) akár egy nemzetközi szervezetek által támogatott¹², és lokális szinten formálódó kezdeményezésnek is tekinthető, a nemzeti-kormányzati szintek és szereplők megjelenése jóval összetettebb értelmet adtak az Eurorégiónak. A lengyel, magyar és ukrán külügyminiszterek által aláírt Külügyminiszteri Nyilatkozatban megfogalmazott célok (így pl. a határokon átnyúló együttműködések fejlesztése, a határok elválasztó szerepének csökkentése) amellett, hogy a térségben jelentkező együttműködési igényekre adtak választ, „biztonsági kockázatként” jelenhettek meg a nemzeti identitásuk erősítésén fáradozó - magyar kisebbségekkel erősen terhelt - Szlovákiában és Romániában. A bizalmatlanság az ezt követő években is jelen volt az említett két ország részéről, hátráltatva a határmenti területeik együttműködését (így csak megfigyelői státusszal, illetve társult tagsággal rendelkeztek), és teljes jogú tagságukat csak az évtized második felében végbement belpolitikai változásokat követően érték el.

Fenti folyamatok mellett, az időközben megjelenő határokon átívelő regionális együttműködések (CBC) fejlesztését támogató projektek és a különböző pénzügyi alapok nyújtotta lehetőségek, az uniós csatlakozásra való felkészülés, a nemzetközi normák jogrendszerbe történő áttemelése szintén erőteljes formáló erőként hatottak a térség helyzetére.

---

¹¹ Nyugat-Európában a központi hatalom szerepének decentralizálására az 1980. évi madridi keretmegállapodás volt igazán jelentős hatással, hiszen az azt ratifikáló országok regionális közösségeinek nemzetközi együttműködése új lehetőségeket kapott.

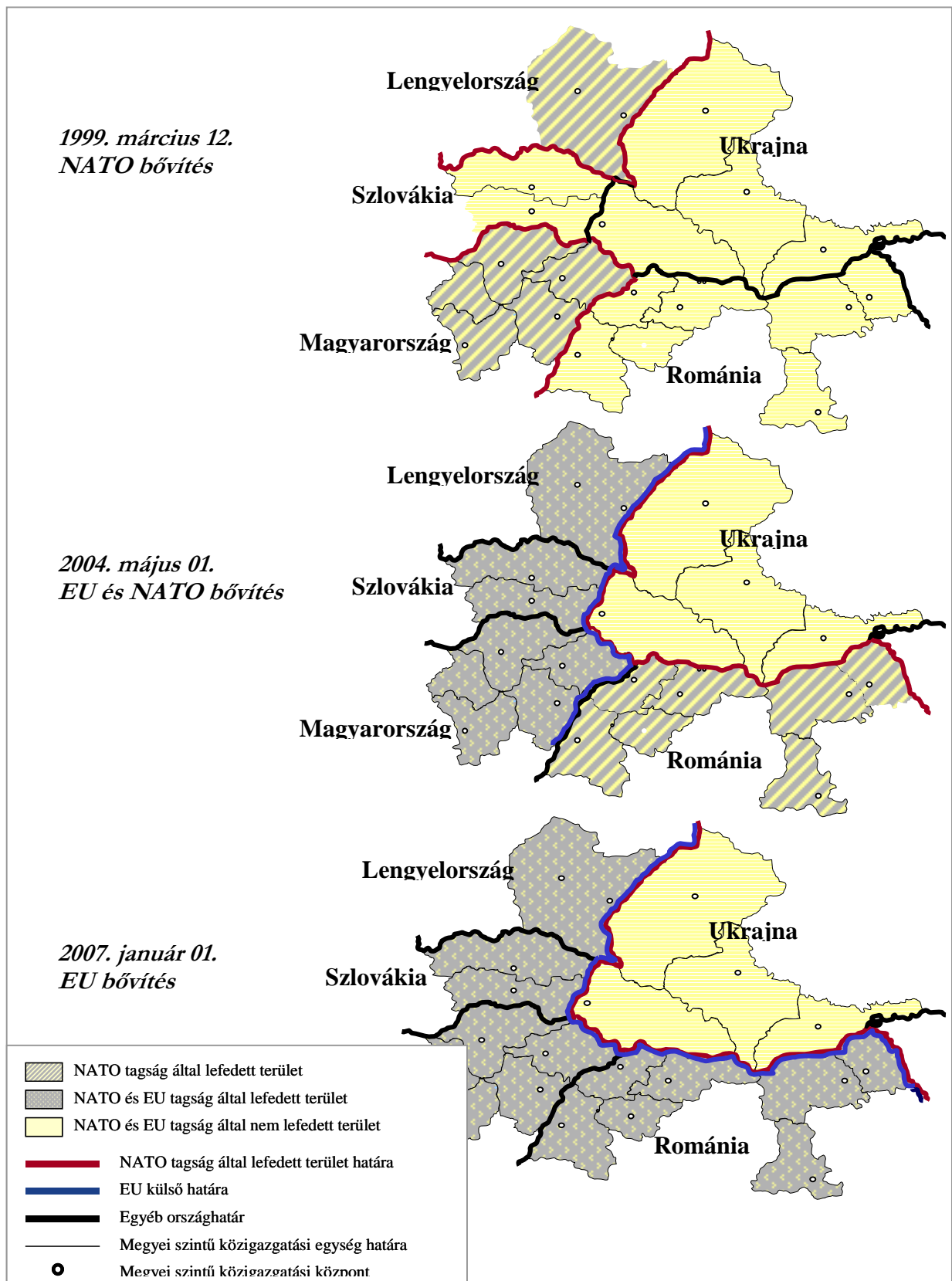
¹² Az Eurorégió előkészítésében és létrejöttében jelentős szerep hárult a Kelet-Nyugat Intézetére (IEWS), valamint azt támogatólag figyelemmel kísérte az Európa Tanács is (részletesen lásd: SÜLI-ZAKAR I. 1997a)

A NATO 1999-es, majd 2004 bővítése, illetve az EU 2004-es és 2007-es bővítése után még napjainkban sem zárultak le azok a nagypolitikai szintéren zajló folyamatok, melyek biztonságpolitikai szempontból is kihatással lesznek a térségre. Legfontosabb elemként a schengeni övezet kiterjesztését, a belső és külső határok szerepének jelentős módosulását kell megemlíteni. A Schengeni Egyezmények¹³ létrehozásával a belső „határok” szerepének csökkenésével egyidejűleg a közös külső határok ellenőrzésének fontossága kapott jelentőséget, majd a 2007. év végi schengeni külső határok keleti irányú kitolásával annak gyakorlati végrehajtása földrajzilag is Lengyelország, Szlovákia, és Magyarország területére tolódott át. *Eredményként a Kárpátok Eurorégió területét - ismét - egy erős, elválasztó jellegű határ szeli ketté.* Románia EU csatlakozása tovább „színezte” a határtérség összképét, amelyet keleti szomszédunk várható schengeni tagsága még tovább fog formálni, különösen a román-ukrán, és román-moldáv határ esetében.

---

¹³ Franciaország, Németország és a Benelux államok 1985-ben írták alá a belső határokon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről szóló schengeni egyezményt. A végrehajtásról szóló egyezmény aláírására 1990-en került sor, amely 1993-ban lépett hatályba.

5. ábra: A NATO és az Európai Unió által lefedett területek időbeli változása a Kárpátok Eurorégió területén
(szerk: DOBÁK I. 2010)

Az Unió megalakulásával párhuzamosan az EU keretein belül fokozottan előtérbe került a különböző biztonsági kihívások, a megjelenő veszélyek és kockázatok jelentősége. A katonai jellegű veszélyeztetettség, a helyi jellegű konfliktusok különösen a délszláv térséget jellemezték mind az 1990-es évek elején, és jellemzik még napjainkban is, ahol az átalakulást a nyílt fegyveres konfliktusok és erőszak kísérte. A folyamatok összetettségére, ellentmondásosságára mutat rá, hogy a nemzetállamok létrehozásához kötődő erőszakot követően rövid időn belül már az EU integráció és a nyugati értékrend melletti elkötelezettség alakítja a politikai döntéseket. A délszláv térséghez hasonló nyílt összecsapáshoz vezető erőszak a Kárpátok Eurorégió területén nem fordult elő, azonban a mögöttes, gyakran állami szinten is megjelenő nacionalizmus nem ismeretlen a tagterületeket adó anyaországokban sem. A nacionalista és az EU irányultságú bal- és jobboldali kormányok sorozatosan váltották egymást, hol erősítve a nacionalista irányvonalat, hol háttérbe szorítva azt. Ennek megfelelően a mindenkori politikai viszonyoknak, az aktuális belpolitikai érdekeknek alárendelődve eltérő érdekek és szándékok csapódtak le közvetetten a térségben is.

Az EU csatlakozás lehetősége, és a tagságig vezető út szükségképpen az együttműködések irányába formálta a Kárpátok Eurorégió tagországait, azonban a kisebbségek jelenlétéhez kapcsolódó kérdéskörök, egy olyan régióban, ahol minden tizedik lakos etnikai kisebbségnek tekinthető (SÜLI-ZAKAR I. - CZIMRE K. - TEPERICS K. - PATKÓS Cs. 2001) a teljes jogú EU tagság elérése (illetve az oda igyekvő Ukrajna) után, ma is meghatározóak az egyes nemzetek kétoldalú kapcsolataiban. A kisebbségi, etnikai kérdéskörök egy része (pl. magyar-szlovák, magyar-román viszonylat) az EU-n belülre került, azonban más területeken az uniós külső határokon túlra mutat (lengyel-ukrán, román-ukrán, szlovák-ukrán, vagy akár a román-moldáv viszonylat). Mindezek mellett azonban maga az Unió is, többkörös bővítése révén közelebb jutott a kihívásokat és kockázatokat hordozó területekhez anélkül, hogy a konfliktusok valójában eszkalálódtak, földrajzilag kiteljesedtek volna (így pl. az EU határai mentén megemlíthetjük Moldáviát a maga jelentős román nemzetiségével).

A Magyarországot és Lengyelországot érintő, Szlovákia nélküli 1999-es NATO bővítés geopolitikailag új helyzetet eredményezett a térségben. A Szövetség mintegy csápszzerű benyúlásaival, Szlovákiát majdnem körbefogva a volt Szovjetunió közvetlen

határáig jutott el¹⁴ a kelet-közép-európai régióban. Később, Szlovákiát követően Románia is eljutott a NATO tagságig a Kárpátok Eurorégió tagországai közül, de Ukrajna NATO tagságának kérdésköre még napjainkban is nyitva áll.

A régió tagországai közül egyedülként nem NATO és EU tag Ukrajna - habár az Eurorégió egyik alapító tagja - speciális elhelyezkedése, nemzetiségi összetétele, és Oroszországhoz fűződő sajátos érdekviszonya miatt eltérő módon fejlődött nyugati szomszédaitól. Mindazonáltal elkötelezte magát a nyugati értékrend mellett és közvetlen szomszédságával, partneri viszonyával fontos szereplőként jelenik meg a régió tagterületei sorában. Az ország, amely az előző évtized közepén még a kelet-nyugat közötti hídszerepet töltötte be, napjainkra inkább a kelet-nyugati „választóvonal” egyik színtere, amelyre jó példa az ország belső „megosztottsága”. A háttérben meghúzódó orosz, illetve nyugatbarát politikai érdekkörök, valamint pénzügyi és gazdasági oligarchiák mögöttes harcai folyamatosan nehezítik az ukrán változást.

Észak-keleti szomszédunk általánosságban jelentős lemaradással küzd az Eurorégió további négy tagjával szemben, amelyet a 12 különböző, gazdasági, szociális, és politikai mutatókhoz sorolt indikátorok alapján összeállított ún. failed states index (FSI)¹⁵ is jól jellemez. Ezen Ukrajna 2009-ben a 110-ik, Románia a 129-ik, Magyarország a 141-ik, Lengyelország a 142-ik, és Szlovákia a 144-ik volt a veszélyeztetett országok rangsorában. A korábbi évek FSI mutatóit is figyelembe véve, az egyes országok rangsorban betöltött aktuális pozíciójától függetlenül, az FSI mutató jól jellemzi az egyes országok egymáshoz viszonyított megítélését. Míg utóbbi három ország évekre visszamenőleg a felállított négy kategória középmezőnyében helyezkedik el, addig Romániát és Ukrajnát a veszélyeztetett kategóriába sorolták.

---

¹⁴ más olvasatban azonban, Szlovákia első körös NATO bővítésből való kimaradása, a már NATO tag magyar, illetve cseh és lengyel területek vágta ketté „lehetőséget adva egy esetleges gyors orosz előrenyomulásra” nyugati irányba (ARADY L. 1999).

¹⁵ A „The Fund for Peace” független, non-profit kutatási szervezet által összeállított, 177 állam besorolását tartalmazó, évente megjelenő mutató. A vizsgált indikátorok többek között a demográfiai nyomáshoz, a menekültek tömeges mozgásához, az elvándorláshoz, a gazdasági fejlődéshez, illetve hanyatláshoz, a jogrendhez, az emberi jogok megsértéséhez, illetve az állam kriminalizálódásához kapcsolódó kérdésköröket ölelik fel.

forrás: <http://www.fundforpeace.org/web/index.php>

III. A Kárpátok Eurorégió átfogó jellemzése

3.1. A Kárpátok Eurorégió létrejötte, jelentősége

A határok elválasztó szerepének 1990-es évek eleji csökkenése a határokon átnyúló két és többoldalú kapcsolatok elterjedésének irányába hatott, amelyre a térségben is igény mutatkozott. Felvetődött egy, az egész térséget átfogó, szélesebb körű regionális együttműködés gondolata (1991-ben), majd az 1992-es és 1993-as évek bizonyultak mérföldkőnek a Kárpátok Eurorégió létrehozásában. Az 1992-ben megrendezett Jasló-i Nemzetközi Vásárt követő szeminárium keretében a lengyel, szlovák, magyar, és ukrán kormány, illetve önkormányzati szervek képviselői deklarációt írtak alá a Kárpáti Terület Interregionális Együttműködés Tanácsának létrehozásáról. Még ugyanabban az évben sor került a Kárpátok Eurorégió Előkészítő Bizottságának létrehozására, amelyet követően egy szakértői csoport dolgozta ki a Kárpátok Eurorégió alapidokumentumait (SÜLI-ZAKAR I. 1997). Az adott légkörben rendkívül fontos volt az Európa Tanács részéről érkezett erkölcsi és egyéb szakértői támogatás, amely segítette a régió megalakulását. A Kárpátok-Eurorégió hivatalos létrehozására 1993. február 14-én került sor Debrecenben a magyar, lengyel és ukrán külügyminiszterek találkozójának alkalmával, a Vladimír Mečiar¹⁶ vezette Szlovákia és az Ion Iliescu¹⁷ vezette Románia távollétében.

A Kárpátok Eurorégió tanácsa 1996-ban teljes jogú tagként belépett az Európai Határ Menti Régiók Szövetségébe is (AEBR).¹⁸ Az Eurorégió területének fejlesztése érdekében 1994-ben megalakult a Kárpátok Alapítvány, amelyet a Kelet-Nyugat Intézet (IEWS) hozott létre a Charles Stewart Mott Alapítvány támogatásával. Fontos hangsúlyozni, hogy a régió „nem egy nemzetek felett álló szervezetként” jött létre, tagjaivá az egyes országok adminisztratív földrajzi egységei váltak. Létrehozásának célja, az érintett országok határtérségei együttműködésének fejlesztése volt. 2006 végén a régió területe 161.192 km², lakosságának száma több mint 16 millió fő volt.

---

¹⁶ 1990-1991, 1992-1994, és 1994-1998 között Szlovákia miniszterelnöke.

¹⁷ 1990-1992, 1992-1996, és 2000-2004 között Románia elnöke.

¹⁸ Forrás: Országjárás, 1996.01.27. Egerben a Kárpátok eurorégió tanácsa (MTI)

A Kárpátok Eurorégió küldetése: „az itt élő emberek életminőségének javítása, a béke megőrzése, a határ menti lakosság jó kapcsolatának kialakítása, megőrzése, a határok elválasztó szerepének csökkentése, a határok átjárhatóságának biztosítása” (BATA B. 2008).

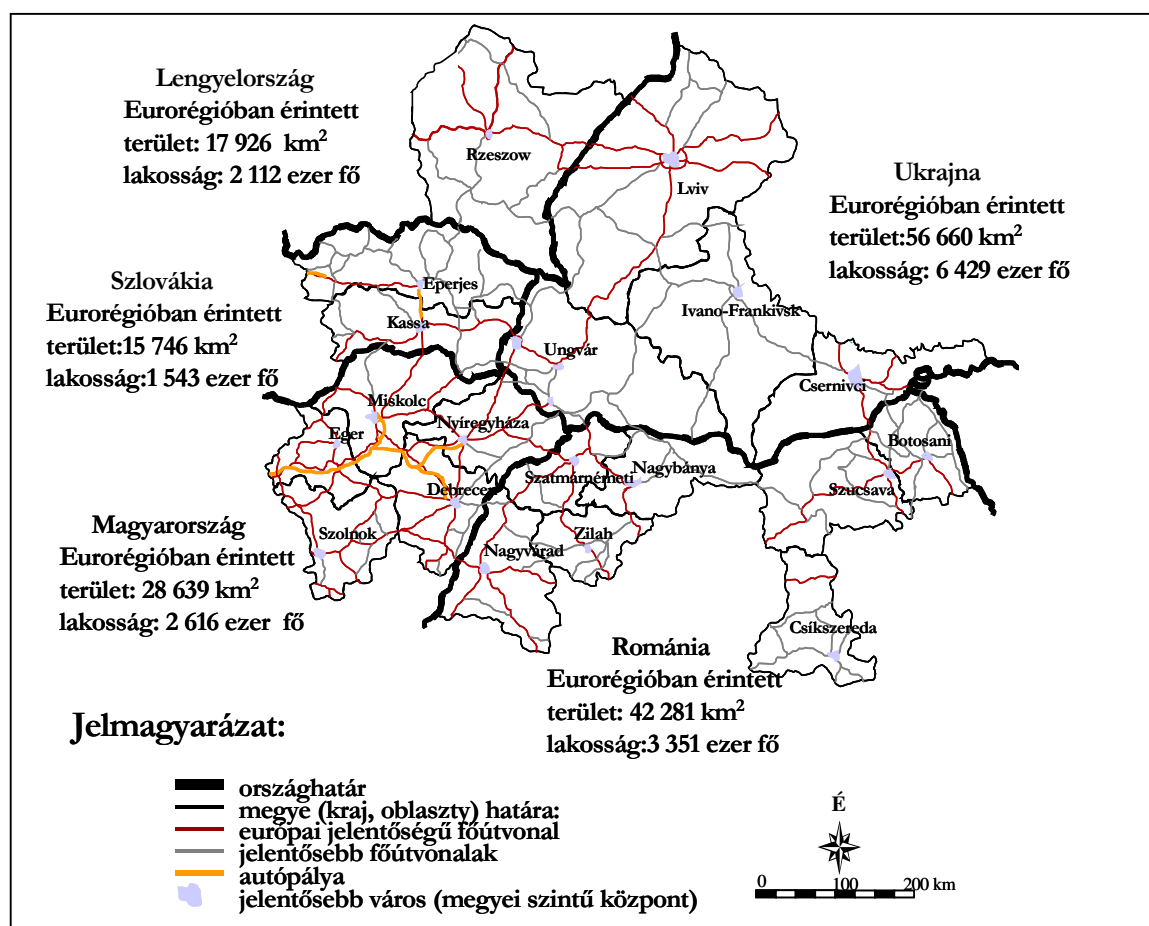
1. táblázat: Kárpátok Eurorégió területe és lakosságának száma		
	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)
Lengyelország		
<i>Podkarpackie vajdaság</i>	17 926	2 112
Magyarország		
<i>Borsod-Abaúj-Zemplén megye</i>	7 247	746
<i>Hajdú-Bihar megye</i>	6 211	550
<i>Heves megye</i>	3 637	328
<i>Jász-Nagykun-Szolnok megye</i>	5 607	420
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg megye</i>	5 937	572
Románia		
<i>Bihar megye</i>	7 544	634
<i>Botoşani megye</i>	4 986	462
<i>Hargita megye</i>	6 610	344
<i>Máramaros megye</i>	6 304	540
<i>Suceava megye</i>	8 555	709
<i>Szatmár megye</i>	4 418	398
<i>Szilágy megye</i>	3 864	264
Szlovákia		
<i>Eperjesi kraj</i>	6 753	763
<i>Kassai kraj</i>	8 993	780
Ukrajna		
<i>Csernyivci oblaszty</i>	8 100	938
<i>Ivano-Frankivszki oblaszty</i>	13 900	1 464
<i>Kárpátaljai oblaszty</i>	12 860	1 288
<i>Lvivi oblaszty</i>	21 800	2 739
Összesen:	161 192	16 051

Forrás: (A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség Stratégiai Fejlesztési programja 2004)¹⁹

Geopolitikai és biztonságföldrajzi jelentőségét tekintve, a Kárpátok Eurorégió megalakulása, a vegyes etnikumú területen kialakuló együttműködési szándék – a délszláv konfliktus légkörével terhelt nagyobb európai szintéren – mindenképpen pozitív példaként jelezte a jószomszédi kapcsolatok erősítésének, és az esetlegesen jelentkező konfliktusforrások rendezésének lehetőségét.

¹⁹ A lakosságszámra vonatkozó 2004-es statisztikai adatokat a témakör áttekintése szempontjából aktuálisnak tekintettem, és következetesen százalékszámításoknál is ezt alkalmaztam. (Más forrásokban 2002-ben 15 848 468 fő (CF) volt a régió lakosainak száma, 2008-ban pedig 15 648 867 fő (saját számítás).

Különösen értékesnek ítélnélhető létrehozása egy olyan határokon átnyúló közép-európai földrajzi környezetben, ahol „...az etnikai tagolódásnak ráadásul a történelmi múltban bekövetkezett események és sérelmek hatására az itt élők az Európa más részein lakókhöz képest jóval nagyobb jelentőséget tulajdonítanak” (TÓTH J. 2006. 726 p.)

6. ábra: A Kárpátok Eurorégió területe (szerk: DOBÁK I.)

A Kárpátok Eurorégió által felölelt terület olyan, a következőkben felsorolt sajátos jellemzőkkel bír, amelyek alapján mindenképpen érdemes arra, hogy a biztonságföldrajz egyes szegmenseinek oldaláról is megvizsgáljuk.

A régió jellemzője, hogy:

- A tagterületeket adó országok mindegyike korábban a szocialista blokkhoz tartozott.

- A Kárpátok Eurorégióhoz tartozó területek saját országaikban mind társadalmilag, mind gazdaságilag periferikus helyzetűek. E régiók túlnyomó többségét környezeti problémák, az infrastruktúra hiánya, a gazdasági együttműködés problémái, valamint politikai, pszichológiai és társadalmi-kulturális problémák sújtják. (SÜLI-ZAKAR I. 2004)
- Gazdaságilag elmaradott területek, a régió gazdasági mutatói az anyaországok átlaga alattiak, jellemző a nagy arányú munkanélküliség, az elvándorlás (SÜLI-ZAKAR I. 1999/b)
- Ezen a területen keresztül futnak a Kárpátokon átívelő kelet-nyugati tranzitútvonalak, ez a terület köti össze a legrövidebben Romániát Szlovákiával és Lengyelországgal, továbbá Közép-Európa kapujaként funkcionál kelet irányába.
- A régió tágabb területe történelménél fogva is a nagyhatalmi érdekszférák, erővonalak találkozási térsége (pl. kelet-nyugat találkozási térsége, az EU és a volt szovjet területek, stb.).
- Több „választóvonal” is metszi a térséget, így nyelvi (latin és cirill írásmód) határvonal, továbbá etnikai és felekezeti határvonalak.
- A régió központi térsége öt ország nemzetközi határainak színtere, így területén számos, a biztonság témaköréhez kapcsolódó veszély érzetű hatás (pl. feketekereskedelem, korrupció, határon átnyúló szervezett bűnözés, csempésztevékenységek (kábitószer, fegyver, gépjármű, stb.), illegális migráció, környezeti veszélyek - természeti katasztrófák).
- A területre történelmileg a gyakori határváltozások, valamint az etnikumok sokszínűsége jellemző.
- A végbement EU bővítés, valamint a schengeni határok kiterjesztésének eredményeként az Eurorégió területe az EU külső határai biztosításának színtere. Ukrajna számára több száz kilométeres határszakaszon közvetlen földrajzi kapcsolat valósul meg négy európai uniós tagállammal.

A határmenti térség kapcsán említésre érdemes az ún. effektív / nem effektív államterület problémája (PAP N. 2005), mint kutatási terület is, ahol a többek között gazdasági, társadalmi és szociális kérdések kapcsán periferialitással rendelkező öt ország határmenti térségében is felmerülhet az „államhatalom gyakorlása

intenzitásának” kérdése. A kérdéskör súlya persze messze elmarad az Európán kívüli ún. telepes államok lakatlan vagy ritkán lakott térségeinek problémáitól, a Kárpátok hegyvonulatainak elterülése, a szocialista korszak kettéosztottságából adódó hátrányok (pl. elzártság, elvándorlás), vagy akár a központi, fejlettebb területektől való távolság és lemaradás – főként a 90-es évek elejének időszakát tekintve - mégis egyes területeken (pl. rurális térségek) jelezheték az államhatalom gyakorlásának nehézségeit. Az EU bővítése, a térség fejlesztésére irányuló támogatások, vagy akár a schengeni külső határok megerősítése kapcsán térségre irányuló „figyelem” azonban mind a jelzett negatív hatások csökkentését segíthetik elő.

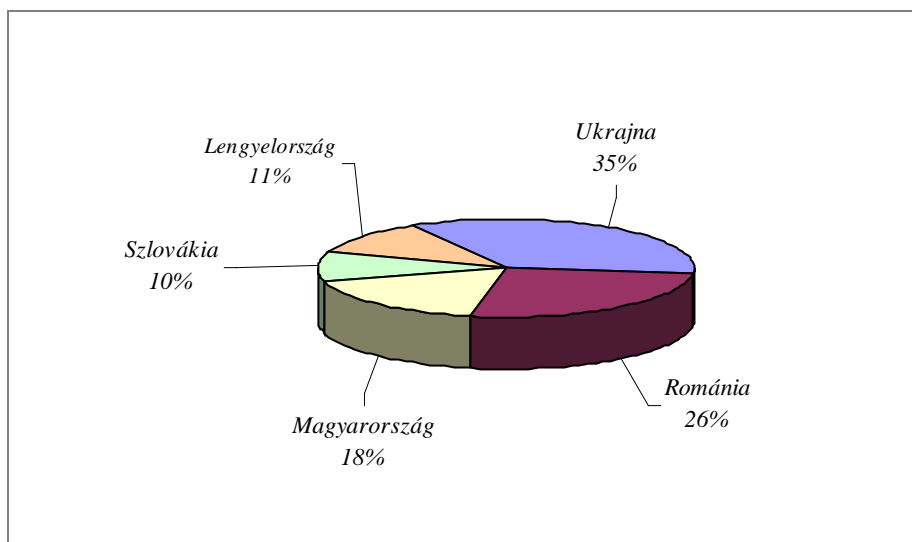
3.2. A Kárpátok Eurorégió tagterületeinek általános bemutatása

Napjainkban a Kárpátok Eurorégióban területileg legnagyobb részben Ukrajna és Románia vesz, míg Magyarországot követően Lengyelország és Szlovákia képviseli a legkisebb arányt (7. sz. ábra). Az érintett terület nagyságának megfelelően alakul a régióban élő lakosság számaránya is, ahol Ukrajna és Románia lakosságának jelenléte fajsúlyos (8. sz. ábra). Ha azt vizsgáljuk azonban, hogy az egyes államok tagországaik teljes területükből milyen arányban vesznek részt az eurorégiós együttműködésben Szlovákia és Magyarország mellett, Romániát találjuk a lista élén.

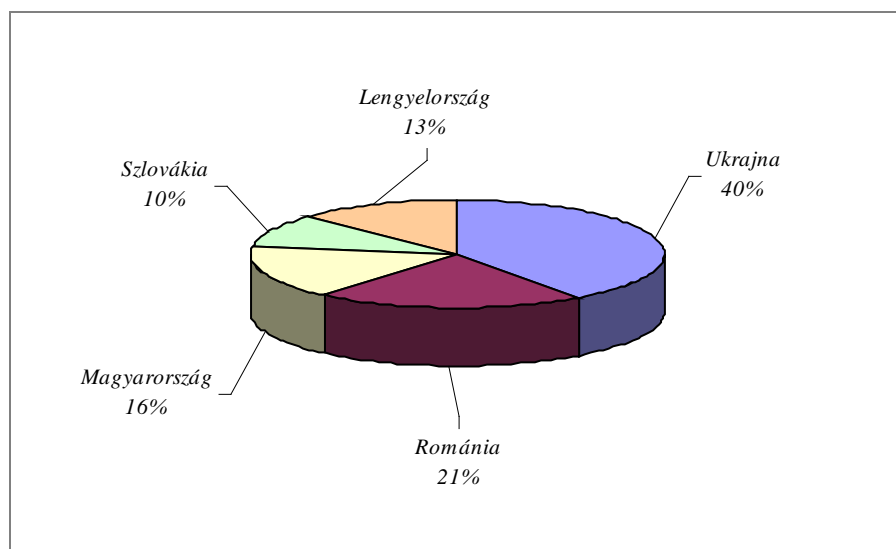
A tagterületek nagyságát tekintve az ukrán tagterületek túlsúlya (a régiós területek 35 %-a) Ukrajna területi nagyságát is jól reprezentálja, hiszen az eurorégiós tagországok összterületében Ukrajna 47 %-ot képvisel. Ha az egyes tagországok területeit tekintjük, azonban Ukrajna összterületének csak közel 10 %-val vesz részt az együttműködésben, amelynél kisebb arányt csak a lengyel érintett területek képviselnek (Lengyelország területének 5,73 %-a). Az együttműködésben tagterülettel való részvételi arány itt a legellentmondásosabb, hiszen Lengyelország az eurorégiós tagországok összterületét tekintve 24 %-ot képvisel, amelyhez képest tagterületileg alulreprezentáltak tekinthető.

A lakosságszám tekintetében általánosságban megfigyelhető annak folyamatos csökkenése, egyes területeken a vidéki népesség viszonylag magas aránya, amely különösen egyes ukrán, román és magyar megyékben tekinthető számottevőnek (9-11. sz. ábra).

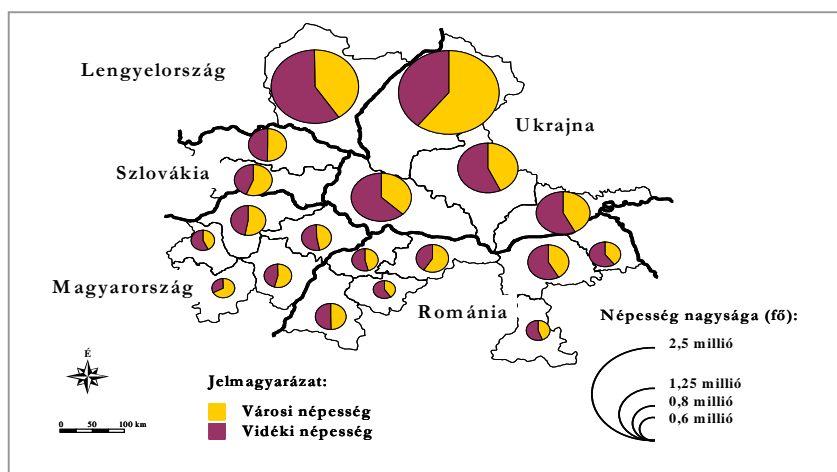

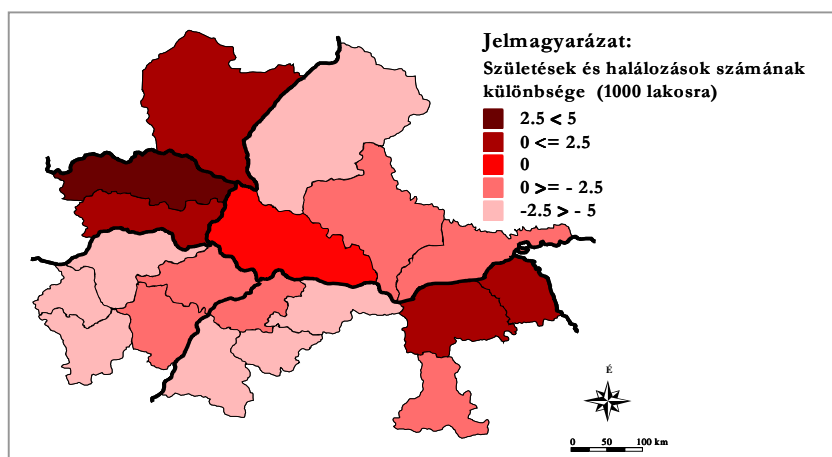
7. ábra: A tagterületek Kárpátok Eurorégióon belüli megoszlása
(szerk: DOBÁK I.)

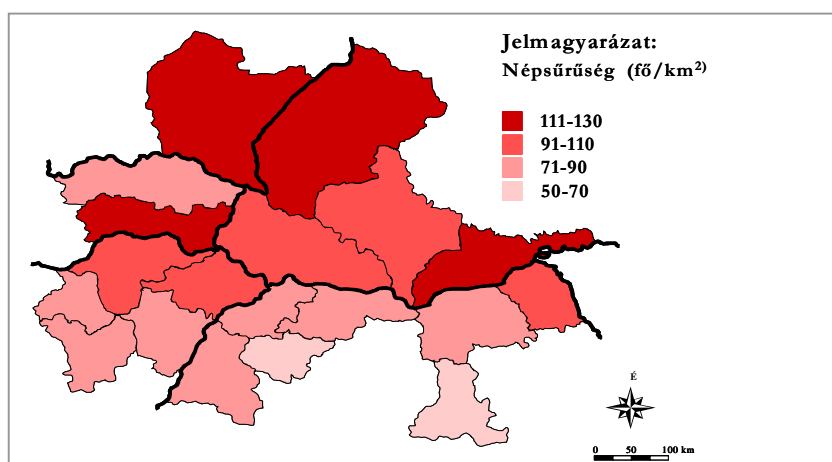
8. ábra: A lakosság Kárpátok Eurorégióon belüli megoszlása
(szerk: DOBÁK I.)

9. ábra: A városokban és a vidéki területeken élő népesség aránya a Kárpátok Eurorégió tagterületein (szerk: DOBÁK I. 2010)

10. ábra: A lakosságszám változása (a születések és halálozások számának tükrében) (alapadatok forrása: Eurostat 2009 Yearbook, GÁL Z-RÁCZ Sz.2008: Socio-economic analysis of the Carpathian Area) (szerk: DOBÁK I.)

11. ábra: Népsűrűség Kárpátok Eurorégió tagterületein (fő/km²) (szerk: DOBÁK I. 2010)

A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség megalakulásakor Magyarország, Lengyelország, és Ukrajna határmenti régióinak képviselői mellett Szlovákia érintett önkormányzatainak képviselői is jelen voltak a régió létrehozásáról szóló Egyezmény aláírásán, azonban a szlovák területek formálódó tagságát a hivatalos állami vezetés nem támogatta (érvénytelennek nyilvánította). Északi szomszédunknál vélhetően „...a határ mentén többen élő magyar kisebbség jelenléte miatt kétféleképpen értelmeződött az esetleges határon átnyúló együttműködés...” (HIDEGH A. L. - MIKLÓS A. E. 2006) jelentősége, és a tagsági viszonyra „biztonsági kockázatként” tekintettek. Az érintett kelet-szlovákiai önkormányzatok (Bártfa (Bardejov), Homonna (Humenne), Nagymihály (Mihalovce), Vízköz (Svidnik), Töketerebes (Trebisov) és Varannó (Vranov), valamint később Kassa (Košice) és Eperjes (Prešov)²⁰) társult tagságának teljes tagságra történő kiterjesztése és az Eurorégióban való aktív megjelenése csak 1999-ben már az új szlovák kormányzat idején, mint kassai (košice) és eperjes (prešov) területek váltak lehetővé. Az ország jelenleg is a jelzett két kelet-szlovákiai kerülettel (kraj), összterületének 32 %-val részese az Eurorégióknak. A tagterületek teljes nagysága 15 746 km², lakosságának száma 1 543 ezer fő.

Románia földrajzi közelsége révén, már az Eurorégió megalakulásakor aláírt ún. külügyminiszteri nyilatkozatban „meghívást” kapott a régióba (*...Megerősítjük, hogy a társulás Románia területi közösségei és hatóságai számára is nyitott. Üdvözöljük készségüket és óhajukat, hogy részt vegyenek a Kárpátok Eurorégióban....*²¹). A határ mentén elhelyezkedő, a régiós tagság iránt érdeklődést mutató két romániai megye Szatmár (Satu Mare) és Máramaros (Maramureș) együttműködési igénye ellenére az adott területek teljes jogú tagságát - Szlovákiához hasonlóan - az akkori román vezetés azonban megakadályozta²². Változást itt is az új kormány megjelenése jelentett, és felismerve, hogy a regionális együttműködés az európai integráció felé vezető lépés (TÁGÍRTÁ A. 2001) 1997-től a már említett két megye mellett további megyék: Szilágy

---

²⁰ A vizsgált területen (főként a határmentén) az egyes településeknek történelmi okokra visszavezethetően gyakran több nyelvű elnevezése is létezik. A könnyebb érthetőség kedvéért a települések elnevezésénél a magyar elnevezést használok, azonban zárójelben megjelenítem jelenlegi hivatalos elnevezését is.

²¹ A Kárpátok Eurorégió alapidokumentuma, Külügyminiszteri nyilatkozat (SÜLI-ZAKAR I. 1997)

²² Az együttműködés létrehozását Iliescu és Meciar mindvégig gátolta és helyette Meciar azt ajánlotta ukrán partnerének, hogy építsék újjá Romániával és Jugoszláviával együtt a Magyarországot ellenségnek tekintő kisantantot – Forrás: KELEMEN A. - Európaivá tehető-e a magyar-román viszony? Magyar hírlap 2000.05.02.

(Sălaj), Bihar (Bihar), Hargita (Hargitha), Botosani, Szucsáva (Suceava) csatlakozására is sor került. Az érintett romániai megyék területe összességében 42 281 km², összlakosságuk száma 3 351 ezer fő. Románia teljes területét tekintve, összességében az ország területének közel 18 %-val részese az Eurorégióknak.

Lengyelország és azon belül az érintett lengyel határmenti területek az Eurorégió meghatározó alapító tagjai voltak. Az ország délkeleti részéből a Krosnó, és Przemysl vajdaságok (közigazgatási rendszerének módosítását követően jelenleg Podkarpacie vajdaság) váltak az Eurorégió részévé 1993 februárjában. A vajdaság nagyságát (17 926 km²) és lakosságának számát (2 112 ezer fő) tekintve, napjainkra Szlovákia után ez a második legkisebb nagyságú és lélekszámú tagterület. Ha a részes terület nagyságát Lengyelország teljes területéhez viszonyítjuk, látható, hogy összességében csak az ország közel 6 %-a vesz részt a vizsgált interregionális együttműködésben. Gazdaságát tekintve a kőolaj kitermelés és feldolgozáson túl, a vajdaság északi, síkvidéki területére a mezőgazdaság, míg déli, hegyvidéki területére a könnyűipar, fafeldolgozás (bútoripar), valamint a repülőgépgyártás jellemző. A podkarpacie tartomány Lengyelország egyik legelmaradottabb területe, nagyarányú a munkanélküliség (2001-ben 17.4%), és a lengyel átlag alatti GDP jellemzi.

Magyarországról Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Heves megyék (továbbá Miskolc, Eger, Debrecen, Nyíregyháza városok) alapító tagjai a Szövetségnek, míg Jász-Nagykun-Szolnok megye csak később csatlakozott. A magyar önkormányzatok képviselői és a magyar szakemberek már az előkészítő munkáktól jelen voltak a régió megszületésénél, és az ukrán és lengyel külügyminiszterrel egyetemben a magyar külügyminiszter is alapítóként írta alá a Kárpátok Eurorégió alapidokumentumát. A magyar régiós megyék területe 28 639 km², lakosságának száma 2 616 ezer fő. Összességében az ország területének több mint 30 %-a részese az Eurorégióknak.

A függetlenné vált Ukrajna külpolitika elképzeléseiben helyet kapva, a kelet és nyugat között helyét kereső ország számára a Kárpátok Eurorégió megalapítása kedvező alkalomként mutatkozott a nyugati irányú együttműködési lehetőségek terén. A szociális és gazdasági problémák lehetséges csökkentése mellett, Ukrajna aktivitása nemzetközi pozíciói erősítésének (MITRYAYEVA S. – DIKARYEV O. 2001) is teret jelentett a kelet-közép-európai térségben.

Alapító tagként jelent meg a régió megalakításánál, ahol Kárpátalja mellett további ukrán megyéket csatolt be a régiós együttműködésbe. Az ukrán eurorégiós megyék területe összesen 56 660 km², lakosságuk száma 6 429 ezer fő. A tagterületeket tekintve az ország, területének 9 %-val részese az Eurorégióknak. A Kárpátok hegyvonulatainak keleti oldalán elterülő Lviv-i terület központja Lviv (Lvov, Lemberg), több mint 700 ezer fős lakosságával a Kárpátok Eurorégió legnagyobb városaként egyben Nyugat-Ukrajna egyik központja is. A megye mezőgazdasági szerepén túl, az ipar szerepét (pl. élelmiszeripar, kőolajipar, faipar, stb.) érdemes megemlíteni. Az Ivano-Frankivsk-i terület a nyugat-ukrajnai kőolajipar, és gázkitermelés egyik fontos színtere, amely mellett (északi részein) a mezőgazdaság szerepe (főként gabona és burgonyatermesztés) meghatározó. Az ásványkincsekben rendkívül gazdag Csernivci (Chernivtsy) terület a történelmi Bukovina és Besszarábia része, így „örökségként” a lakosság nagy része román és moldáv nemzetiségű. Iparának szerkezetét tekintve az élelmiszeripar, faipar, gépipar és egyéb, könnyűipari ágazatok jellemzőek. Kárpátalja (Zakarpatska oblaszty) központja Ungvár (Uzhhorod), amely a jelentős természeti értékekkel bíró ukrán megye közigazgatási, kulturális és oktatási központja. A Kárpátaljára általánosan jellemző mezőgazdaság mellett, a szolgáltató tevékenységhez, illetve a gépiparhoz, bútorigarhoz, vegyiparhoz és feldolgozóiparhoz köthető tevékenységek vannak jelen.

Az Eurorégió közlekedési infrastruktúráját tekintve legfejlettebb területeknek a szlovák és magyar tagterületek számítanak. Az ezredforduló időszakában az aszfaltos utak tekintetében Kelet-Szlovákia a legjobban ellátott (35 km / 100 km²) volt, ezt követte Magyarország (30,1 km / 100 km²), majd Románia (29,9 km / 100 km²). Az ukrán rész (27 km / 100 km²), és a lengyel rész (4,2 km / 100 km²) elmaradottabbnak²³ tekinthetőek. Az Eurorégió magyar és ukrán területeit érintve halad keresztül a régió a transzeurópai hálózat (TEN)²⁴ részét képező V. Európai Közlekedési Folyosó (Velence – Trieszt – Ljubljana – Budapest – Ungvár – Lviv – Kijev), amely – köztes jelleggel érintve Kárpátalját – az Adriai térséget kötné össze a Kárpátoktól keletre eső területekkel. Ennek mellékága (Zilina – Kassa – Ungvár) a szlovák területek is

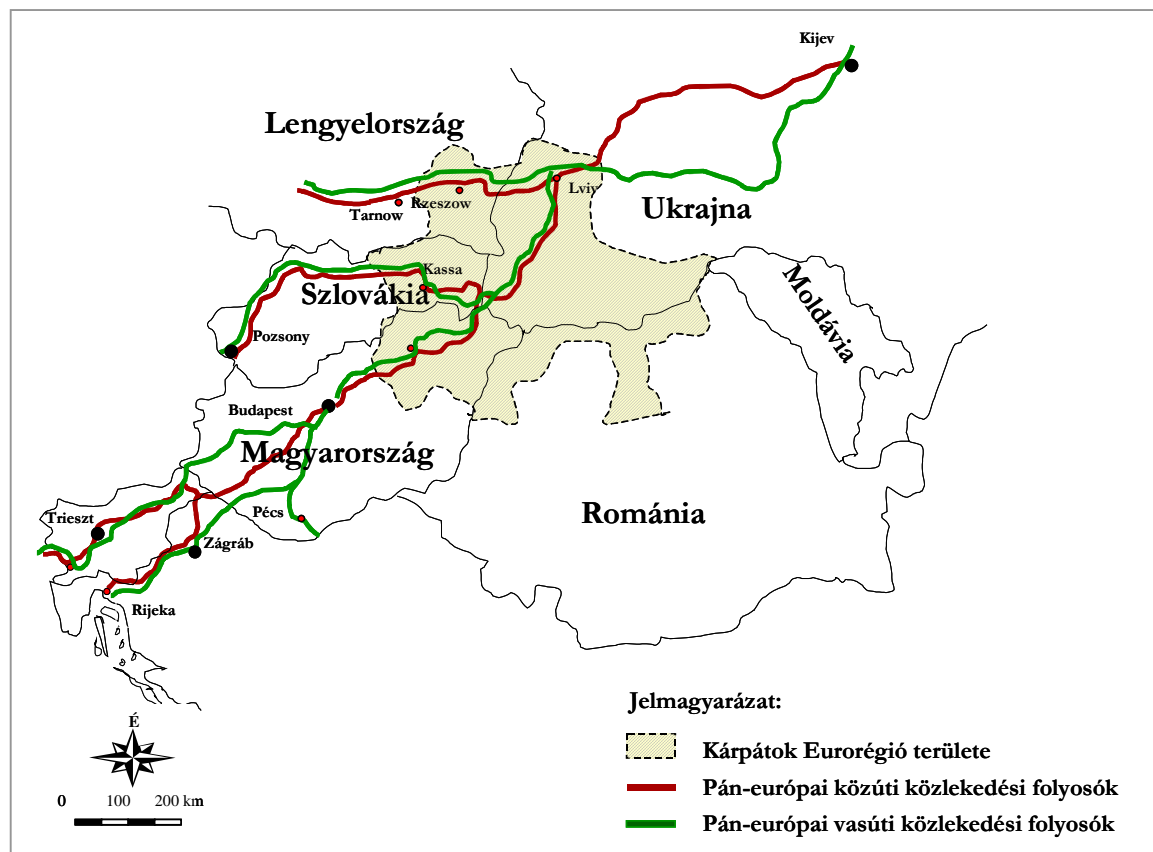
---

²³ forrás: Carpathian Euroregion Annual Report 2002, <http://carpathianfoundation.org>, letöltés: 2009.05.28.

²⁴ Trans-European Networks, amelynek egyik részterülete a TEN-T (közlekedési folyosók hálózata). A Páneurópai Közlekedési Folyosók koncepcióját a közlekedési Miniszterek Európai Konferenciája (ECMT) kormányközi szervezet dolgozta ki. Az Európa Bizottság és az érintett országok képviselői Prágában (1991) a kialakításáról, majd a krétai (1994) és a helsinki (1997) miniszteri konferencián annak kiterjesztéséről döntöttek, és tíz ún. Helsinki folyosót jelöltek ki.

becsatornázza a nemzetközi közlekedési vérkeringésbe. A lengyel és ukrán eurorégiós részeket a III. Európai Közlekedési Folyosó érinti kelet – nyugati (Berlin - Wrocław – Katowice – Krakkó – Lviv – Kijev) irányban.

Jelentősen fejlődő terület a légi közlekedés, amely a regionális szerepkör erősítését is szolgálhatja. Több repülőtér található a területen, többek között Kassán (Košice), Lvivben (Lviv), Szatmáron (Satu Mare), Nagybánya (Baia Mare), Szucsaván (Suceava), Debrecenben és Nyíregyházán. A vasúti közlekedés hálózata - a nagyvárosok összeköttetésének kivételével - elmaradottnak, a vasúti pályák korszerűtlennek tekinthetőek. Az áruszállítás tekintetében azonban több, európai mércével mérve is jelentős vasúti csomópont található a térségben, amelyek történelmi szerepkörüket folytatva (pl. a szlovák-ukrán határszakaszon Tiszacsernyő (Čierna nad Tisou), a magyar-ukrán szakaszon Záhony) a régió összekötő szerepét erősítik.

*12. ábra: A térségben áthaladó főbb európai közlekedési folyosók
(szerk: DOBÁK I. 2010)*

3.3. Kárpátalja kiemelt geopolitikai szerepe

A Kárpátok Eurorégiót vizsgálva talán az egyik legfontosabb kulcstényező a határok kérdésköre. A régió földrajzi értelemben vett központi területének, mondhatni magterületének Kárpátalja tekinthető, amely keleti részén azonban a Kárpátok vonulatai emelnek falat az érintett egyéb ukrajnai megyék irányába. Mégis, ez a természetföldrajzi választóvonal nem jelent valós elválasztottságot az Eurorégióon belül, hiszen Kárpátaljával együtt másik három ukrajnai oblaszty vált a Kárpátok Eurorégió tagjává. A területen húzódó nemzetközi határok többek között gazdasági, kulturális és társadalmi tekintetben öt ország területét kötik össze, vagy - más szempontból nézve - vágják szét. Talán éppen ezért Kárpátalja, mint a régió központi területe²⁵, egyben kaputárság is kelet-nyugat között, magában hordozva az ezzel járó sajátos problémákat.

A terület a honfoglalás idején átvonulási területként, később védelmi térségként (BENEDEK A. 1993) szolgált. Az Árpád-házi királyok határvédő sávot (gyepűt) alakítottak ki, majd a tatárjárást követően végvárak kiépítése kezdődött. Ezt követően németek, törökök, tatárok fordultak meg a térségben, később a kuruc–labanc csatározások egyik színhelye. Kárpátalja igazi geopolitikai jelentőséget azonban csak a XX. században kap. 1918-ig az ország legelmaradottabb régiójaként a történelmi Magyarország része, egységes régiót ellenben nem alkot.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a versailles-i békeszerződések következtében Csehszlovákia²⁶, majd a II. világháború alatt Magyarország²⁷ része. A térség súlyát mutatja, hogy a hitleri német elképzelések mellett (amelyben megfogalmazódott egy önálló kárpát-ukrán állam kerete²⁸) Kárpátalja visszacsatolása után a magyar geopolitikai elképzelésekben²⁹ is fontos szerepet kapott. Kárpátalja a II.

---

²⁵ Megjegyzem, hogy a "számos" Európa földrajzi középpontjának egyike is éppen Kárpátalján van. 1887-ben az Osztrák-Magyar Monarchia Térképészeti Intézete Európa közepét a kontinensünk széleit érintő hosszúsági és szélességi körök felezővonalainak metszéspontjaként határozta meg, amely a Rahói járásban (Terebesfehérpatak / Gyilove) található.

²⁶ az 1919.03.13-i antant döntés után az 1919.09.01-i Saint-Germain-en-Laye-i szerződéssel kerül Csehszlovákiához.

²⁷ az 1938.11.02-i Bécsi Döntéssel kerül a terület vissza Magyarországhoz (1939. évi VI törvénycikk a kárpátaljai területnek az országgal való egyesítéséről)

²⁸ Rubicon 1. évfolyam (1990) 5. szám (5.)

²⁹ Teleki Pál féle Kárpátaljai Vajdaság tervezet - A magyar hadsereg 1939. március 15. és 18. között foglalta el Kárpátalját, amely eredményeként túlnyomó többségében nem magyar, hanem orosz

világháborút követően a Szovjetunió (1946. január 22-én Kárpátalját az Ukrán SZSZK Kárpátontúli Területévé szervezik), 1991. után pedig a függetlenné vált Ukrajna része.

A Kárpát-medence természetes keleti határán, a Kárpátok hágóin átvezető útvonalak is a kapuszerepet támasztják alá. Ezen utak egyfelől összekötő útvonalakat jelentettek nyugat és kelet között, mindamellet azonban védelmi szempontból is fontos szerepet tölthettek be az elmúlt évszázadokban. A XX. században főként a Kárpátok láncainak nyugati oldalán fekvő közlekedési csomópontok és útvonalak stratégiai jelentőségét kell kiemelni, különösen a vasútvonalak szerepét, amely összeköttetési forma vonalvezetése a trianoni tárgyalások³⁰ alatt is kiemelt szerepet kapott. A század első felében geostratégiai jelentősége révén Kárpátalja tehát a kisantant országok közötti összeköttetés, a II. világháborút követően pedig a Kárpátok vonulatainak Szovjetunió általi birtoklásával a Kárpát-medence fölötti ellenőrzés fenntartása³¹ révén kapott fontos szerepet. 1945-től a kilencvenes évek elejéig ez a térség Európa egyik legjobban őrzött és határokkal leginkább szétszabdalt területe volt (SÜLI-ZAKAR I., 2004).

Kárpátaljára az egyes nemzetek mindvégig a fejlettebb központi területeikről tekintettek le, és talán éppen ez tette a térséget az egyes nemzeti hatalmi érdekek színterévé. Így a területen keresztül húzódó határok jelentősége is messze túlmutatott az érintett országok között húzódó határszerepen. A folyamatosan változó, nagyhatalmi érdekek mentén mozgó határok nemcsak az itt élőket választották el egymástól, hanem egyben nyugat és kelet élesen nem meghatározható választóvonalát is megtestesítették. Példaként említhetjük, hogy a régió két szélén már az egyházak is a tágabb nyugati és keleti térségre jellemző súllyal jelennek meg, vagy akár gondolhatunk a cirill vagy latin betűs írásmódokat alkalmazó nyelvek jelenlétére. Napjaink határviszonyait tekintve, az EU keleti irányú bővítésével, és a schengeni övezet kiterjesztésével a Kárpátalját az Uniótól elválasztó határok jelentősége és szerepe átértékelődött.

---

nemzetiségű lakos kerül Magyarországhoz. Teleki Pál miniszterelnök terve területi autonómiát biztosított volna a térségnek, amellyel kapcsolatos törvényjavaslatot a parlament elé is beterjesztették (1940.), később azonban visszavonásra került.

³⁰ Kárpátalja első vasútvonala Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyéket kapcsolta be a történelmi Magyarország vérkeringésébe. A vasútnak nagymértékben hozzájárult Kárpátalja Csehszlovákiához csatlakozásához, hiszen ezen keresztül tarthatta a kapcsolatot a kisantant Romániával.

³¹ A terület 1956-ban is kapuként működött a Kárpát-medencébe. A elrendelt katonai bevonulást gyakorlati végrehajtásánál Kárpátalja felől kezdődött meg új szovjet csapatok bevonulása az országba – Rubicon 7. évfolyam (1996) 10. szám (64.).

Szűrő (filter) és gát (barrier) jellege (PAP N. - TÓTH J. 2008) pedig közvetve hatást gyakorol a határtérség jellegére. Napjainkra Ukrajna legnyugatibb megyéje, Kárpátalja, több mint 470 kilométer hosszan európai uniós országokkal „vált határossá”, melyek közül három ország (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország) érintett határai összesen 268 kilométeren, schengeni határként³² érintik a vizsgált ukrán megyét. A „többlépcsős” geopolitikai változások eredményeként Kárpátalja tágabb térségében:

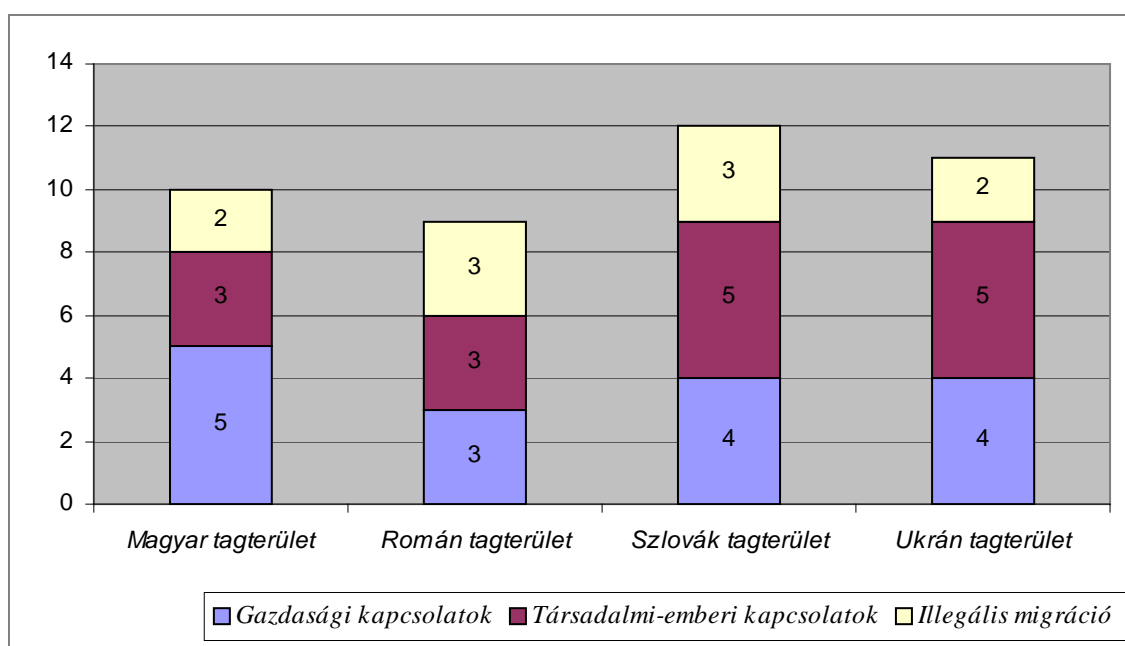
- EU belső határok (szlovák-lengyel, szlovák-magyar),
- EU-n belüli schengeni határ (magyar-román) (várhatóan belső határ 2011),
- EU külső határ (román-ukrán),
- EU és schengeni közös külső határok (ukrán-magyar, ukrán-szlovák, ukrán-lengyel) jöttek létre.

13. ábra: Határszakaszok „típusai” az Eurorégióban
(szerk. DOBÁK I. 2010)

³² a schengeni belső és külső határok fogalmát a schengeni egyezmény 1 cikk definiálja

A szűrő/gát szerep mellett külön jelentőséget kap az itt húzódó határok elválasztó jellege, illetve azok átjárhatósága. Ennek mértéke, súlya alapjaiban befolyásolhatja a határ két oldalán élők társadalmi - kulturális - etnikai kapcsolatait, illetve az egymás számára kölcsönösen hasznot hozó együttműködések. Az Unió jelenlegi belső határain túl, Románia várható schengeni tagságával a román-magyar határ is „átjárhatóvá” válik, ahol a két- és többoldalú kapcsolatok az egymásra utaltság és a gazdasági érdekek mentén lehetőséget kapnak a további fejlődésre.

14. ábra: Schengeni külső határok megítélése a gazdasági, társadalmi-emberi kapcsolatok, valamint az illegális migráció szempontjából
 (I. sz. kérdőív feldolgozott eredménye)
 (kevésbé elválasztó - 1, jelentősen elválasztó - 5) (szerk.: DOBÁK I.)

Az Ukrajnával szemben bevezetett vízumkötelezettségből adódó, és az EU biztonsági érdekein felül megjelenő „elválasztó” hatások csökkentésére, az Európai Unió Tanácsának vonatkozó határozatában³³ lefektetett politikai nyilatkozattervnek megfelelően - miszerint Magyarország, Szlovákia, Lengyelország és Románia tárgyalásokat kezd Ukrajnával az EU külső határain megvalósítandó kishatárforgalom kialakításáról - kétoldalú kishatárforgalom megállapodások kerültek létrehozásra.

³³ A Tanács 2007/840/EK határozata az Európai Közösség és Ukrajna közötti, a vízumok kiadásának megkönnyítéséről szóló megállapodás megkötéséről

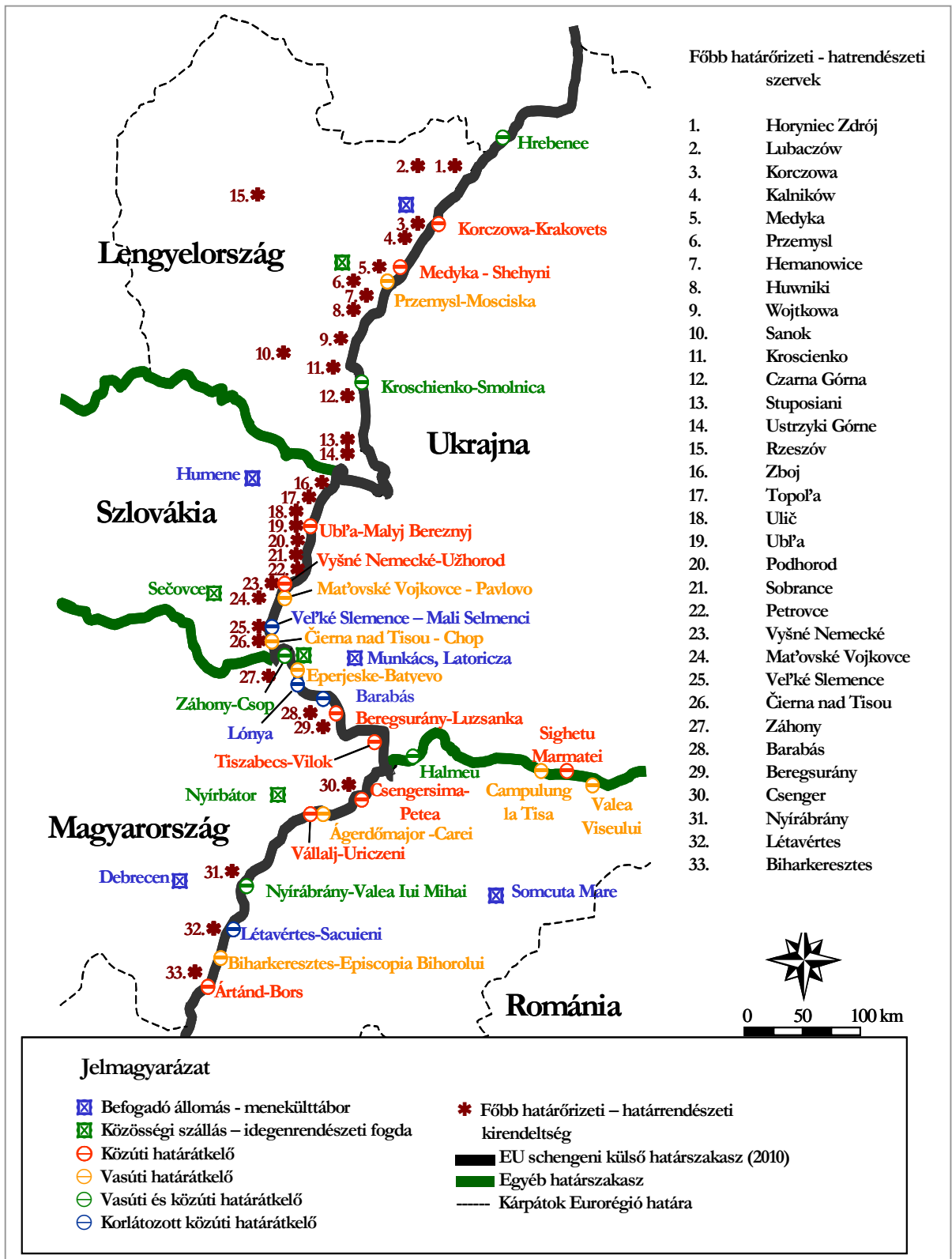
Magyarország az EU-hoz csatlakozott új tagállamok közül elsőként (2007) kötötte kishatárforgalmi megállapodását Ukrajnával, majd a kishatárforgalom a szlovák-ukrán (2008), valamint lengyel-ukrán viszonylatban (2008) is megvalósításra került. A kishatárforgalmi megállapodások a határok 50 kilométeres övezetében jelentenek könnyebbséget a schengeni határok átlépése során. Ez a lengyel-ukrán viszonylatban 1500 ukrain települést, szlovák-ukrán viszonylatban 299 szlovák és 280 ukrán települést, a magyar-ukrán viszonylatban 244 magyar és 384 kárpátaljai települést érint³⁴.

Míndeközben az EU biztonságpolitikai érdekeinek megfelelő külső schengeni határok biztosítása érdekében, mind a lengyel, mind a magyar és szlovák oldalon egységes³⁵ modern határőrizeti rendszer és eszközpark került kiépítésre, amely funkciója többek között „.....megakadályozni a térség területére olyan személyek belépését, akik veszélyeztethetik a közrendet vagy a nemzetbiztonságot...”.

---

³⁴ Forrás: Külügyminisztérium honlapja (www.kum.hu), illetve Kárpátinfo.net

³⁵ A Schengeni Egyezmény 6. cikk 5. pontja alapján a külső határokon azonos szintű ellenőrzést kell kialakítani.

15. ábra: A határbiztonság főbb szerveinek területi elhelyezkedése a Kárpátok Eurorégiót átszelő schengeni külső határszakaszokon (szerk: DOBÁK I. 2010)

IV. Veszélyek és kihívások az Eurorégió területén biztonságföldrajzi szemmel

4.1. Etnikai sokszínűség, az államközi kétoldalú kapcsolatok tehertétele

Ha a Kárpátok Eurorégió tagországai közötti kapcsolatokat vizsgáljuk, a felszín mögött látens problémákat is találhatunk, amelyek többsége a határok történelem folyamán történő többszöri megváltozásából eredő okokra vezethetőek vissza, és általánosságban összefüggnek az adott országban élő lakosság etnikai viszonyaival. Ezek az etnikai, nyelvi, vallási, földrajzi, és kulturális - társadalmi szálak máig meghatározzák az ott élők sorsát, és a terület problémáinak kezelésénél is fokozottan jelennek meg. A régió viszonyainak áttekintésekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a történelmi örökségként jelenlévő etnikailag és vallásilag erősen keveredett lakosságot, illetve az egyes nemzetek határokon túli, kisebbségként való jelenlétét.

Az Eurorégió országainak teljes területét tekintve, etnikailag a leghomogénebbnek Lengyelország és Magyarország tekinthető, ahol a kisebbségek aránya az össznépességhez viszonyítva kb. 2 %. Románia és Szlovákia a középmezőnyben helyezkedik el, ahol a népesség kb. 10-14 %-a tekinthető etnikai kisebbségnek, míg Ukrajna esetében a jelentős orosz kisebbsége révén, ez az aránya 20 % körüli.

2. táblázat: Az etnikumok megoszlása az Eurorégió tagországaiban

Ország	Magyarország	Lengyelország	Románia	Szlovákia	Ukrajna
Népesség (millió fő)	10.1 millió	38.6 millió	22.4 millió	5.3 millió	48.0 millió
Etnikumok (%)	Magyar 98% Egyéb 2% (Román, Német, Szlovák stb.)	Lengyel 98% Egyéb 2% (Német, Ukrán, Belorusz, stb.)	Román 89.5% Magyar 6.6% Roma 2.5% Német 0.3% Ukrán 0.3% Ruszin 0.2% Török 0.2% egyéb 0,4%	Szlovák 85.79% Magyar 9.68% Roma 1.67% Cseh 0.87% Rutén-ukrán 0.65% Lengyel 0.05% Német 0.1% egyéb 1,19%	Ukrán 78.13% Orosz 17.34% Zsidó 0.22% Belorusz 0.57% Örmény 0.21% Bulgár 0.42% Lengyel 0.30% Román 0.33% Krími tatar 0.54%

Forrás: BELL, I. (szerk.), 2003: *Central and South-Eastern Europe 2004, Regional Surveys of the World 4th edition*, Europa Publication, London

A határokon túl élő kisebbségek fajsúlyos jelenléte egyfajta látens konfliktusforrásként is értelmezhető, amely a kisebbségekkel erősen „terhelt”

országokban a többségi társadalom nacionalista rétegeiben „fóbiákat” eredményezhetnek. Ezen feszültségek az elmúlt időszakban és napjainkban is jelen vannak a régióban, amelyek fő okai között a nemzeti identitás erősítésének szándékát, a nacionalista irányvonal politikai életben való erőteljes jelenlétét, vagy egyes időszakokban annak viszonylag gyenge súlyát kell keresni. A 1990-es évek elején renacionalizálódó kelet-közép európai térségben az állami szinteken is megjelenő nacionalizmus hullámszerűen árnyékolta be a térség országai közötti kétoldalú kapcsolatokat. Az egyes tagországok irányából egymásnak ellentétes hatású erők feszültek egymásnak, így a mérleg egyik oldalán az újonnan alakult, illetve a rendszerváltozáson túljutó országok nemzeti értelemben vett kiteljesedése és megerősödése, míg a mérleg másik oldalán, a határon túli kisebbségek helyzetét kezelni akaró országok igénye jelentkezett.

Az Eurorégió tagországaiban időszakosan előtérbe kerülő nacionalizmus - a tagországok választási ciklusaihoz igazodva - *többségében* időben egymástól eltolódva kerültek kormányzati szintre, amelynek eredményeként nyíltan nem feszültek egymásnak ezen ellentétek. A felszín alatt jelenlévő bizalmatlanság azonban az egyes tagországok együttműködési hajlandóságában is megmutatkozott (gondolok itt Szlovákia és Románia határmenti térségeinek már említett megkésett eurorégiós tagságára), és a térségben helyi szinten jelentkező, határokon, etnikai kérdéskörön túlmutató együttműködés igényével szemben az állami szinten nyíltan ki nem mondott ellenérzések kerültek előtérbe. Ellenpéldaként az ukrán területeken élő lengyel nemzetiség okán Lengyelországot, illetve a határon túli kisebbsége okán Magyarországot kell megemlíteni, amelyek a gazdasági és határtérségek fejlesztési lehetőségei mellett kisebbségek helyzetének javítási lehetőségét is láthatták az eurorégiós együttműködésben. Ukrajna eurorégiós tagsága a nemzetközi színtér, valamint az átalakulás időszakában lévő kelet-közép-európai országok felé nyitásként is felfogható, azonban függetlensége erősítése jeleként látható az is, hogy a kisebbségekkel terhelt határmenti Kárpátalja egyedüli csatlakozásának - véleményem szerint - „ellensúlyozására” egyéb ukrán oblaszty-ok is az Eurorégió részeseivé váltak.

Egyfajta választóvonalaként jelennek meg az Eurorégió területén a térségben húzódo felekezeti választóvonalak is, így - az Eurorégiót alkotó országokban élők felekezeti hovatartozását mutató statisztikai adatok által jelzett - római katolikus és görög keleti egyház közötti választóvonal. Ez a megosztottság szükségképpen előtérbe

került, hiszen az 1990-es években az egyházak újjászületésével szembesült a tágabb és szűkebb térség is. Míg Lengyelországban erőteljesen a katolikus, a magyar és szlovák területeken a katolikus és református vallás jellemző, addig a román eurorégiós területeken (Hargita megye kivételével, ahol a római katolikus vallásúak aránya 65% körüli) az ortodox (Bihar megye 59,6%, Szatmár megye 50,6%, Szilágy megye 66,6%), illetve a református (20% körüli arány) egyház térhódítása figyelhető meg. A függetlenné vált Ukrajnában szintén a „társadalmi-politikai és kulturális változások fontos tényezőivé válnak az egyházak” (VASROVA N. 2009). A hivatkozott tanulmányban idézett felmérés szerint a magukat valamely felekezethez tartozónak valló polgárok számát tekintve Európában Lengyelország az első (92%), Ukrajna az ötödik (74,7%), Szlovákia a hatodik (74,4%) helyet foglalja el, míg Magyarország a lista középmezőnyében (55,2%) helyezkedik el.

4.1.1. Szlovákia

Szlovákia lakossága (1991-ben 5,274 millió fő) jelentősen megnőtt az ezredfordulóra, amikor is elérte az 5,379 millió főt (a 2001-es népszámlálás adatai szerint). Legjelentősebben a keleti területeken, különösen a kassai és eperjesi kerületekben nőtt a lakosság száma (tíz év alatt 75500 fővel). A történelmi örökségként jelen lévő magyar kisebbség (az összlakosság 9,7%-a, 520 ezer fő) mellett a cseh nemzetiség, továbbá a keleti területeken az ukrán és a ruszin nemzetiségek vannak jelen. Utóbbiak létszáma az előző két szlovákiai népszámlálás között jelentősen módosult. Az ukránok létszáma csökkent (13181-ről 10814-re), míg a ruszin kisebbség létszáma emelkedett (17197-ről, 24201-re).³⁶

A magyar kisebbség szlovákiai népességhez viszonyított arányát jelentősnek tekinthetjük, amely az 1993-ban függetlenné vált Szlovákia biztonságpolitikai gondolkodásában Magyarország és a magyarság elleni bizalmatlanságként folyamatosan jelen van. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a két nemzet közötti etnikai és nyelvhatár nem egyezik meg a két ország adminisztratív határaival, és a szlovák oldalon, a főként a határ mentén elhelyezkedő jelentős számú magyar kisebbség főbiákat „okozott” az

---

³⁶ Statisztikai adatok forrása: GYURGYIK LÁSZLÓ 2003: Szlovákia népességének és társadalomszerkezetének változásai a az 1990-es években, In: GYURGYIK LÁSZLÓ, SEBŐK LÁSZLÓ - Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest

1990-es évek elején nemzettudatát erősíteni igyekvő szlovákiai vezetésben. Ennek megnyilvánulásai a 1996-ban bevezetett új területi és közigazgatási átrendezés³⁷ kapcsán a szlovák többségű régiók létrehozásában is megmutatkozott. A közigazgatási beosztással *egyrészt egy központosított politika szervezeti rendszerét akarták kiépíteni, másrészt pedig az ellenzéki választási körzeteket akarták megosztásukkal gyengíteni* (MEZEI I. 2005). A Mečiar-i kormány által elfogadásra javasolt területfelosztás szerint a regionális önkormányzatokban a szlovák többséget biztosítva a magyarok aránya az összlakossághoz képest a legmagasabb a nyitrai régióban (32,8 %), amely mellett az eurorégiós területen a kassai és eperjesi régiókban 11,5 valamint 0,1 %³⁸.

A 90-es évek nagy részében Szlovákiát „...a társadalomba mélyen beágyazódott két jellegzetesség: a pánszlávizmussal összefonódott oroszbarátság és a magyarellenesség” (ARADY L 1999) jellemezte. A nacionalizmus terén változás csak 1998-ban következett be, amikor is a parlamenti választásokon a Magyar Koalíció Pártja is helyet kapott a kormányban. A változás egyik fő motívuma volt, hogy a nacionalista irányvonal helyett fő célként az EU csatlakozásra való felkészülés és a tagság elérése jelentett prioritást a szlovák vezetés számára. A szomszédos országok NATO csatlakozását³⁹ követően az ország határainak már több mint 80 %-án NATO tagországgal határos Szlovákia, a katonai tömbhöz való csatlakozás terén is lépéseket tett. A Mikuláš Dzurinda vezette nyolcévi kormányzás idején számtalan reform történt északi szomszédunknál, amely változás a társadalom számára nem ment könnyen. Egyes időszakokban a munkanélküliség a 20%-ot is elérte, mégis a Kárpátok Eurorégió tagjai közül vitathatatlanul Szlovákia lett az első ország, ahol hivatalos fizetőeszközként 2009 elején bevezették az eurót.

A 2006-os választásokat követően ismételten előtérbe került a nacionalizmus, a szlovák oldalon kormány szinten megjelenő magyarellenesség, amely az utóbbi években túljutott a szlovákiai magyar kisebbség problémakörén, és jelentősen nehezíti a történelmi traumákkal terhelt két ország viszonyát. A Szlovákiában előforduló magyarelles megnyilvánulások a két ország viszonyának megromlását eredményezték. Talán válaszreakcióként a magyar oldalon is erősödtek a szlovák-

---

³⁷ a felosztás (1996) alapján 8 kraj (körzet) és 79 okres (járás) került kialakításra (később 8 kraj és 50 obrod-körzet)

³⁸ Statisztikai adatok forrása: KOCSIS K. 1995: Tér és etnikum, Közigazgatási változások Szlovákiában - Régió, Kisebbség, Politika, Társadalom, 6. évf. 4. szám

³⁹ Csehország, Lengyelország és Magyarország 1999. március 12-én csatlakozott a NATO-hoz.

magyar kapcsolatok elhidegülését tovább fokozó szélsőséges szervezetek tevékenységei⁴⁰. Szlovákia esetében „...hozzájárult a feszültségek kialakulásához paradox módon a határőrizet megszűnése is az országhatárokon (SZABÓ A. F. 2009), hiszen a határ két oldalán élő magyar nemzetiség számára még akadálytalanabbá vált a kapcsolattartás.

4.1.2. Ukrajna

A XX. század történelmi eseményei a mai Ukrajna területét is alapjaiban formálták. Az 1917-ben létrejött Ukrán Népköztársaság, majd az 1918-ban szabad és független Ukrajna létrejötte nem tarthatott sokáig. A kommunizmus térhódítása elérte a térséget is és 1922-ben a Szovjetunió részévé vált. A sztálini időszak alatt 1932-33-ban, miközben a Szovjetunió nyugatra exportálta a gabonát, Ukrajnában éhínség pusztított, amely a II. világháborúhoz hasonló mértékű emberáldozatokat követelt. Az éhínség 75. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezés kapcsán (2008. november) Viktor Juscsenko ukrán elnök hangsúlyozta, hogy „az 1932-33-as éhínség az ukrán nemzet ellen elkövetett népirtás ... szándékosan előidézett és politikailag előre megtervezett akció volt”. Az ukrán részről felsorakoztatott közvetett bizonyítékok⁴¹ ellenére orosz részről azonban napjainkban is vitatott az összességében több, mint 10 millióra becsült⁴² éhínség (Holodomor) népirtásként⁴³ való definiálása. A tárgykörben megjelent tanulmány (PALIJ, O. 2008) hivatkozott statisztikai adatai⁴⁴ az éhínség következtében az ukrán nemzetiség nagyarányú csökkenését mutatják. 1937-re az ukrán nemzetiség az 1926-os lakosságszám 84,7%-ra csökkent, míg az orosz etnikumú lakosság, ugyanezen időszak alatt 120,7%-ra nőtt.

---

⁴⁰ így pl. a 64 Vármegye Ifjúsági Mozgalom „kárpát-medencei toborzókörútja”, amely kapcsán még Szlovákia nemzetbiztonsági bizottsága is ülésezett. Forrás: <http://kitekintő.hu>, Toroczkai hálás Ficónak, 2009. április 30.

⁴¹ Többek között az éhező ukrán parasztok nem hagyhatták el Ukrajna területét, amelyet fegyveres katonaság vigyázott a határokon, illetve a vasútállomásokon. Megakadályozták az éhezők megsegítését, valamint folytatták a gabona importot 1931-ben 4,8 millió tonnát, 1932-ben 1,6 millió tonnát, 1933-ban 1,8 millió tonnát)

⁴² A 10 millió fő a népesség teljes veszteségét jelenti (3,941 millió fő elhunyt, és 6,122 millió meg nem született) – forrás: Security Service of Ukraine / www.ssu.gov.ua - 2010. január Kijevi bírósági döntés

⁴³ A népirtás egyik okaként jelenik meg, hogy Ukrajna a legnagyobb, eltérő etnikummal rendelkező része volt a Sztálin-i Szovjetuniónak, következésképpen ez jelentette számára a legnagyobb veszélyt - http://www.hromada.hu/2008/nom_98/kilato/evfordulo_ejhesig.html

⁴⁴ A Szovjetunió területén élő legnagyobb lélekszámú etnikumok az 1926-os és 1937-es népszámlálási adatok szerint: orosz nemzetiség lélekszáma 1926-ban 77 791 124 fő, 1937-ben 93 933 065 fő, az ukrán nemzetiség lélekszáma 1926-ban 31 194 976 fő, 1937-ben 26 421 212 fő - PALIJ, O. 2008: *Népirtás, mint az ésszerű országglás módja* http://www.hromada.hu/2008/nom_98/kilato/nepirtas.html

A sztálini önkény mellett a II. világháború szintén különösen súlyosan érintette az ukrán területeket és az ott élő lakosságot. Egyes becslések szerint Ukrajna több mint 6 millió embert veszített el a háború végére és területének nagy része teljesen elpusztult. Az ország 1945-től - a Szovjetunió részeként - az ENSZ tagja, majd az önálló, független Ukrajna megalakulására 1991-ben, a Szovjetunió szétesésével párhuzamosan nyílt lehetőség. Új, független államok alakultak a szovjet birodalom romjain, amely országok még az év végén létrehozták a Független Államok Közösségét (FÁK). Ennek egyik alapító tagja lett Ukrajna, amely európai méretekben is jelentős haderejével, és a Szovjetuniótól hátra maradt atomfegyverekkel tarsolyában kezdte meg független államának megszilárdítását. Még az évtized első felében lépéseket tett az atomfegyverektől mentes Ukrajna megteremtésére (1993-ban létrejött az orosz-ukrán megállapodás az atomfegyverek Oroszországba szállításáról)⁴⁵. Az ezt követő időszak Ukrajna kiteljesedésének és helykeresésének időszaka. Oroszországgal megosztják a fekete-tengeri flottát, amelynek bázisa a Krím-félszigeten fekvő Szevasztopol marad, használatáért azonban Moszkva bérleti díjat fizet Ukrajnának. A gazdasági átalakulás azonban nem megy problémamentesen, az import energiahordozóktól függő ukrán gazdaság súlyos válságba esik, széleskörűvé válik a munkanélküliség, teret hódít a feketegazdaság, a korrupció. 1996-ban új alkotmányt fogadnak el, valamint az 1992-ben bevezetett karbovanyec kuponpénz helyett, a rohanó infláció megállítására bevezetik a hrivnyát, mint új valutát.

A független Ukrajna viszonyait megalakulásától kezdve kettősség jellemzi. Az ország nyugati területének történelme a kelet-közép-európai területekhez kötődik, s az itt élő lakosság is inkább a nyugati orientáció pártján áll, míg a keleti területeken élő orosz kisebbség történelmileg az orosz orientáció híve. Oroszország közelsége, a nagyszámú orosz kisebbség, valamint az oroszbarát politikai erők vezetésben képviselt szerepe rányomta bélyegét Ukrajna demokratikus, piacgazdasággal rendelkező országgá történő átalakulásának folyamatára is. Az ország változó belpolitikai viszonyaiból adódóan, hol nyugat, hol kelet felé tolta el külpolitikájának hangsúlyát, habár felismerte a kelet és nyugat közötti hídszerep⁴⁶ jelentőségét.

---

⁴⁵ A legnagyobb haderővel rendelkező országok világrangsorában Ukrajna még az évtized közepén (1995) is a 11. helyet foglalta el. Európai szinten egyedül Oroszország előzte meg, Forrás: Katonai egyensúly 1995-96 (Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete, IISS)

⁴⁶ A biztonság kapcsán, más nézőpontból tekintve, az ország elhelyezkedése az EU oldaláról egyfajta gátként is értelmezhető Oroszország és Európa nyugati fele között (lásd: Varga Gy. 2000)

A FÁK keretén belül az elmúlt évtized elején erőteljesen jelen volt a moszkvai dominancia és „Oroszország éveken át szinte minden lényeges vonatkozásban képes volt látványosan felügyelni az államközösség működését, beleértve annak irányítását is” (Sz. BÍRÓ Z. 2008 13 p). Ukrajna a FÁK tagság mellett ugyanakkor nem vált részesévé a térség katonai szervezetének, az ún. Kollektív Biztonsági Szerződésnek⁴⁷, sőt 1997-ben szubregionális szerveződésként, Ukrajna részvételével létrejött a GUAM⁴⁸, mintegy összefogva a volt Szovjetunió tagköztársaságai közül azokat, akik gazdasági téren a nyugati orientáltságot választották.

Ukrajna ugyanakkor aktív tagjává vált az európai intézményeknek is, és az 1990-es évektől kiemelt kapcsolatokat épített ki mind az EU-val, mind a NATO-val, nem titkolva az ország esetleges csatlakozási szándékát. Kinyilvánította az EU tagság elérésének célját, amely érdekében számos kiemelt jelentőségű egyezményt és megállapodást kötöttek az Európai Unióval. Az Unió 1994-ben⁴⁹ Partnerségi és Együtműködési Egyezményt írt alá (PCA- Partnership and Cooperation Agreement) Ukrajnával, valamint 2003-tól az Európai Szomszédságpolitika (ENP) keretében fordult Kijev felé. Az országra egész Európa odafigyelt a 2004-es „narancsos forradalom”⁵⁰ idején, amikor is az oroszpárti Viktor Janukovics nyerte a választásokat, majd annak érvénytelenítése után Viktor Juscsenko került az elnöki székbe. A nyugatbarát vezetés hatalomra kerülését az egész Unió üdvözölte, hiszen Ukrajna rendkívül fontos partnere az EU-nak, különösen a schengeni külső határok biztonságának szavatolása terén, amely határszakaszok a gyakorlatban a Kárpátok Eurorégió térségét is átszelik.

Ukrajna etnikai összetételét tekintve a nagyszámú orosz kisebbség jelentőségét kell kiemelni, amely problémakör az ország egyéb kisebbségeit érintő kérdéskörökre is rányomja bélyegét. A 77,8%-os ukrán nemzetiség mellett meghatározó az orosz nemzetiségűek aránya 17,3%, amelyek többsége azonban a keleti, Oroszországhoz közeli területeken él (5. sz. melléklet). Nemzetiségi problémák is jellemzően az orosz

---

⁴⁷ Az ún. taskenti megállapodást 1992. május 15-én írja alá Oroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tadzsikisztán és Örményország. Azerbajdzsán, Grúzia és Fehéroroszország később csatlakoznak. 1999-ben Üzbegisztán, Azerbajdzsán, és Grúzia kilépett a szervezetből.

⁴⁸ GUAM - Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova alkotta szervezet, amely később Üzbegisztán csatlakozásával GUUAM-ra bővül.

⁴⁹ 1994. június 14-én Luxemburgban.

⁵⁰ 2004. október 31-i választásokon az EBESZ megfigyelői szerint a kormányzat Viktor Janukovics javára „befolyásolta” a választások kimenetelét, aki a november 21-i második forduló után a szavazatok 49,4 %-val megnyerte a választásokat. A választásokat követően tízezrek vonultak az utcákra és tüntetések kezdődtek. Az új választásokon december 26-án Viktor Juscsenko a szavazatok 51,99 %-val nyert.

kisebbséggel, az 1954-ben Ukrajnához került Krím félsziget autonómiája, illetve elszakadási törekvései⁵¹ kapcsán bontakoztak ki. A magyar kisebbség - nagyságából adódóan - Ukrajna számára nem jelentett és nem jelent komoly biztonsági kockázatot (ARADI L. 1999), így a kisebbséggel szembeni magatartás mögött is a problémakör „orosz irányultságú” kezelésének ukrán szándékát kell keresni. Az elmúlt években az egyre erősödő ukrán nacionalizmus, az erőteljes ukránosítás kezdett meghatározó jelenséggé válni, amely állami szinten is megmutatkozott. Itt kell megemlíteni, az ukrán nyelvnek, mint államnyelvnek a felsőfokú oktatásban teljes mértékben történő bevezetését, amely a kisebbségek asszimilációját, nyelvi beolvadását segítheti, veszélyeztetve ezzel többek között a magyar kisebbség helyzetét is. Jelentős fordulat következett be a 2010. elején lezajlott ukrain választásokon, amikor is Janukovics került hatalomra. A változás ismételten teret engedhet az orosz orientációjú érdekszféra terjedésének, amely érdekei előtérbe kerülése közvetve akár változásokat eredményezhet a Kárpátok Eurorégió területén élő magyar és egyéb kisebbségek anyanyelv használata kérdésében is⁵².

Súlyos demográfiai problémaként éli meg Ukrajna folyamatosan csökkenő népességét. Lakosságának száma 1990-ben 51.838 millió, 2000-ben 49.429 millió, 2008-ban azonban már csak 46.372 millió fő⁵³ volt. A csökkenés arányaiban legnagyobb mértékben az orosz nemzetiséget érintette, hiszen az 1989-es 22,1%-kal szemben 2001-re 17,3%-ra (8,334 millió főre) csökkent arányuk az össznépességben belül, amely láthatóan Ukrajna „ukránosodását” szolgálja. A vizsgált Eurorégió területén Kárpátalját tekintve is visszaesett az orosz népesség számaránya, amely mellett azonban a 156,6 ezer fős ukrainai, többségében Kárpátalján élő magyarság lélekszáma⁵⁴ is lecsökkent. A főként a határmenti területeken élő magyarok többségben csak a beregszászi járásban vannak, de emellett az ungvári, nagyszőlősi és munkácsi járásokban is jelentős az arányuk. Az ukrán eurorégiós területek etnikai viszonyait

---

⁵¹ Nagy számú orosz kisebbség él a Krímben, ahol 1994-ben orosz nacionalista erők függetlenedési törekvések során alkotmány fogadtak el, és ideiglenesen krími elnöki poszt jött létre. A területen az orosz nemzetiség jelentős túlsúllyal van jelen (1944 májusában az orosz hadsereg Sztálin parancsára deportálta a krími tatár lakosságot), azonban az 1987-ben kezdődött visszatelepülések révén az ezredfordulóra folyamatosan emelkedett a krími tatárok száma (számuk 2001-re 248,2 ezerre nőtt).

⁵² Gondolok itt a 10%-nál nagyobb arányban adott területen élő kisebbségek anyanyelvének hivatalos nyelvként történő használata engedélyezésének törekvésére (2010. szeptember), amely mögött a nagy számú orosz kisebbség érdekvégyesítése állhat.

⁵³ forrás: State Statistics Committee of Ukraine

⁵⁴ A 2001-es népszámlálás adatai szerint az 1 254 614 fős Kárpátalján 151 516 fő volt magyar nemzetiségű.

vizsgálva a magyar kisebbség mellett meg kell még említeni a kárpátaljai román kisebbséget is (2001-ben 32152 fő), amely területileg a román határ melletti Técsői és Rahói járásokban található.

A kisebbségi kérdéskör kapcsán meg kell említeni a ruszin kérdéskört is, illetve az előtérbe kerülő ruszin autonómia törekvéseket. Míg Szlovákiában, illetve Magyarországon kisebbségként ismerik el a ruszinokat, addig Ukrajnában még a 2001-es ukrain népszámláláson sem ajánlották fel a ruszin nemzetiség választásának lehetőségét⁵⁵. A „Rákóczi Ferenc leghűségesebb népeként” is emlegetett nemzetiség⁵⁶ nagytöbbségében történelmileg Kárpátalján él, ahol számuk pontosan nem ismert, azonban „...amikor a terület (Kárpátalja) 1919-ben Csehszlovákiához került, lakosságának még 56 százaléka vallotta magát ruszinnak”⁵⁷. A kárpátaljai ruszinság autonómiájának kérdése nem új keletű, 1919 novemberében Csehszlovákia részeként kap autonómiát Kárpátaljai Ruszin Területként (Podkarpatszka Rusz)⁵⁸, majd a II. világháború kitörését közvetlenül megelőző időkben, Kárpátalja 1939-es visszafoglalását követően a Teleki Pál vezette kormányzat idején részleges területi önkormányzat kialakításával kívánták a „rutén” többségű területek helyzetét megoldani (HAJDÚ Z. 2004). Felmerült, hogy „...Ruszinszónak tartományi jogokat kellene adni, földrajzi fekvésére és a nehezebb közlekedési viszonyokra való tekintettel decentralizált alapon...”⁵⁹.

Habár 2007 elején a Kárpátalja megyei tanács nemzetiségként ismerte el a ruszinokat, állami szinten azonban elismerésük nem történt meg, így 2008-ban ruszin szervezetek ismételten autonómia követeléseiknek (saját önkormányzattal rendelkező ruszin autonóm terület létrehozását kezdeményezte a Kárpátaljai Ruszinok II. Európai Kongresszusa Munkácson) adtak hangot, valamint független ruszin köztársaság kikiáltását helyezték kilátásba. A kijevi vezetés Ukrajna területi egységét veszélyeztető

---

⁵⁵ Csak azt regisztrálták ruszinnak, aki ezt külön követelte. 10 000 ruszint írtak össze az 1,3 milliós lakosságú Kárpátalján – forrás: *Vicc vagy orosz trükk lehet a ruszin ország Kárpátalján* - MTI 2008. 10. 26. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20081026-ruszin-autonomiat-kovetelnek-karpataljan.html>

⁵⁶ II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának során sok ruszin nemzetiségű önként fogott fegyvert Rákóczi oldalán, akitől a *gens fidelissima* jelzőt kapták (lexikon.katolikus.hu/R/ruszinok.html)

⁵⁷ A ruszin kártya Ukrajnában, http://www.hetek.hu/hatter/200901/a_ruszin_kartya_ukrajnaban

⁵⁸ Užhorod, 1919. november 8. Kiáltvány [Generalny Statutum] Podkarpatszka Rusz berendezkedéséről, In: FEDINEC CS. Iratok a Kárpátaljai magyarság történetéhez p. 58. <http://www.foruminst.sk/documents/9/16.pdf>

⁵⁹ Budapest, 1939. április 9. Milyen legyen Kárpátalja autonómiája? Morvay Zsigmond dr. nyilatkozata az Új Magyarország c. lapban. In: FEDINEC CS. – Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez p. 500, <http://www.foruminst.sk/documents/9/103.pdf>

tényezőként értékelve figyelmen kívül hagyta az autonómiaköveteléseket, és a mozgalom vezetője ellen eljárást indított. A ruszin autonómia kérdéskör kapcsán Oroszország szerepe is felmerül, mint aki a nagyszámú ukrainai orosz kisebbség érdekei, illetve a gyenge Ukrajna fenntartása okán közvetve támogathatja a ruszin autonómiatörekvéseket.

4.1.3. Románia

A romániai rendszerváltozást követően – amely a többi kelet-közép európai országtól eltérően nem békésen zajlott le – keleti szomszédunk hosszú utat tett meg, amíg eljutott a teljes jogú NATO és EU tagságig. Már az érintett román megyék Kárpátok Eurorégióhoz való csatlakozásának körülményei is rávilágítottak a térségben jelenlévő bizalmatlanságra. Az ország vezetése a szlovák vezetéshez hasonló álláspontot képviselt egészen 1998-ig, amikor is Románia felismerte, hogy az európai integrációs cél elérése megvalósíthatatlan a környező - szintén EU-ba igyekvő - országokkal való jó kapcsolatok nélkül. Geostratégiai helyzete (a Fekete-tenger irányában való területi „kulcspozíció”) okán az ország az első lépcsőben szeretett volna a NATO-hoz csatlakozni, azonban akkor még csak Csehország, Lengyelország, Magyarország kapott NATO meghívást a csatlakozásra, így Romániának 2004-ig várnia kellett.

Területén nagyszámú magyar kisebbség él, amely a helyét kereső Romániában, a nacionalista román erők számára jelentett támadási területet. A magyarellenesség, hasonlóan az északi szomszédunknál lezajló folyamatokhoz, hullámszerűen, egy-egy nacionalista réteg megerősödése esetén tetőzött, amelyre az elmúlt évtizedekben több példa is volt. A 21,7 milliós romániai lakosságból⁶⁰ a magyarság lélekszáma a hivatalos statisztikai adatok szerint 1,434 millió fő (2002), amely jelentős népességfogyást jelez az ezt megelőző (1992) népszámlálási adatokhoz (1,625 millió fő) képest. A magyarok aránya az elmúlt évtized elején, a régió területén főként Hargita (84,5%), Maros (41,4%), Bihar (28,4%), Szatmár (35%), Szilágy (23,7%) és Máramaros (10,2%) megyékben volt számottevő, amely területek azonban jelentős fogyással szembesültek az ezredforduló időszakára. A Kárpátok Eurorégiót alkotó egyes romániai megyékben, mint pl. Bihar, Máramaros átlag feletti, míg Szatmár, Szilágy, Maros és Hargita

---

⁶⁰ A 2002-es romániai népszámláláson 21 698 180 főt regisztráltak.

megyékben átlag alatti volt a magyar népesség fogyása (KISS T. 2003). A romániai népességfogyás a természetes szaporodás csökkenése mellett, többek között a kivándorlásra vezethető vissza, amely a 90-es évek elején csúcsosodott ki. 1990-ben összesen 96929 fő hagyta el Romániát, amelyből 11040 fő volt magyar, 23888 fő román és 60072 fő német nemzetiségű (HORVÁTH I. 2002), és az évtizedben folyamatosan 20 ezer körüli szinten mozgott a Romániát regisztráltan elhagyók száma.

A folyamatokat erősítette, a piacgazdaság és a demokrácia megteremtéséhez vezető út, amikor is az átmenet során nagyarányú munkanélküliséggel szembesült az ország, és eredményként a kelet-közép európai térség egyik állandó, nagyarányú migrációt kibocsátó térségévé vált. A nyelvi azonosság révén sokan Magyarországot választották célterületnek, amely mellett jelentős számban hagyták el Romániát Nyugat-Európa irányába is. Az elmúlt években azonban - hasonlóan Szlovákiához és Lengyelországhoz - Románia esetében is emelkedett a Nyugat-Európából hazatérő munkaerő nagysága, amelyet a 2008 év második felétől egyre jobban érezhető gazdasági világválság még tovább erősített. Napjainkra már a magyar munkavállalók próbálják a határmenti román területeken adódó munkalehetőségeket kihasználni.

Még összetettebbé teszi az etnikai viszonyokat az országban élő ukrán, illetve ruszin nemzetiségekhez tartozó több mint 61 ezer fő, de közvetetten ide sorolhatjuk az Ukrajnában élő nagyszámú román nemzetiségű lakosságot is (Csernivci területén). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Kárpátok Eurorégió kívüli Moldáviát sem, ahol a 3,38 milliós (2004) lakosság több mint 2/3-a moldován (román) nemzetiségű. Az Unió közvetlen szomszédjaként megjelenő ország - habár nem az Eurorégió tagja - a régió térségére és annak biztonságára közvetlenül hatást gyakorol. A 2009 áprilisi politikai és etnikai színezetű tömegtüntetéseken tízezrek követelték a választásokon győztes kommunista párt szavazatainak újraszámolását, míg az ellenzék választási csalásokat sejtetett. A nagyszámú román nemzetiség okán nacionalista színezetet is öltő (a tüntetéseken elhangzó Romániához való csatlakozás követelése) tüntetések eredményeként Moldávia kiutasította Románia kisinyovi nagykövétét.

Az etnikai kérdéskörhöz közvetetten kapcsolódva, a történelemben visszatekintve a román – ukrán viszonyt terhelő lappangó területi problémát is találhatunk. A nézeteltéréseket a II. világháború végéig érdemes visszavezetni, amikor is a Szovjetunió

elcsatolta Romániától Besszarábia déli részét és Észak-Bukovinát⁶¹. A Szovjetunió felbomlását és Ukrajna megalakulását követően 1993-ban, Románia akkori vezetése egyoldalúan felmondta a két ország közötti határokat lezáró megállapodást (1963-as szovjet-román határokat rögzítő megállapodást), így lényegében rendezetlenné tette a két ország határviszonyait⁶². A két ország közötti ezirányú kapcsolatokat 1997-ban rendezte az akkori romániai vezetés⁶³.

4.1.4. Lengyelország

Lengyelország földrajzi elhelyezkedése és lakosságának nagysága révén fontos helyet foglal el Közép-Európában. Területét - amely köztes terület kelet és nyugat között - a történelem folyamán számos ország (Oroszország, Poroszország, és Habsburg birodalom) birtokolta, területét többször felosztották. A II. világháború időszaka az ország kettéosztásának (Molotov-Ribbentrop paktum), az 1940-es katyni mészárlásnak, a zsidóság kiirtásának, majd a deportálásoknak és lakosságcsereknél (német, lengyel, ukrán) az időszaka. A II. világháborút követően kb. 8 millió német távozott az országból, valamint a Szovjetunióval végrehajtott lakosságcsere kapcsán 2 millió lengyel érkezett és ½ millió ukrán és belorusz távozott. A háború pusztítása után a szocialista országok táborát népesítette egészen a 1989-ig⁶⁴, amikor is a választások eredményeként Lech Walesa vezetésével megalakult a keleti tömb első nem kommunista többségű kormánya. Közigazgatási területi rendszerét 1998-ben módosították, a 49 vajdaság helyett 16-ot szerveztek⁶⁵, amely így a Kárpátok Eurorégióban érintett tagterületeket is érintette. Nemzetiségeit tekintve az országban a lengyel nemzetiség aránya kb. 98%, amely mellett kis számban megtalálhatók területén németek (147 ezer fő), beloruszok (47 ezer fő) és ukránok (több mint 27 ezer fő).

---

⁶¹ A Szovjetunió az 1939-es Molotov-Ribbentrop paktum alapján kebelezte be az említett területeket.

⁶² Besszarábia déli részét és Észak-Bukovinát (50 200 km², 3,5 millió lakos) a Szovjetunió a Molotov-Ribbentrop paktum alapján kebelezte be. Románia 1918-ban, és 1941-ben ukrán területeket szállt meg.

⁶³ 1997. februárjában az ukrán elnök Emil Constantinescu román elnökkel írta alá a határok sérthetlenségét biztosító egyezményt.

⁶⁴ A szocialista időszak alatt azonban több a fennálló rendszer elleni tiltakozó akcióra is sor került (1956, 1970, 1976, 1980). 1980. augusztus 31-én alakult meg a független Szolidaritás szakszervezet.

⁶⁵ Lengyelországban a szovjet típusú tanácsi rendszer 1990-ig működött, majd az 1998. évi közigazgatási reform háromszintű rendszert hozott létre, melynek a (község (város) és a járás mellett) legmagasabb eleme a vajdaság.

Az uniós tag Lengyelország külpolitikáját tekintve elmondható, hogy a NATO és EU tag eurorégiós tagországok mellett, kiemelt „baráti” kapcsolatokra törekszik ukrán szomszédjával. A két ország között fennálló „Jószomszédsági, Baráti és Együttműködési Egyezmény” értelmében kölcsönösen elismerik a létező határok sérthetetlenségét, és nem támasztanak területi követeléseket egymással szemben. A lengyel, ukrán irányú külpolitika egyik legfőbb célja a demokrácia és a gazdasági átalakítás támogatása (DĘBSKI. S. - EBERHARDT, A. – GNIAZDOWSKI, M. 2007). Az elmúlt években, évtizedekben számos hivatalos találkozóra került sor, amelyek közül kiemelkednek a 2004-es ukrán „narancsos forradalom” idején megtett sikeres lengyel diplomáciai lépések a helyzet békés rendezése érdekében. Ukrajna lengyel részről megkülönböztetett szerepe köszönhető egyrészt annak, hogy a mai Ukrajna területének történelme számtalan szállal kapcsolódik Lengyelországhoz, valamint hogy Ukrajna nyugati részén több mint 200 ezer lengyel nemzetiségű él. Ukrajna magára hagyása, az orosz érdekeknek való átengedése ellentétes a lengyel külpolitika irányával. Éppen ezért, a sajátos történelmi és társadalmi szálak mentén Ukrajna számára Lengyelország az, amely a legerősebb húzó és támogató erő Ukrajna EU és NATO csatlakozása mellett. Lengyelország számos téren segítséget nyújt Ukrajnának, kiemelten az európai szervezetek munkájába történő integrálódás terén, valamint az EU-ban történő „képviselése” terén, de gondolhatunk akár a 2012-es tervezett közös labdarúgó EB-re is. Lengyelország fontosnak ítéli meg a Visegrádi Csoport (V4) államaival folytatott politikai, valamint gazdasági együttműködések is és földrajzi elhelyezkedéséből adódóan érthető módon előtérbe helyezi egy „V4 Plus” formula kialakítását, többek között Ukrajna és Litvánia irányába elmozdulva.

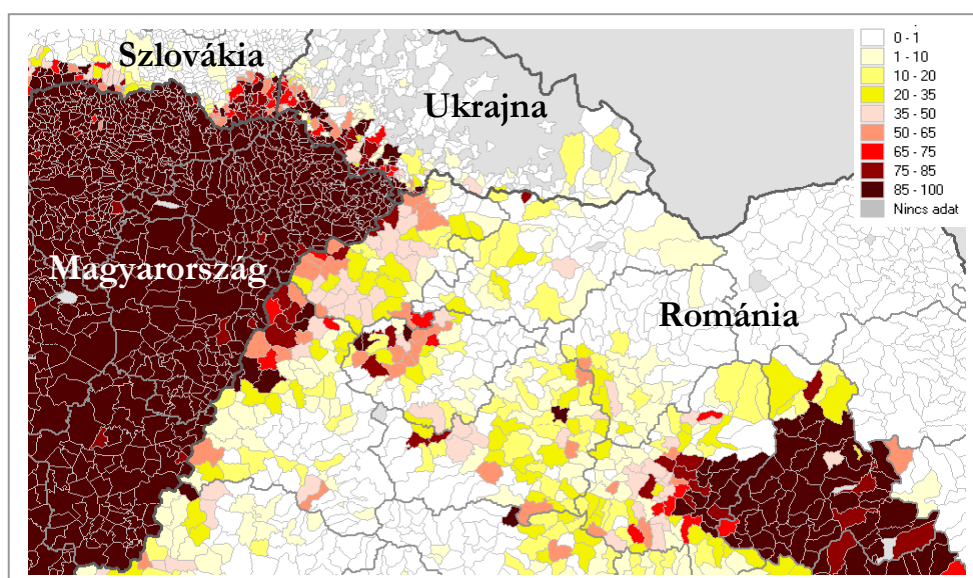
4.1.5. Magyarország

A Kárpátok Eurorégió országai közül Magyarország hamar elkötelezte magát a nyugati integráció mellett és a Visegrádi Együttműködés szellemében a nyugati integrációs tevékenységben résztvevő Lengyelországgal és Csehországgal többnyire közösen haladt mind a NATO csatlakozás, illetve az EU bővítésével⁶⁶ kapcsolatos tárgyalások végrehajtásában. A rendszerváltozás utáni magyar külpolitika egyik

---

⁶⁶ Habár a két szervezetben való tagság nem feltétele egymásnak, a „valóság az, hogy az egyik intézményben való tagság feltételezi a másikban való részvételt” – lásd H. Kissinger gondolatait – H. KISSINGER 1998: *Diplomácia*, Panem-Grafo, Budapest p. 825)

elsődleges céljaként jelent meg az addig elhallgatott határon túl élő magyar kisebbség jogaival kapcsolatos érdekérvényesítés az érintett környező államok irányába. Magyarország az Eurorégió több államával is alapszerződésben rendezte viszonyát, így Ukrajnával 1991 december 6-án, Szlovákiával 1995. március 19-én, Romániával pedig 1996. szeptember 16-án⁶⁷ írt alá alapszerződést. Az alapszerződésektől függetlenül, az érintett országok viszonylatában a határon túli magyarság kérdésköre, továbbá a státusztörvény és a kettős állampolgárság körüli viták hullámzóan megjelenve (többségében az aktuális kormányok külpolitikai érdekérvényesítési szándékától függően) korbácsolták fel a szomszédos országok érzelmeit.

16. ábra: A magyar nemzetiségű népesség aránya (%) a vizsgált térségben, 2002
 forrás: Kárpát-medencei Magyar Kutatási Adatbázis (KMKA)
http://gis.geox.hu/nkfp/terinf/map_ie.asp

Többek között éppen ezért - a kisebbségi kérdések EU-n belüli esetlegesen gördülékenyebb kezelhetősége érdekében - Magyarország érdekeként jelent meg Románia és Szlovákia integrációs törekvéseinek támogatása. Uniós és NATO taggá válásuk a magyar területek szempontjából is rendkívül jelentős, hiszen a tagságból

⁶⁷ A Párizsban aláírt szlovák-magyar alapszerződést csak egy évvel az aláírása után, 1996. március 26-án ratifikálta a szlovák törvényhozás. Az ukrán-magyar alapszerződést 1993. május 11-én ratifikálta a Magyar Országgyűlés heves vita után döntő többséggel (a szavazáson 279 képviselő vett részt / 223 igen szavazat). Az alapszerződés megerősítő okiratait 1993. június 16-án cserélték ki. Az 1996. májusi ratifikációval életbe lépő szlovák-magyar alapszerződést Horn Gyula magyar és Vladimir Meciar szlovák miniszterelnök írta alá a Párizsban, a román-magyar alapszerződést Horn Gyula és Nicolae Vacaroiu román miniszterelnök írta alá.

adódó közös érdekek és együttműködési képességen túl az *EU végvárának* szerepkörében is részesülnek, illetve a csatlakozással e szerepkör bizonyos mértékig „átolódott” területükre is.

A kétoldalú kapcsolatokban előrelépések főként gazdasági téren, a regionális együttműködések szintjén és a határokon átívelő programok terén történtek, amelyek a közös érdekek (pl. EU tagság) mentén formálták az államközi kapcsolatokat is. A magyar fél partnereivel számos egyezményt írt alá, többek között a határ menti fejlesztésekről, valamint a biztonság különböző szegmenseit is érintő témakörökben (pl. energetikai témakörökben, új határátkelőhelyek megnyitása, a határokat átlépő bűnözés leküzdése elleni küzdelemről, a határ menti egészségügyi együttműködés további feladatairól, stb.).

Az Eurorégió belül, a szlovák, román és ukrán viszonylatokban a kétoldalú kapcsolatok egyik alaptételeként jelenik meg a határon túli magyar kisebbség problematikája, amelyet még összetettebbé tesznek a határon túl élő magyar szervezetek részéről megjelenő - Magyarországtól támogatást remélő - érdekérvényesítési szándékok, valamint a különböző autonómia törekvések körüli viták fellángolása. Példaként említhetőek a közigazgatási reform légkörében megjelent székelyföldi autonómia törekvések, vagy a szlovák nacionalisták autonómia félelmei⁶⁸ is.

A már említett romániai és szlovákiai magyar kisebbség kérdésköre mellett a Kárpátalján élő magyarság okán az Ukrajnával fennálló kapcsolatokat kell áttekinteni. Hivatalos kapcsolataink jónak tekinthetőek, Ukrajna függetlenné válását követően az elsők között ismertük el, és „...az első nagykövetségi táblát mi tettük ki Kijevben”.⁶⁹ Magyarország - többek között - a szomszéd országban élő kisebbsége, az energiaellátás biztonsága, valamint az EU külső határainak őrzése miatt, míg észak-keleti szomszédunkat a nyugati integrációs tervei és az európai geopolitikai irány fenntartása teszi érdekeltté az együttműködésben, amit az eurorégiós szerveződésben kezdetektől való jelenléte is alátámaszt.

---

⁶⁸ Pl. dél-szlovák területek „elszakadásától” való félelem, Ján Slota, a Szlovák Nemzeti Párt vezetője szerint az MKP az országrész autonómiájának kivívására törekszik (forrás: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2009/06/01/del-szlovakia_elszakadasara_figyelmeztettek)

⁶⁹ Antall József miniszterelnöki parlamenti felszólalása - 1993. május 11. <http://www.parlament.hu/naplo34/295/2950148.html>

Ukrajna viszonylatában az elmúlt évtizedekben alapvetően megoldott volt a magyar kisebbség helyzetének kezelése, az alapszerződés⁷⁰ mellett számos ukrán-magyar egyezmény is született (pl. Nyilatkozat a MK és az USZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén (1991). Az ország megalakulásának időszakától jelen vannak a kárpátaljai magyar szervezetek autonómia⁷¹ törekvései (pl. 1993-ban a KMKSZ programjába⁷² távlati célként bekerült az autonómia elérése), azonban Ukrajnában a törvények nem tartalmaznak a területi autonómiára vonatkozó utalásokat, egyedül Ukrajna nemzeti kisebbségi törvénye foglalkozik a kulturális autonómia kérdésével, *„ám azt, mint a kisebbségi jogokat intézményes formában megjelenítő jogalanyt nem nevesíti, s a jelzett címszó alatt néhány csoportosan gyakorolható jogot sorol fel csupán”* (GULÁCSI G. 1998). A kétoldalú kapcsolatokban az utóbbi időszakban a felsőoktatási törvény tervezett módosítása körül viták keltettek félelmeket, tartva a magyar nyelvű oktatás ellehetetlenülésétől.

A 2010-ben lezajlott választásokat követően a megalakuló új magyar országgyűlés első törvényével a magyar állampolgárság megszerzésének lehetőségét biztosítja a határon túli magyarság számára. A törvény Romániával, valamint Ukrajnával ellentétben heves indulatokat váltott ki a választások előtt álló, nacionalista vezetésű Szlovákiában, - amely határon túl élő szlováksága számára maga is biztosítja a kettős állampolgárságot - és a Szlovák Parlament ellenlépéseket tett (Románia maga is jelentős határon túli (moldáviai) kisebbséggel rendelkezik, Ukrajna területén pedig nagyszámú orosz kisebbség él). A térség tagországaiból egyedül Ukrajnában tiltják a törvények a kettős állampolgárságot, *„de ebben az országban nem a tételes jog számít, hanem az államapparátus által követett gyakorlat. Ukrajna jelenlegi politikai vezetése – mivel törzsszavazóik kettős állampolgárság pártiak – részéről nem várható retorzió azokkal szemben, akik megszerzik a magyar állampolgárságot”* (DOHOS Cs. 2010)

---

⁷⁰ a dokumentum 17. cikkelye rendelkezik a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának kölcsönös védelméről

⁷¹ „Kettős állampolgárságot ígért a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) ungvári jubileumi közgyűlésén Orbán Viktor, hangsúlyozva, hogy a magyar nemzet újraegyesítése egyik alappillére pártja programjának” forrás: MTI

(http://hvg.hu/itthon/20090328_orban_kettos_allampolgarsag.aspx): letöltve: 2009.06.01.

⁷² Kárpátalja Magyar Kulturális Szövetség - 1993. márciusában Nagyszőlősen megtartott IV. Közgyűlésén.

4.1.6. A roma etnikai kisebbség kérdésköre

A biztonságpolitikai viszonyok áttekintése során mindenképpen foglalkozni kell a térségben élő nagyszámú cigány etnikum kérdéskörével is. A tágabb földrajzi környezetre kitekintve, „2001 körül a cigánynak minősíthetők száma a Kárpát-medencében 2,6 millió fő, akik közül 1,4–1,5 millió erdélyi, 600 ezer magyarországi, 380 ezer szlovákiai” (KOCSIS K. 2003) volt. Térbeli elhelyezkedésük tekintetében, tehát nem csak a magyarországi cigányság szempontjából jelentős az eurorégiós terület, hanem a kelet-szlovákiai, illetve Románia területét tekintve is.

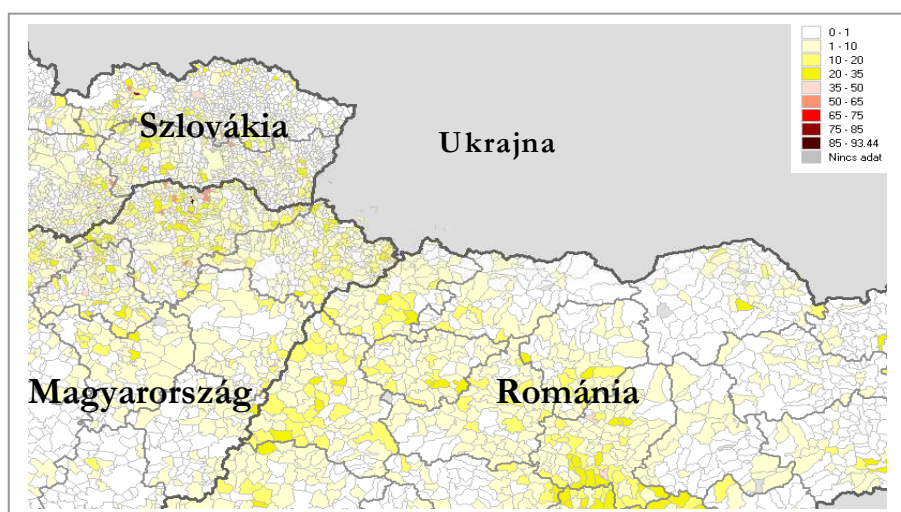
A szlovákiai roma népesség nagyságát - először - az 1991-es népszámláláskor vették górcső alá. Létszámuk a hivatalos statisztikai adatok alapján jelentősnek tehető (1991-ben 75802 fő, 2001-ben 89920 fő - GYURGYIK L. 2003a), amely adatok azonban nem mutatják teljességgel a roma népesség létszámának jelenlétét a társadalomban. „A szlovákiai demográfusok szerint létszámuk elérheti a 400 ezer főt, ami az ország lakosságának 7,5%-a” (VIDA Cs. 2005). A népesség gyarapodása nehezen határozható meg pontosan, hiszen a többségük már nem beszéli nemzetiségi nyelvét, és többnyire valamely térségbeli nagyobb nemzetiséghez tartozónak vallja magát. Szlovákiában főként a déli területeken élnek, ahol létszámuk a szlovákiai átlagnál jelentősebben emelkedett az ezredfordulóra (GYURGYIK L. 2003b). A romák társadalmi helyzetének kezelését a csehszlovák szocialista államrendezkedés idején nem etnikai kérdésként, hanem szociális problémakörként határozták meg. Célként fogalmazódott meg társadalomba történő integrálásuk és szociális biztonságuk növelése. A rendszerváltást követő tömeges munkanélküliség azonban az iskolázatlan rétegeket tartósan érintette, és szociális helyzetük folyamatosan romlott. A 90-es években a helyzet kezelésére tett lépések ellenére a szociális elégedetlenség a roma népesség és a társadalom egyéb tagjainak nyílt konfliktusába torkollott és 2004-ben a romák csoportjai fosztogatni kezdtek Kelet-Szlovákiában⁷³. A perifériális helyzetben lévő roma kisebbség és a többségi társadalom feszültsége napjainkban is aktuális probléma, gondoljunk csak a szlovákiai Osztrópatakon, vagy akár a Nagymihályban 2009-ben létesített romatelepeket elválasztó falak kérdéskörére.

---

⁷³ A február 18-25-ig tartó események Szlovákia hat járására terjedtek ki (részletesebben lásd: VIDA Cs. 2005)

Hasonlóan rossz szociális helyzet jellemző az ukrainai roma etnikum viszonyaira is, amelyek nagytöbbsége kirekesztetten, a szociális ellátó rendszerből kiszorulva különálló telepeken él. Számukat 40 ezer és 400 ezer közöttire teszik. A Kárpátalján élő kb. 14 ezer főre becsült roma populáció helyzetét még összetettebbé teszi, a „csoportjaik között húzódó választóvonal (magyar roma, szlovák roma és oláh roma)”⁷⁴.

A Romániában élő cigányság létszáma kapcsán az egyes forrásokban tág határok közötti adatokat (1 - 2,5 millió fő közötti⁷⁵) találunk. A közel másfélmillió erdélyi (KOC SIS K. 2003) cigányság révén azonban Romániában található Kelet-közép Európa legnagyobb lélekszámú cigány etnikumú népessége. Elhelyezkedésüket tekintve Szatmár és Bihar megyék területén vannak jelentős számban. Az Eurorégió másik tagországot, Lengyelországot tekintve a cigányság száma a hivatalos statisztikai adatok alapján elenyészőnek tekinthető, a 2002-es népszámlálás alapján 27.172 fő.

17. ábra: A cigány nemzetiségű népesség aránya (%) a térségben, 2002
 forrás: Kárpát-medencei Magyar Kutatási Adatbázis (KMKA)
http://gis.geox.hu/nkfp/terinf/map_ie.asp

A magyarországi viszonyok kapcsán az MTA gyorsjelentése 2003-ban 600 ezer körülire tette az országban élő cigányság⁷⁶ létszámát, ahol azonban területi megoszlásban jelentős súllyal vannak jelen az eurorégiós megyék. Az 1990-es népszámláláskor - nemzetiségi hovatartozás alapján – 143 ezer fő, 2001-ben 190 ezer fő vallotta magát cigánynak az országban. A 70-80-as évekhez képest a 90-es évekre létszámuk

⁷⁴ Forrás: Kárpátok Alapítvány RomaNet Program Értékelő Tanulmány 2006. Kárpátok Alapítvány.

⁷⁵ Forrás: Kárpátok Alapítvány RomaNet Program Értékelő Tanulmány 2006. Kárpátok Alapítvány.

⁷⁶ A magyarországi cigányok három nagy nyelvi csoportba tartoznak, úgy mint a magyar (ún. romungro) cigányok, az oláh (lovári nyelv) cigányok és a beás (román nyelv archaikus változata) cigányok.

megemelkedett Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyékben, ahol az emelkedés különösen az északi területeken volt jelentős. A térségben a többgyermekes cigánycsalád modellhez kapcsolódóan megjelenő nagyszámú fiatal réteg tovább növelte a szociális gondokat. „A 15 éven aluli gyerekek száma kétszer akkora, mint a teljes népességben: a teljes népesség 16,8%-a, míg a cigány népesség 37%-a 15 éven aluli. A 60 évesek és a 60 évesnél idősebbek aránya viszont a teljes népességben ötször akkora, mint a cigányoknál: az előbbiben 20,2%, míg az utóbbiban 3,9%” (KEMÉNY I.– JANKY B. 2003). A statisztikai adatok és a becslések vélhetően nem adnak pontos képet a nemzetiség valós számarányára vonatkozóan, azonban mind a magyar, mind a térség egyéb területeit tekintve nem hagyhatjuk figyelmen kívül a roma népesség jelentős „demográfiai lendületét”.

Nem tekinthető rendezettnek az eurorégiós tagországokban a cigányság többségi társadalomba történő asszimilációja sem, így az eurorégiós területen alapvető problémaként jelentkezik a nagyszámú cigányság gazdasági, társadalmi, szociális lemaradása. Általánosságban elmondható, hogy térségben élő romák az oktatás, foglalkoztatás, lakhatási körülmények és az egészségügy területén⁷⁷ szembesülnek komoly problémákkal, amelyeket a diszkrimináció tovább súlyosbít. A rendkívül alacsony általános képzettségi szint, amely a fiatalabb korosztályokra is jellemző hosszabb távon kihat az egész kisebbség és ezáltal a térség jövőjére is. Megfelelő végzettség hiányában az amúgy is jelentős munkanélküliséggel küzdő perifériális térségekben csökken a munkához jutásuk esélye, amely közvetve a jogellenes tevékenységek számának emelkedését, illetve a jelenleg is érzékelhető előítéletek növekedését eredményezheti. Hátrányos helyzetük csökkentését, a romaintegráció felgyorsítását a tagterületek nemzeti szintjén jelentkező kormányzati szintű lépések mellett, határokon átvéelő non-profit nemzetközi programok is segítik.

Az etnikai kérdéskörhöz tartozó, biztonságpolitikai problémaként szembesülünk a cigány etnikumú személyek által elkövetett bűncselekmények „etnikai jellegű kategorizálása” problematikájának napirendre kerülése mellett, a „cigányságellenes” színezetet öltő szélsőséges csoportok megjelenésével, valamint az elmúlt időszak cigány etnikumú tagjait érintő, nagy közfelháborodást okozó gyilkosságsorozataival, amelyek mind-mind az etnikai kérdéskör kiemelt fontosságára mutatnak rá.

---

⁷⁷ lásd RomaNet Értékelő Tanulmány, Kárpátok Alapítvány 2006, 7. old.

4.2. Illegális migráció

A migráció illegális megnyilvánulási formája (a migráció esetleges tömeges jellege) napjaink Európáját jelentős biztonságpolitikai veszélyként érinti. Az Európai Unió is hamar felismerte, hogy lépéseket kell tennie a migráció⁷⁸ kezelése, és az illegális migráció elleni küzdelem terén, amely egyre súlyosabb problémaként érinti tagországait (Utóbbi nagyságára tág határokon belüli becsléseket találunk. Az ezredfordulón 120-500 ezer fő közöttire becsülték⁷⁹ az Európai Unió területére évente érkező illegális migránsok számát). Már a Maastrichti Szerződésben (1992) megalapozott közös kül- és biztonságpolitika célkitűzései, illetve az 1997-es Amszterdami Szerződés során, a bel- és igazságügy egyes kérdéseinek közösségi szintre emelése kapcsán előtérbe helyezték a menekültügy és a bevándorlási politika, valamint a külső és belső határellenőrzés (schengeni egyezmény) kérdéskörét. Az ezt követő években az Európai Tanács Tampere-i (1999) csúcsertekezletén kidolgozott stratégiai és cselekvési terv, valamint a Hágai Program (2004) jelentették a továbblépést a menekült- és migrációs politika, a legális bevándorlók fogadása, valamint az illegális bevándorlás elleni küzdelemben.

Az illegális migráció az itt élők számára valós fenyegetést „ellenőrizhetetlensége”, a kapcsolódó, illetve az arra épülő és abból hasznot húzó cselekmények így pl.:

- az embercsempészet és emberkereskedelem;
- tiltott határátlépés és kísérlete;
- a közokirat-hamisítás;
- a kábítószer és fegyverkereskedelem;
- a szervezett bűnözés;
- a prostitúció;
- a feketegazdaság növekedése;
- a korrupció;
- továbbá különböző, gyakran erőszakos bűncselekmények kapcsán jelent.

---

⁷⁸ „az (elismert) országhatárokat átlépő migrációt tekintjük külső vagy nemzetközi migrációnak.” (RÉDEI M. – KOBOLKA I. 2003)

⁷⁹ A 120 ezer főre vonatkozó becslés az UNICEF, az 500 ezer főre vonatkozó becslés a The Economist becslése. Forrás: A selection of Statistics on International Migration, Chapter 17. Table 17.20., www.iom.int

Tény továbbá az is, hogy az illegális migráció az esetek többségében automatikusan kapcsolódik egyéb illegális tevékenységekhez, hiszen a migránsok engedélyek és papírok híján kénytelenek illegális tevékenységekből megélni. A migráció tömeges jellege számtalan gazdasági, egészségügyi, és szociális feszültségforrást eredményezhet, adalékot adhat az etnikai ellentétek fellángolásához, illegális jellege pedig hátráltatja a befogadó társadalomba történő beilleszkedést.

Az „illegális migráns” kategóriájának megfogalmazásakor, az összetett jelenségre az egyes nemzetközi szakirodalmak is gyakran eltérő megfogalmazásokat használnak. Végeredményként azonban közös alapnak tekinthető, hogy az illegális migráns kategóriája alatt az adott ország területére illegálisan belépő, ott illegálisan tartózkodó, illetve illegálisan munkát vállaló (vagy egyáltalán nem dolgozó) személyeket kell érteni. Természetesen fenti jelenségek kombinációi még összetettebbé teszik a kategóriát, így ide sorolhatóak például azok, akik illegális határátlépés révén (akár határátkelőhelyen, vagy pl. akár zöldhatáron) bejutottak egy ország területére, de ide sorolhatóak azok is, akik legálisan léptek be egy ország területére, de „illegálissá váltak”, mivel a számukra engedélyezett időtartamnál tovább tartózkodtak az adott országban, vagy „engedély nélkül utaztak tovább” egy harmadik ország területére (UEHLING, G. 2004).

Ha célterületi nézőpontból vizsgáljuk a jelenséget látható, hogy az illegális migráció a különböző EU tagországokat eltérő módon sújtja. Míg egyes országok (pl. Németország), mint kiemelt célterületek az EU többi tagországán már áthaladt illegális migránsokat fogják fel, addig más uniós országokra, így többek között a Kárpátok Eurorégió tagjai közül Lengyelországra, Szlovákiára, Magyarországra, és Romániára is nemcsak célterületi feladatok, hanem mint az uniós külső határőrizetet ellátóira is jelentős többletfeladatok hárulnak. Igaz, a külső határok biztosítása kapcsán, a Hágai Program hangsúlyozza, hogy a külső határokon a felelősség megosztott és külön pénzügyi forrásokat nyit a hosszabb schengeni határral rendelkező tagállamoknak.

4.2.1. Az Eurorégió geopolitikai jelentősége az illegális migrációs folyamatok során

Kérdésként merül fel, hogy maga a Kárpátok Eurorégió területe milyen szerepben jelenik meg az illegális migráció nemzetközi folyamatában. A 2007 év végi schengeni bővítéssel egyes határok belső határokká alakultak át, melynek következtében a térség kulcsfontosságú helyzetbe került az EU keleti határainak őrzése, és a keletről nyugatra irányuló illegális migrációs folyamatok terén. Míg a bővítés előtt keletről az EU a csatlakozásra váró kelet-európai országokon, mint „szűrőn” keresztül szembesült az illegális migrációval, a bővítéssel, illetve a schengeni tagsággal párhuzamosan a térség országainak ez a szerepe csökken. Egyértelművé vált, hogy a régió keresztül vezet az út keletről Európába, és a terület határtérségei szinte megkerülhetetlenek a kelet-nyugati irányú illegális migráció szempontjából. Nőtt a terület vonzereje is, hiszen az új EU tagok területére történő bejutás egyben az Unióba való bejutást is jelenti.

A Kárpátok Eurorégió tagországai 1990 után új helyzettel szembesültek a migráció kapcsán:

- a volt szovjet utódállamok irányából megjelenő migrációs nyomás,
- a gazdasági migráció erősödése,
- nagy létszámban megjelenő ázsiai migránsok,
- menekültek Nyugat-Európába történő beáramlása a területen keresztül,
- az illegális migráció és ennek kapcsán az embercsempészet szerepének felértékelődése.

A régió határtérsége földrajzi szempontból is vonzó, hiszen hiányoznak (illetve az adminisztratív határokkal nem esnek egybe) azok a természetes határok, melyek biztosíthatnák Európa természetes keleti határainak védelmét. Míg Észak-, Nyugat- és Dél-Európában a tenger természetes európai határként jelenik meg, addig Európa keleti felén, az ukrán keleti határokon való átjutást követően már csak az uniós határt kell leküzdeniük a nyugatra igyekvőknek. Korábban az Unió előbástyájának számító régiós terület egyértelműen a tranzit szerepet látta el, Lengyelország, Szlovákia (és Csehország), Magyarország és Románia EU csatlakozásával azonban a térség ezirányú szerepköre átalakulhat.

Az illegális migránsok valós számát és összetételét szinte lehetetlen meghatározni, azonban az Ukrajnán keresztül érkező menekültek összetétele az illegális migránsok összetételére is következtetni enged. 2005-ben a legtöbb migráns Ázsiából és Afrikából, főként Afganisztánból, Pakisztánból, Indiából, Bangladesből, és Sri-Lankából érkezett, amely mellett jelentős szerep jutott a volt Szovjetunió utódállamaiból érkezetteknek is. A kárpátaljai térségben érzékelhető a földrajzilag viszonylag közel elhelyezkedő Moldáviából kiinduló egyre növekvő moldáviai migráció jelensége is.

3. táblázat: Menekültkérelmek számának alakulása (év / fő)

Ország /év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
EU 27	406585	424180	421470	344800	276675	234675	197410	222635
EU 15	379530	375450	385425	306410	238070	210485	178640	:
Magyarország	7800	9555	6410	2400	1600	1610	2115	3420
Lengyelország	4660	4480	5170	6810	7925	5240	4225	7205
Románia	1365	2280	1000	885	545	485	380	660
Szlovákia	1555	8150	9745	10300	11395	3550	2850	2640

Forrás :<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A menekültek és menedékjogot kérők etnikai összetétele jelzi, hogy a kibocsátó területek többségében közösek, és azok migránsai oszlanak meg az érintett határtérségeken. Az EU országok területén megjelenő illegális migránsok főbb kibocsátó területei: Irak, Törökország, Oroszország, India, Afganisztán, Pakisztán, és Kína⁸⁰.

A térségbe érkező migráció nagysága folyamatosan ingadozik, attól függően, hogy az őket kibocsátó, több ezer kilométerre fekvő területeken milyen migrációt előidéző események történnek. Példaként említhetőek az előző évtized délszláv konfliktusa, illetve az albániai események, melyek a migránsok számának emelkedésében azonnal megjelentek és bizonyították a nyugati irányú kábítószer-, fegyver-, és embercsempész útvonalak megváltozását is, de ide sorolható a távolabbi afganisztáni, az örmény-azeri, vagy az iraki konfliktusgócok kiváltotta migráció jelensége is.

⁸⁰ Europol - Organised illegal immigration into the European Union

4.2.2. Az illegális migráció útvonala

A Kárpátok Eurorégió területe a számos nemzetközi migrációs útvonal közül, a kelet-nyugat irányú európai migrációs útvonalon fekszik és ellátja az EU egyik keleti kapujának szerepét. A témával foglalkozó egyes kutatók az Ukrajnába „bevezető” illegális migrációs irányok közül a „legáterszöbbsnek” az orosz-ukrán határt tekintik, amely mellett a Kijevhez közeli belarusz határtérséget, illetve Odessza térségét kell még megemlíteni. Utóbbi, mint az egyik legnagyobb belépési pont a délről jövők előtt jelent továbbhaladási utat az ország belsejébe.

Az IPCS témával foglalkozó tanulmánya⁸¹ az Ukrajnába vezető külső irányokat, útvonalakat főként a migránsok nemzetisége alapján meghatározva, az alábbi módon osztja fel:

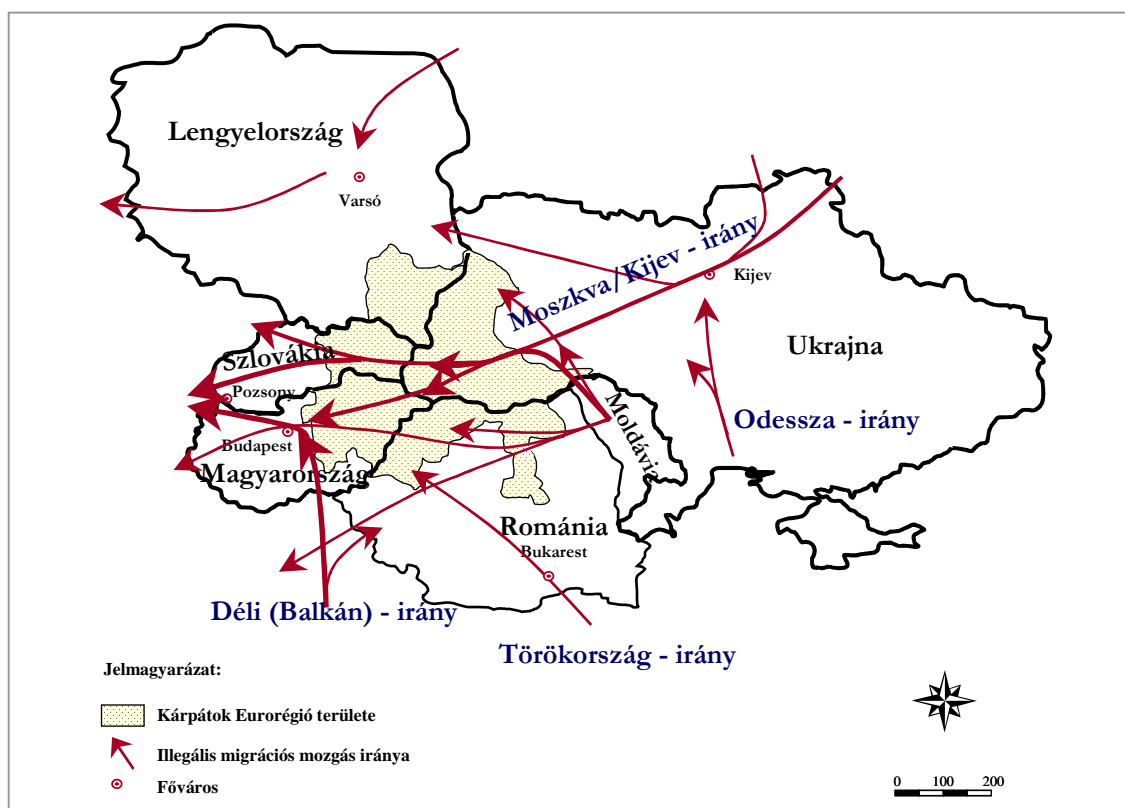
- Vietnámi folyosó: a volt Szovjetunió területére munkavégzés céljából érkező személyek, akik az engedélyezett időn túli tartózkodással váltak „illegálissá” és megpróbálnak Ukrajnába belépni, többnyire hamis papírokkal,
- Pakisztáni-indiai folyosó: Többnyire Oroszországba, vagy Ukrajnába szóló turista vízum beszerzését követően próbálnak meg Ukrajnán keresztül illegálisan Európa nyugati felére jutni,
- Sri Lankai-bangladesi folyosó: a nyugat Ukrajnai területeket megcélozva, a kelet-közép-európai országok illegális tevékenységben érintett közreműködőinek segítségével igyekeznek nyugatra,
- Afganisztáni folyosó: többnyire Afganisztánból érkező menekültek, akiket Moszkva, Kijev, illetve egyéb FÁK nagyvárosok szívnak magukba.
- Kínai folyosó: a toborzott kínai csoportok még legálisan, turista vízummal érkeznek Moszkvába, majd onnan illegális úton Ukrajna érintésével igyekeznek eljutni a nyugat európai térségbe.
- Kurd folyosó: az 1990-es évek közepe óta, iráni, iraki és török kurdok érkeznek Ukrajnába hamis papírokkal, vagy nemzetközi bűnözői körök segítségével.

---

⁸¹ ICPS newsletter #8 (312), 6 March 2006, A publication of the International Centre for Policy Studies

- Üzbég és tadzsik folyosó: folyamatosan növekszik a térség etnikai és vallási konfliktusainak hatására az Ukrajnán keresztül Európa nyugati felére eljutni vágyók száma,
- Csecsen folyosó: 2002. óta tartják számottevőnek a folyosó létét. Számos csecsen nemzetiségű orosz állampolgár használja a kelet-közép-európai térség (pl. Lengyelország, Csehország, és Szlovákia) elérésére, menekült státusz reményében.

A fenti útvonalak aktivitásában jelentős szerepet játszanak a kibocsátó területeken végbemenő, már említett migrációt előidéző vagy fokozó események (fegyveres és etnikai konfliktusok, egyes politikai-gazdasági folyamatok), de ide sorolható a váratlan természeti katasztrófák bekövetkezése is. Az Ukrajnát körülvevő térségek konfliktusaira számos külön kiemelhető példát is találhatunk (pl. azerbajdzsáni konfliktus 1988-1989, Dnyeszter-melléki konfliktus, csecsen menekülthullám 1995), amelyek az elmúlt 10-15 évben, a valós feltartóztató képességű földrajzi határok hiányában közvetlenül érintették Ukrajna területét, és nagyobb méretű menekülthullámot eredményeztek.

18. ábra: A Kárpátok Eurorégió területét is érintő illegális migrációs irányok
(szerk: DOBÁK I. 2010)

Az Europol tanulmánya⁸² az EU keleti határain ismert három főbb migrációs tranzit terület (Oroszország/Moszkva, Ukrajna/Kijev, Törökország/Isztambul) egyikeként említi az Ukrajna/Kijev térséget, amely több ország irányába „osztja el” a keletről érkező migránsokat. Lengyelország közvetlenül Németország felé, Szlovákia pedig Csehország és Ausztria felé, míg Magyarország közvetve Németország, illetve Ausztria/Olaszország irányába „biztosít” útvonalat.

4.2.3. Ukrajna jelentősége

A 2004-es EU és NATO bővítéssel új helyzet teremtődött a térségben és előtérbe került Ukrajna illegális migráció elleni harcban betöltött szerepköre. Az 1991-ben létrejött európai ország geopolitikai viszonyait tekintve a keletről az EU-ba irányuló illegális migráció szempontjából talán az egyik leginkább érintett ország. A 46 milliós lakosságú, területének és határainak nagyságával európai viszonylatban is előkelő helyet elfoglaló ország keletről a kibocsátó területek migrációs nyomásával, nyugatról pedig az Unió szigorú határellenőrzésével néz szembe.

Köztes elhelyezkedése, illetve a nála gazdaságilag jóval fejlettebb uniós országokkal való közös határszakasza révén az országot az illegális migráció jelensége több szempontból is érinti. Egyrészt, területe mintegy tranzit területként nyugati irányba az egyik legfontosabb migrációs útvonal, másrészt az ország rossz gazdasági kilátásai, és a nehéz megélhetési körülmények révén Ukrajna kibocsátó területként is jelentős szereplő az illegális migráció folyamatában. A folyamatosan emelkedő szintű, tranzit jellegű migráció miatt évről-évre migránsok ezrei érkeznek Ukrajnába azzal a reménnyel, hogy eljussanak az EU valamelyik tagországába. Az ország keleti határain viszonylag könnyen jutnak keresztül az ázsiai és távol-keleti térségből érkező migránsok, majd a célterület megválasztása után már gyakran csak az EU keleti határain tűnnek fel.

---

⁸² www.europol.org - Europol-Organised illegal immigration into the European Union, Facilitated illegal immigration into the European Union, March 2008.

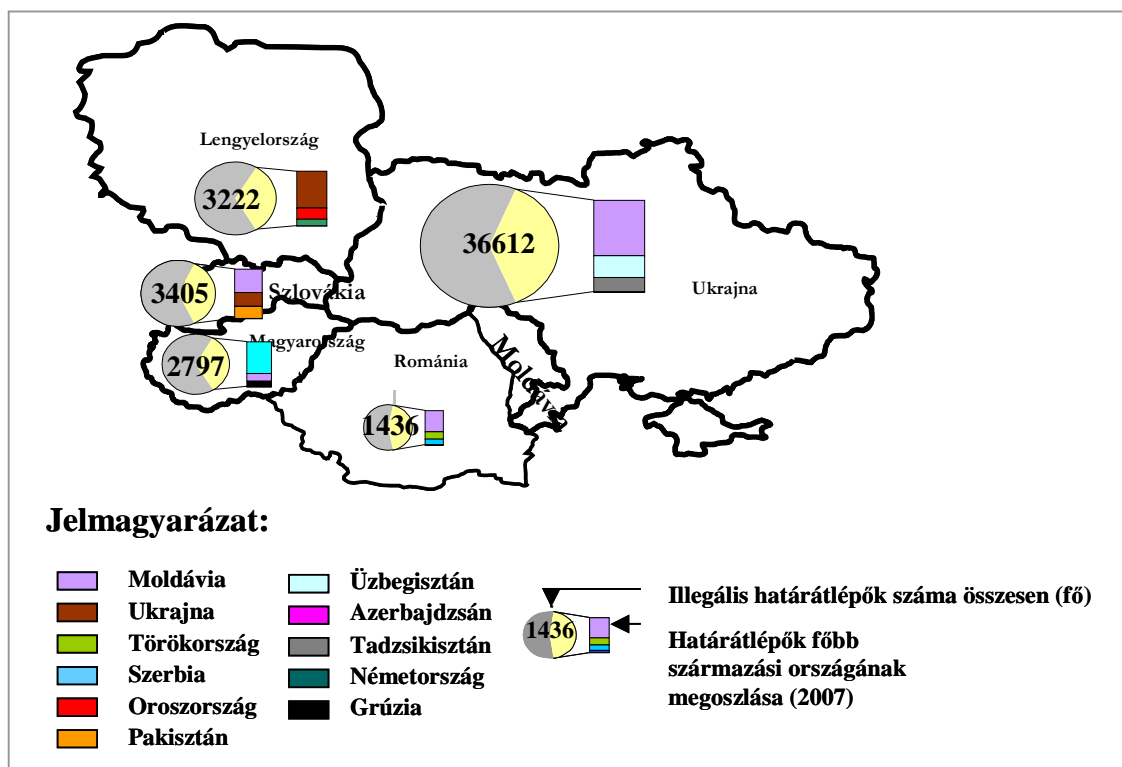
4. táblázat: Illegális határátlépések száma (Ukrajna) (év/fő)				
	2005	2006	2007	2008
Összesen	17941	25782	36612	15612
<i>Moldova</i>	3427	9745	13300	4736
<i>Üzbegisztán</i>	1958	2604	5100	3645
<i>Örményország</i>	2179	2346	1800	933
<i>Azerbajdzsán</i>	2057	2130	1900	1249
<i>Oroszország</i>	1452	1118	1500	315
<i>Grúzia</i>	1123	1235	800	678
<i>Kína</i>	1191	726	225	190
<i>Tadzsikisztán</i>	608	1255	3400	1550
<i>India</i>	685	741	298	192
<i>Törökország</i>	552	712	900	176
<i>Pakisztán</i>	399	522	-	-
<i>Kirgizisztán</i>	284	475	-	-
<i>Vietnám</i>	448	195	-	-
<i>Kazahsztán</i>	273	365	-	-
<i>Banglades</i>	225	262	-	-
<i>Egyéb</i>	1080	1351	7389	1948

Forrás: Cross Border Cooperation/Söderköping Process

A témával foglalkozó publikációkban az illegális migráció nagyságára vonatkozóan eltérő adatokat találhatunk (4. sz. táblázat), melyek csak sejtetni engedik a jelenség valós nagyságát. Az illetékes ukrán szervek 2004-ben 25 539, 2005-ben már 32 726 személyt vettek őrizetbe (CHURNAK, V. – SHAPOVALOVA, N. – KAZMIERKIEWICZ, P., 2006), amely szám azonban vélhetően még így is jelentősen elmarad a tényleges illegális migránsok számától. A probléma súlyát támasztják alá a következő, az illegális határátlépések számát ismertető táblázat adatai is, amely szerint az elmúlt öt évben az illegális határátlépések száma közel 100 ezerre volt tehető. A keleti területekről érkező, többségében gazdasági eredetű migránsok gyakran embercsempészek közreműködésével jutnak el Ukrajnáig, majd az ország keleti határain átjutva a hatóságok a migránsok áradatával gyakran már csak az ország belsejében szembesülnek. Meglepő számadat, hogy 1991. és 2003. között az ukrán hatóságok kb. 100 ezer illegális migránst tartóztattak fel Ukrajna nyugati határain (MALYNOVSKA, O. 2006).

Az EU bővítéssel párhuzamosan erősödött Ukrajna tranzit jellege és egyre többen választják „ugródeszkának” az ország területét. Kedvező földrajzi elhelyezkedése miatt folyamatosan duzzad a nyugatra vágyó, ideiglenesen ott tartózkodó migránsok száma, melyek kezelése a hatóságokat soha nem látott problémákkal szembesítik.

Az Unió részéről megjelenő következetes migrációs politika és a szigorodó külső határellenőrzések is egyértelműen negatív tényezőként jelentek meg és fokozták az ország „buffer” szerepét.

19. ábra: A Kárpátok Eurorégió tagországai határait átlépő illegális migránsok száma 2007 (főbb származási országok)

(adatok forrása: Söderköping process) (Szerk: DOBÁK I. 2010)

Az évtized közepére az illegális migrációt, illetve a migránsok számának növekedését már nem csak az EU oldaláról tekintve, hanem Ukrajna szemszögéből nézve is, a nemzetbiztonságot alapvetően veszélyeztető tényezők közé sorolják. Az ország számára súlyos feladatot jelent a határainak nagyságából adódó határőrizeti feladatok ellátása, ahol főként a volt Szovjetunió korábbi belső (nem nemzetközi) határaiként funkcionáló területeken vannak megoldatlan feladatok. A nem megfelelő határőrizet, a szűkös pénzügyi lehetőségek, a határőrizeti feladatokat támogató technikai eszközök hiánya, az illegális migránsokat ideiglenesen befogadó táborok alacsony száma, továbbá a migrációval kapcsolatos egyes kétoldalú államközi megállapodások rendezetlensége, illetve a jelen lévő korrupció (UEHLING, G. 2004) csak tovább súlyosbítják a helyzetet.

Nem feledkezhetünk meg persze arról sem, hogy az elmúlt évtizedekben az ukránok számára is „megnyíltak” a határok, így Ukrajna maga is jelentős (negyedik legnagyobb) migrációt kibocsátó területté vált. A nehéz gazdasági kilátások ukránok millióit irányították külföldre. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint közel 7 millió ukrán tartózkodott az Ukrán SzSzK területén kívül.

Egy, a témában 2009-ben rendezett konferencián elhangzott statisztikai jellegű becslés 1,5-2 millió fő közöttire teszi a külföldön dolgozó ukránok számát, melyek főként Lengyelországot választják célterületnek (MEZENTSEV K. 2009). Az Ukrajnából a „Visegrádi” országok területére irányuló (legális és illegális) gazdasági migránsok számát a hivatkozott konferenciaanyag 154-556 ezer fő közöttire becsüli. Többségük időszakos, szezonális munkavégzés céljából hagyta el Ukrajnát, nagy részük az illegális gazdaságba kapcsolódott be. A migráció okai között többek között gazdasági (munkanélküliség, alacsony fizetések) és szociális (politikai-gazdasági instabilitás) problémák kereshetők a felértékelődött, magasabb életszínvonalat biztosító EU-s területek irányába.

Egyértelmű, hogy mind Ukrajna, mind az Unió számára kiemelten fontos az illegális migráció kezelése, amelyre uniós segítség és források nélkül észak-keleti szomszédunk önmagában aligha képes. Az Unió ezirányú segítsége mellett, amely keretében az elmúlt években több tízmillió euróval támogatta a vonatkozó projekteket, az ukrán hatóságokkal és határőrizeti feladatokat ellátó szervekkel való együttműködés az egyik út, amely előrelépést jelenthet a határőrizet és a határbiztonság, így közvetve az illegális migráció feltartóztatása terén is. Az Unió támogatásával létrejövő menekültek ideiglenes befogadására alkalmas központok (Kijev, Harkov, Odessza, Kárpátalja) kialakítása a feltartóztatott migránsok elhelyezésében segíthet.

Komoly problémát jelent keleti szomszédunk számára a feltartóztatott migránsok visszatoloncolása is. Egyes túlnépesedett ázsiai országok migrációt hallgatólagosan támogató lépései mellett, a pénzügyi nehézségek, a migránsok kiindulási helyének megállapítása, vagy éppen a megfelelő diplomáciai kapcsolatok és egyezmények hiánya nehezíti a feladat végrehajtását. Mégis Ukrajna számára talán az egyik legfontosabb feladat az illegális migránsok „kitoloncolását” lehetővé tevő kétoldalú megállapodások létrehozása, hiszen e nélkül az országra nehezedő jelentős anyagi és szociális terhek csak tovább súlyosbodnak.

A 2006. novemberében Helsinkiben megtartott EU–Ukrán csúcson, amellyel együtt megállapodás született az ukrán állampolgároknak az Unió területére történő belépéshez szükséges vízum megszerzésének könnyítéséről, szerződést kötöttek az illegális bevándorlók hazatoloncolásáról is, amely értelmében 2009-től Ukrajna kitoloncolás esetén visszafogad minden rajta keresztül érkezett illegális bevándorlót.⁸³ Az Ukrajna és az EU között megkötött ún. „readmission treaty” (visszafogadási egyezmény) talán az egyik legfontosabb mérföldkő fenti viszonylatban az illegális migráció kezelése terén.

4.2.4. Az Eurorégió uniós tagterületei

Az elmúlt több mint tíz év alatt, a viszonylag rövid ukrán-szlovák határ ellenére Szlovákiában is érezhető volt a migráció intenzitása. Szlovákiában 1993. eleje és 1998. közepe között, összesen több mint 17 ezer személyt⁸⁴ vettek őrizetbe illegális határátlépés miatt, az uniós csatlakozást megelőző időszakban a szlovák-ukrán határszakaszon pedig már megduplázódott a feltartóztatott migránsok száma és a 2002. évi 2,399 főről 2003-ra 5,483 főre emelkedett⁸⁵.

Ha a menekültek számával jellemeznénk Szlovákia helyzetét, azt látjuk, hogy 2004-ben a menekültek száma kiugróan megemelkedett (a 2003-as 4700 főről 10400 főre) és soha nem látott méreteket öltött. Legtöbben Oroszországból (2700 fő), Indiából (1700 fő), Kínából (1100 fő), Örményországból (760 fő), Afganisztánból (630 fő) és Moldovából (590 fő) érkeztek.⁸⁶

A migránsok etnikai összetétele hasonlít az Eurorégió és a térség egyéb országaiban megjelenő migránsok etnikai összetételére. Szlovákia esetében a 2004-2008 közötti időszakban a határokon feltartóztatott migránsok nemzetiségi összetételét tekintve Moldávia, Oroszország, Kína, India, Grúzia és Ukrajna voltak a meghatározó kibocsátó területek. Összességében 2004-ben 8334, 2005-ben 5178, 2006-ban 4129, 2007-ben pedig 3405 illegális határátlépőt tartóztattak fel a szlovák határokon (5. sz. táblázat). A statisztikai adatok a szlovák állami szervek határőrizeti tevékenységének

---

⁸³ Uniós vízumkönnyítés Ukrajnának, 2006.10.30. www.hvg.hu

⁸⁴ Migration and Asylum in Central and Eastern Europe - European Parliament – Directorate General for Research – working paper, Civil Liberties Series – LIBE 104 EN

⁸⁵ World Migration 2005- Regional overview selected geographic regions - Migrants in an enlarged Europe, chapter 7. p. 152

http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/books/wmr_sec01.pdf letöltve: 2009.03.09.

⁸⁶ Refugee Survey 2004 Country Report - <http://www.refugees.org>

eredményessége mellett jól mutatják a Szlovákiát érintő illegális határátlépések számának visszaesését Szlovákia EU csatlakozását követően. Más forrásból származó, 2008-as statisztikai adat⁸⁷ már csak 1074 illegális határátlépést mutat, ami (2008-ig) a további csökkenést támasztja alá.

**5. táblázat: Illegális határátlépések száma
(Szlovákia – állampolgárság /nemzetiség 2004-2005, illetve származási ország szerint 2006-2007)**

	2004	2005	2006	2007
Összesen	8334	5178	4129	3405
Oroszország	1921	1278	544	307
Moldova	941	1126	1251	903
India	1295	582	464	322
Kína	993	435	317	80
Grúzia	828	356	221	264
Banglades	184	233	188	87
Pakisztán	445	192	233	459
Vietnám	145	136	-	-
Ukrajna	166	122	264	524
Egyéb	1416	718	-	-

Forrás: Cross Border Cooperation/Söderköping Process

Az illegális migránsok számára Ukrajnából az egyik érintett „kilépési pontnak” Kárpátalja, vagyis a magyar-szlovák-ukrán hármashatár térsége tekinthető. Az illegális migráció szempontjából talán legfrekvenciáltabb szlovák-ukrán, és magyar-ukrán határokon (és egyben EU külső határokon) átjutva már több útirány is választható. A többségében Ausztria és Csehország irányába vezető illegális migrációs útvonal végső állomása gyakran Németország.

Lengyelországot tekintve két nagy migrációs útvonal vezet az országon keresztül, az egyik a Balkán irányából (a 90-es évek elején románok, ukránok, bolgárok használták), a másik Litvánia irányából, és túlnyomórészt ázsiaiak, főként afgánok, irániak, irakiak, indiaiak, pakisztániak és sri-lankaiak által használt útvonal⁸⁸. Az 1990-es évek elején az illegális migránsok főként Romániából, Ukrajnából, Örményországból, Bulgáriából, Oroszországból és Moldovából érkeztek.

⁸⁷ ‘Migration Challenges to the Visegrad Countries from Eastern Europe’ konferencia, Budapest, 2009. október 19. - BENČ, V. 2009: Slovak-Ukraine Schengen Border and Migration

⁸⁸ Migration and Asylum in Central and Eastern Europe - European Parliament – Directorate General for Research – working paper, Civil Liberties Series – LIBE 104 EN - http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/pdf/104_en.pdf letöltve:2009.03.09.

**6. táblázat: Illegális határátlépések száma
(Lengyelország)(állampolgárság/nemzetiség 2004-2006, illetve származási
ország szerint 2007)**

	2004	2005	2006	2007
<i>Összesen</i>	4472	3598	4126	3222
<i>Ukrajna</i>	1884	1388	1234	1046
<i>Moldova</i>	276	355	354	151
<i>Oroszország</i>	557	456	336	322
<i>Csehország</i>	330	261	240	164
<i>Vietnám</i>	146	325	197	103
<i>Belorusszia</i>	101	98	69	58
<i>Grúzia</i>	59	86	33	-
<i>Örményország</i>	80	70	27	-
<i>Kína</i>	218	66	22	-
<i>India</i>	93	7	22	-
<i>Németország</i>	133	101	137	199
<i>Litvánia</i>	65	29	24	18
<i>Románia</i>	13	19	7	-
<i>Törökország</i>	25	22	7	-
<i>Pakisztán</i>	143	35	6	-
<i>Irak</i>	12	10	4	-
<i>Szlovákia</i>	31	25	5	-
<i>Afganisztán</i>	45	7	-	-
<i>Egyéb</i>	261	238	578	1161

Forrás: Cross Border Cooperation/Söderköping Process

Később az Ázsiából és Afrikából érkezettek (menekültkérelmek) száma emelkedett meg, és jelen voltak a konfliktusgócokból, így pl. a háború sújtotta csecsen területekről⁸⁹ érkezettek is. 2004-től, az EU csatlakozástól kezdve a menekültek száma visszaesett az ország keleti határain⁹⁰, amely egyrészt az EU szigorodó migrációs politikájának, másrészt az EU külső határaihoz köthető ellenőrzések fokozásához kapcsolható. Az országban illegálisan tartózkodók számára vonatkozó szakirodalmakban található becslések eltérnek egymástól, illetve tág határokat jelölnek meg.

⁸⁹ EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges By Krystyna Iglicka, - Center for International Relations, Warsaw - April 2005.

⁹⁰ Weinar, A.: *Immigration situation in Poland*

http://www.visegrad.mtaki.hu/workingpapers/agnieszka_weinar_immigration_situation_in_poland.pdf

A több százezer főt becslő számadatok mellett, 2003-ban a Lengyelországban illegálisan ott tartózkodók összlétszámát 45-50 ezer közöttire becsülték (IGLICKA, K. 2005). Az ország EU csatlakozását követően a statisztikai adatok⁹¹ több mint 10 ezer elfogott illegális határátlépőt mutatnak, amelyen első helyen az Ukrajnából érkezettek állnak (6. sz. táblázat).

Magyarország helyzete annyiban tér el északi szomszédaitól, hogy közvetlenül nem csak a keleti-, hanem déli határszakasza révén a délről észak-nyugatra vezető migrációs útvonalban is érintett. A főváros, mint elosztóhely szerepe is vitathatatlan a nyugatra irányuló illegális migrációban. A témával foglalkozó kutatók és határrendészeti szakemberek előtt ismert kelet-nyugati irányú migrációs útvonalak közül kettő Moszkva érintése után vezet térségünkbe (Moszkva – Moldova - Magyarország és Moszkva – Kijev - Magyarország). A Kárpátok Eurorégió területén áthaladó kelet-nyugati migrációs irányok működését támasztják alá az ukrán-magyar, illetve a román-magyar határszakaszra vonatkozó statisztikai adatok⁹² is.

Az illegális migrációhoz kapcsolódó *jogellenes cselekmények száma* tekintetében látható, hogy az ukrán-magyar határszakaszon 2007 és 2008 között emelkedés nem következett be (2007-ben 2055, 2008-ban 2010), azonban a román-magyar határszakaszon (2007-ben 1184, 2008-ban 1892) ezzel szemben 60%-os emelkedésnek lehettünk tanúi. A két határszakaszon összességében 1543-ra tehető a tiltott határátlépés kísérlete szabálysértések száma.

Jelentősen megemelkedett az egyes határszakaszokon a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése bűncselekmények száma 2008-ra. Az ukrán-magyar határszakaszon 27-ről 155-re, a román-magyar határszakaszon 36-ról 87-re emelkedett számuk, amely 474%-os, illetve 142%-os emelkedést jelent. Szintén emelkedett a tiltott határátlépés és kísérlete szabálysértések száma, amely Ukrajna irányából 194%-os emelkedést (2007 évi 298-ról 2008-ra 875-re), míg Románia irányából 94%-os emelkedést (2007 évi 344-ról 2008-ra 668-ra) jelent.

---

⁹¹ Söderköping Process - <http://soderkoping.org.ua/page21040.html> . Letöltve: 2009.03.09.

⁹² *Határrendészeti helyzetkép* - http://www.police.hu/data/cms536421/hatarrendeszet_szoveges.pdf

Az 1990-es évek végének statisztikai mutatói a szlovákiaihoz hasonló emelkedést mutattak (1998 végén az illegális migránsok száma 40%-al volt több mint 1997-ben⁹³), majd az ország EU csatlakozását követően az illegális határátlépések száma összességében csökkent (2004-ben 2144 fő, 2005-ben 1950 fő, 2006-ban 1033 fő). Az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények száma 2008-ban visszaesett ugyan (2007-hez képest 15%-al), azonban ennek ellenére emelkedés volt megfigyelhető a Kárpátok Eurorégióhoz tartozó területeken, különösen a román viszonylaton. Az illegális migrációt elkövetői kör főként a szerb (1.577 fő), az ukrán (1.179 fő), a moldovai (805 fő), a koszovói (650 fő), és a román (424 fő) állampolgárok közül került ki⁹⁴. Összességében elmondható, hogy tiltott határátlépés és kísérlete szabálysértés a schengeni külső határok esetében 2008-ban emelkedő tendenciát mutatott.

Ha a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal - nem kizárólag a vizsgált határviszonylatokat tükröző - Magyarországra illegális módon érkezett menedékkérők számára vonatkozó statisztikai adatait tekintjük, szintén folyamatos emelkedést láthatunk az EU csatlakozás utáni időszakban (2004-ben 1146 fő, 2005-ben 1040 fő, 2006-ban 1531 fő, 2007-ben 2824 fő, 2008-ban 2879 fő).

A romániai viszonyokat vizsgálva megállapítható, hogy az ország, geopolitikai elhelyezkedése, tengeri kikötője, és a nagyfokú migrációt kibocsátó területekkel (pl. Moldávia) való közvetlen határszomszédsága miatt különös szerepet tölt be az illegális migráció folyamatában⁹⁵. 1993 és 1996 között 15 ezer illegálisan az országban tartózkodót fedtek fel a hatóságok, habár a nem hivatalos becslések szerint 1997 végén az illegális migránsok száma elérte a 25 ezer főt⁹⁶. Az ország a Moldávia irányából és a Törökországon, majd Bulgárián keresztül vezető migrációs útvonalak folytatása az EU irányába. A megjelenő etnikumok alapján a kibocsátó területek Törökország, Sri Lanka, Bangladesh, Irán, Irak, Pakisztán, Nigéria voltak. A Kárpátok Eurorégió területét is érintő ismert útvonalak főként Magyarország és Ausztria, illetve a Cseh Köztársaság és Németország irányába vezetnek.

---

⁹³ Migration and Asylum in Central and Eastern Europe - European Parliament – Directorate General for Research – working paper, Civil Liberties Series – LIBE 104 EN

⁹⁴ Határrendészeti helyzetkép -http://www.police.hu/data/cms536421/hatarrendeszet_szoveges.pdf

⁹⁵ Románia több százezres nagyságrendben adta meg moldáv állampolgároknak a román állampolgárságot (a 2003-ban módosított román állampolgársági törvény szerint nem követelmény a romániai lakóhely).

⁹⁶ Migration and Asylum in Central and Eastern Europe - European Parliament – Directorate General for Research – working paper, Civil Liberties Series – LIBE 104 EN

7. táblázat: Illegális határátlépések száma (Románia)(származási ország szerint)

	2006	2007
Összesen	1283	1436
Moldova	954	673
Törökország	44	242
Szerbia	7	185
India	5	2
Irak	7	74
Szomália	42	57
Ukrajna	22	41
Grúzia	33	6
Pakisztán	6	1
Bulgária	12	26
Egyéb	151	132

Forrás: Cross Border Cooperation/Söderköping Process

Az UNHCR⁹⁷ menedékkérelmekre vonatkozó adatai mellett, az illegális határátlépésekre vonatkozó számadatok a jelenség erősödését mutatják Románia esetében is (2006-ban 1283 fő, 2007-ben 1436 fő, 2008. első félév 1191 fő határon feltartóztatott személy⁹⁸). A legfőbb kibocsátó területek Moldova, Törökország, Szerbia, India és Irak, habár a kibocsátó területek rangsora (Moldova kivételével) szinte évente módosul (7. táblázat).

4.3. A biztonság katonai dimenziója

A Kárpátok Eurorégió területének biztonságföldrajzi áttekintése során, a biztonság katonai tényezőinek kapcsán ki kell lépni a régió adta keretek közül a nemzeti, nemzetközi szintekre és a rendszerváltó évekig, illetve a Varsói Szerződés felbomlásáig kell visszanyúlnunk. A rendszerváltozást követő időkben a számtalan gazdasági és társadalmi problémával szembesülő kormányok a régió tagországaiban felismerték, hogy többek között gazdaságilag sem tudják fenntartani a szovjet típusú tömeghadsereget⁹⁹, sem azok létszáma, sem a szükséges fegyverzet modernizációja miatt. A nagy létszámú hadseregek, elavult fegyverzeti arzenáljukkal sem

⁹⁷ ENSZ Menekültügyi Főbiztossága

⁹⁸ Söderköping Process - <http://soderkoping.org.ua/page21071.html> letöltés: 2009.03.09.

⁹⁹ Az aktív haderők létszámát tekintve a Kárpátok Eurorégió megalakulásának időszakában, a térségben kiemelhető a lengyel és román hadsereg létszáma, amellyel a két ország hadereje 1995-ben az európai rangsor 6., illetve 8. helyét foglalta el. Forrás: Katonai egyensúly 1995-96 (Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete, IISS)

doktrínájukban és szervezeti felépítésükben, sem eszközrendszerükben nem felelnek meg a kor követelményeinek, így a haderők átszervezése, a létszámcsökkentések és a modernizáció végrehajtása halaszthatatlanná vált. Az egyes tagországok a CFE szerződésben¹⁰⁰ meghatározott szintre történő haderőcsökkentésen túl, - többnyire gazdasági okokból - a professzionális haderőre való áttérés célját fogalmazták meg, amelyhez kapcsolódó feladatok végrehajtása azonban még napjainkban is tart.

A VSZ felbomlását követően az egyes országok viszonylag hamar felismerték, hogy egyedül nem képesek biztonságuk teljes szavatolására, így a keletkezett biztonsági űr kitöltése érdekében felmerült a NATO csatlakozás kérdése. Lengyelország és Magyarország már 1997-ben¹⁰¹ meghívást kapott a NATO csatlakozási tárgyalásokra, amelynek eredményeként az 1999-es első körös bővítés - többek között a Kárpátok Eurorégió földrajzi területén - biztosította a katonai szövetség számára a volt szovjet határok elérését. Szlovákia és Románia nyugati integráció melletti választása csak a 90-es évek második felében történt meg, amelyek a regionális kapcsolatokban is megmutatkoztak, hiszen a Kárpátok Eurorégióba történő – állami szinten is elismert – becsatlakozásuk is ebben az időszakban realizálódott.

A romániai rendszerváltozás a többi közép-kelet európai országtól eltérően nem békésen zajlott le, amelyben jelentős szerepet kapott a román fegyveres erő. Az ezt követő években a hadsereg, diszlokációja és nagysága tekintetében védelmi jellegűvé rendezkedett be. USA-hoz való közeledése és NATO csatlakozási szándéka már a 90-es évek első felében megjelent, amelynek megvalósítása érdekében stratégiai partnerségi kapcsolatokat kiépítésére törekedtek az Egyesült Államokkal.¹⁰² Elsőként írták alá a Pfp-hez történő csatlakozási szándéknyilatkozatot, és - többek között - aktívan közreműködtek békefenntartói feladatok végrehajtásában (Angola (UNAVEM), Bosznia (IFOR/SFOR), Albánia). A Szövetségbe - Szlovákiával egyidőben - 2004-ben nyertek felvételt.

Az elmúlt évtizedben Magyarországon is megindult a kor színvonalának és a nemzetközi egyezményekben foglaltaknak megfelelő haderő kiépítése, amely új technikai eszközök beszerzése mellett, teljes szervezeti, létszámbeli és kiképzési

---

¹⁰⁰ CFE-Szerződés - Európai hagyományos haderők és fegyverzetek korlátozásáról 1990. november 19-én Párizsban aláírt szerződés, melyben az aláírók maximalizálják a hagyományos katonai eszközök és haderők létszámát Európában. A Szerződést 1999. novemberében Isztambulban (31 ország részvételével) módosították. Oroszország 2007. december végén felfüggesztette a CFE Szerződés végrehajtását.

¹⁰¹ 1997. júliusi NATO Madrid-i csúcstalálkozó.

¹⁰² Clinton elnök 1997-es Bukaresti látogatása során

változásokat igényelt. Az 1989-es 130 ezres létszámról - többkörös létszámcsökkentés révén – az ország a sorkötelezettség megszüntetéséig jutott el. Közreműködőként jelent meg a PfP tevékenységben, illetve egyéb békefenntartó feladatok (ENSZ) végrehajtásában. NATO tagságunkkal párhuzamosan az ország számos, területén túlmutató szövetségi kötelezettség teljesítésében vesz részt (pl. koszovói, afganisztáni és iraki feladatok).

Lengyelország, az 1992 végi szovjet csapatkivonást követően, a NATO felé fordult és csatlakozási szándékát kifejezve kezdett haderejének átalakításába. A valamikori NATO tagság reményében 1994 novemberében modernizációt hirdetnek meg, majd még ugyanabban az évben csatlakoznak a PfP-hez. Ennek tagjaként az ország jelentős feladatokat vállalt a gyakorlatok, illetve a békefenntartói feladatok végrehajtásában, majd teljes jogú NATO tagságának elérését követően (1999) a délszláv, a koszovói, az afganisztáni, illetve az iraki katonai feladatok végrehajtásában is aktív szerepet vállalnak. 2001 márciusában újabb, 6 évig tartó modernizációs program kezdődött, és előrelépések történtek a NATO kompatibilis haderő biztosítása, a fegyverzet és a haditechnika modernizálása, és a NATO-hoz illeszkedő vezetési struktúra létrehozása terén is.

A térséget tekintve, elmondható, hogy a katonai jellegű veszélyeztetettség napjainkban alacsony szintűnek tekinthető, és a NATO, illetve EU intézményrendszerek tagjaként az itt elhelyezkedő országoknak egymás irányába várhatóan katonai erővel rendezendő vitás kérdése, esetleges területi követelésen nincs.

Ukrajna eurorégiós tagtársaitól eltérő utat járt be, hiszen hatalmas hagyományos fegyveres ereje mellett világméretekben is jelentős nukleáris fegyverezettel örökölt a Szovjetunió felbomlásakor. Biztonságát egyedül - nukleáris fegyvereinek felszámolása során az USA-tól és Oroszországtól 1994-ben kapott biztonsági garanciákkal a háttérben - önállóan kívánta biztosítani¹⁰³. A NATO, kelet-közép-európai térségben történő bővítési folyamatait - talán éppen az esetleges orosz dominancia ellensúlyozása érdekében - Ukrajna sem hátráltatta, sőt megkülönböztetett partneri viszonyt alakított ki a NATO-val. Az együttműködés 1994-ben a "Partnerség a békéért" program (PfP)

---

¹⁰³ Ukrajna 1994. januárjában Moszkvában az Amerikai Egyesült Államokkal és Oroszországgal „Háromoldalú Nukleáris Egyezményt” írt alá az ukrán atomrobbanófejek Oroszországba való szállításáról és a hozzá kapcsolódó kárpótlási és biztonsági garanciákról.

keretében¹⁰⁴ való részvétellel kezdődött, majd 1997-ben még szorosabbra fűzte viszonyát az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével és aláírásra került¹⁰⁵ a NATO és Ukrajna megkülönböztetett viszonyát rögzítő Charta. Az eltelt években aktív szerepet vállalt a PfP-ben és területén is számos NATO-val közös gyakorlatot tartott.

Részt vett¹⁰⁶ egyes NATO béketámogató feladatok, valamint a terrorizmus elleni harchoz kapcsolódó katonai feladatok ellátásában, továbbá a térség országaival is szoros együttműködést alakított ki, többek között a katasztrófavédelmi (árvizek) feladatok ellátása terén¹⁰⁷. A Szövetséghez fűződő viszonya az ország NATO-hoz való csatlakozása kérdéskörének felszínre kerülésével csúcspontot ért el, amely esetleges megvalósulása jelentősen formálná a tágabb térség biztonsági helyzetét. Tagadhatatlan, hogy Ukrajna NATO tagságával, a Szövetség a kelet-közép-európai térség irányából közvetlenül Oroszország határaihoz jutna, amely ellenérzéseket vált ki Oroszországból. A csatlakozás kérdésköre azonban még magában Ukrajnában sem tisztázott egyértelműen. Egy 2007-ben készült felméréskor csak az ukránok 18%-a támogatta (SAMUS, M. 2007) az ország esetleges NATO csatlakozását, amelyen felül a rendkívül összetett ukrán érderendszer közepette, politikai konszenzus sincs a csatlakozást illetően. Az évtized végén az EU felé törekvő Ukrajnában érthető volt azonban – a társadalom széles köre által nem támogatott NATO csatlakozás - politikai szinten való erőltetése, hiszen a tagság - az amerikai érdekek biztosításán kívül - egy valamikori EU tagság előszobáját is jelenthetné. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy Ukrajna területén, a krími Szevasztopolban állomásozik a fekete-tengeri orosz flotta, amely a szovjet haditengerészeti erők megosztását követően, kétoldalú szerződés alapján maradt ukrán területen. A szerződés 2017-ig van érvényben, amelyet követően Oroszországnak ki kellene vonnia flottáját Ukrajna területéről. Az elmúlt évben Viktor Juscsenko ukrán elnök sajtókonferencián jelentette ki, hogy „Ukrajna területe mentes kell, hogy legyen

---

¹⁰⁴ 1993. okt.20-án Trevemündében Les Aspin által bejelentett 'Partnerség a Békéért' program. Ukrajna, 1994. február 08-án írta alá a részvétellel szülő szándéknyilatkozatot, majd 1995. június 19-én az ukrán részvétel módozatait tartalmazó programot.

¹⁰⁵ 1997. július 09-én a NATO madridi csúcstalálkozóján.

¹⁰⁶ 2003-ig csaknem 20000 ukrán katona vett részt béketámogató tevékenységekben – forrás: SHERR J. 2003: *A NATO startégiai partnerségei* – NATO Review, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/hungarian/art4.html>

¹⁰⁷ a TISZA többnemzetiségű műszaki zászlóalj (ukrán, szlovák, román, magyar), vagy közös lengyel-ukrán zászlóalj (UKRPOLBAT),

bármilyen külföldi ország katonai bázisától”, hiszen Ukrajna alkotmánya is kimondja hogy „az ország területén nem lehetnek elhelyezve külföldi katonai bázisok”.¹⁰⁸

Összességében elmondható, hogy régió tagországainak egymás irányába nyílt, katonai erővel megoldandó területi követeléseai nincsenek, valamint a haderők egymás iránti veszélyeztetettséget jelentő súlyképzéséről sem beszélhetünk. Az elmúlt évek geopolitikai eseményei (NATO és EU bővítés), a tagországok biztonságpolitikai normái, a közös szövetségi rendszerhez való tartozás, valamint Ukrajna NATO-val kialakított különleges státusza minimálisra csökkentette a katonai erő egymás irányába történő alkalmazásának veszélyét.

4.4. Terrorizmus

A terrorizmus fogalma kapcsán a vonatkozó szakmai publikációkban többfajta értelmezést is találhatunk. Az egyik ilyen hivatkozott definíció (NATO): definíció szerint, a terrorizmus „politikai, vallási vagy ideológiai célkitűzések elérése érdekében kormányok és társadalmak kényszerítésére vagy megfélemlítésére tett kísérletben egyének vagy javak elleni erő vagy erőszak törvénytelen alkalmazása, illetve azzal való fenyegetés” (TÁLAS P., 2007). Fenti meghatározást értelmezve, a Kárpátok Eurorégió tagországait tekintve elmondható, hogy az elmúlt években nem váltak a nemzetközi terrorcselekmények fő célpontjaivá, azonban a jelenség határokon, kontinenseken átnyúló jellegéből¹⁰⁹ adódóan hangsúlyozni kell, hogy a terrorizmust, *az egyedi cselekmények időben és térben történő véletlenszerű előfordulása* teszi igazán fenyegetővé (Szárász E. 2003). Magyarország területéhez hasonlóan, amely „tranzit-, logisztikai, üzleti jellegű terepet nyújthat bizonyos terrorszervezeteknek” (DEÁK P. 2008), a megállapítás az Eurorégió többi tagországára is igaznak tekinthető.

Az esetleges terrortámadások előzetes okait keresve nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a térség országainak NATO-hoz való csatlakozásával, olyan szövetségnek váltunk részévé, amelyek több tagja is a nemzetközi terrorizmus kiemelt célterülete. Azzal, hogy az Eurorégió tagországai jelentős részt vállaltak a NATO és az USA vezette Európán kívüli katonai akciók végrehajtásában (Irak, Afganisztán), a

---

¹⁰⁸ Jusczenko: Ukrajna területén nem lehetnek külföldi katonai bázisok - 2009-02-10 08:34:12 - Kárpátinfo.net

¹⁰⁹ Fenti megállapítást tükrözi az USA terrorizmus elleni stratégiája is (US Department of State, National Strategy for Combating Terrorism, Washington DC, US Government Printing Office 2003)

válságrégiókban feladatot teljesítő katonai kontingensek veszélyeztetettsége mellett megnőtt az anyaországok területének terrorveszélyeztetettsége is¹¹⁰. Válaszul fokozódtak a rendvédelmi - fegyveres szervek terrorizmus ellenes feladatai, amelyek európai szintű együttműködések, állásfoglalások létrehozását¹¹¹ igényelték. Az Eurorégió egyes tagországaiban belülről formálódó, esetlegesen terrorizmussal kapcsolatba hozható csoportok (pl. szélsőséges és anarchista szervezetek) tevékenységei feltételezhetően nem irányulnak kizárólag az Eurorégió területére (illetve nyilvánosan hozzáférhető ezirányú adatok nem állnak rendelkezésre).

Jelentőséget ezen a téren a régióban a veszélyeztetett infrastruktúrák és objektumok kapnak, melyek mind a hazai bázisú, mind a nemzetközi terrorizmus esetén célponttá válhatnak. A terrorcselekmények elleni küzdelem feladatai így az állami szervek összehangolt, koordinált munkáját igénylik. A „megelőzés/felkészülés, felderítés, reagálás, dominó-hatás kezelése, és a következmények felszámolása” folyamatában (TATÁR A. 2004), a rendvédelmi szervek feladatain túl a katasztrófavédelmi szervek feladatai is megjelennek. A katasztrófavédelem tevékenységéhez kapcsolódó egyes védelmi tervek (pl. veszélyek anyagok/ipari balesetek), a reagálási képesség kialakítása és fenntartása, vagy akár az esetleges mentésszervezési, felszámolási tevékenységek mind érinthetik a terrorizmus elleni harc feladatköreit.

A 2001-es Egyesült Államokbeli terrorcselekmények után térségünkben - és így közvetve az Eurorégió területén is - előtérbe került a szervezett bűnözés-, a fegyvercsempészet-, valamint az illegális migráció terrorizmushoz kapcsolódó szálainak feltérképezése, továbbá az EU külső határai védelmének kérdésköre, amely nyomán a Kárpátok Eurorégiót átszelő schengeni határok biztonsági szerepköre is felértékelődött. Az EU határőrizet ellátása során különösen az illegális migráció, illetve a bevándorlás jelensége adhat feladatot az érintett szervezeteknek a terrorizmussal kapcsolatba hozható személyek felderítésére, hiszen a migráció szempontjából kibocsátó területeknek számító térségekben zajló fegyveres konfliktusok, a fejlett nyugati területek iránti ellenszenv és gyűlölet, a vallási, ideológiai színezetet öltő ellentétek napjainkban is

---

¹¹⁰ 2004-ben az al-Kaida Lengyelországnak, és Magyarországnak is küldött fenyegetést a médián keresztül (lásd: TÁLAS P.: *Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus*).

¹¹¹ Gondolok itt pl. a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről (2008/615/IB) és végrehajtásáról (2008/616/IB) szóló EU tanácsi határozatokra (2008. június 23).

abba az irányba mutatnak, hogy az illegális migránsok között a terrorizmussal kapcsolatba hozható személyek lehetnek¹¹². Számos szakértő egyetért abban is, hogy nem lehet szétválasztani az illegális migrációt, a fegyver-, és a drog-csempészet útvonalait¹¹³ és tevékenységeket, gyakran közösek a szervezői körök és számos területen kapcsolódási pontok mutatnak a terrorizmus irányába is.

8. táblázat: Terrortámadások száma az Eurorégió tagországaiban (1998-tól)

Év	Ország	Helyszíne	Haláleset	Sérültek száma
1998	Magyarország	Budapest	0	0
1998	Magyarország	Budapest	0	0
1999	Magyarország	Budapest	0	7
1998	Szlovákia	Kassa	0	2
1998	Szlovákia	Pozsony	1	1
1999	Szlovákia	Pozsony	0	1
2000	Szlovákia	Pozsony	0	4
1998	Lengyelország	Bialystok	0	0
1998	Lengyelország	Gdansk	0	0
1999	Ukrajna	Lviv	0	0
1999	Ukrajna	Inguletsk	0	35
1999	Ukrajna	Lviv	0	0
1999	Ukrajna	Lviv	0	0
1999	Ukrajna	Kijev	1	2
2002	Ukrajna	Odessza	0	2
2002	Ukrajna	Beregszász	0	0

*Forrás: GTD - Global Terrorism Database - START
(Study of terrorism and responses to terrorism, University of Maryland,
<http://www.start.umd.edu/start/data/> (letöltés időpontja: 2009.05.22)*

Az előző táblázatban szereplő adatok nem tartalmazzák számos olyan eseményt, amelyek pl. szervezett bűnözői körök, illetve az egyes országokban megjelenő szélsőségesek tevékenységéhez köthetőek (így nem is mutathat teljes képet a terrortámadások teljes számáról és jellegéről), azonban jelzi, hogy az Eurorégiót sem kerülték el az elmúlt években a „terrorcselekmények” kategóriájába sorolható

¹¹² Az elmúlt években a terrorizmushoz, illetve annak előkészületéhez köthető észak-amerikai, illetve európai letartóztatások példái igazolják, hogy a terrorizmushoz illegális migránsok kapcsolhatók (Gregory Katz - Terrorists Said to Be Getting Aid in Balkans: Crime Gangs that Control the Smuggling Routes Are Making Their Infiltration Easier, Houston Chronicle, 2005 December 27 - www.houstonchronicle.com, Terror raids net 12 suspects in France and Italy - Agence France Presse 19 April 2006 - PARIS, (AFP) <http://www.expat.com>)

¹¹³ KATZ, G. 2005: *Terrorists Said to Be Getting Aid in Balkans: Crime Gangs that Control the Smuggling Routes Are Making Their Infiltration Easier*, Houston Chronicle, 2005 December 27 - www.houstonchronicle.com

események. Kijelenthető azonban az is, hogy a nemzetközi terrorizmus számára az Eurorégió területe nem jelentett, és várhatóan nem is jelent közvetlen célterületet, esetleges bekövetkezésük az adott államok elleni „cselekményként” ítéltetők meg.

4.5. Szervezett bűnözés

A szervezett bűnözés, mint a bűnözés egy kiemelt, speciális megjelenési formája sajátos helyet képvisel a biztonságpolitikai problémák körében. Maga a fogalom is összetett. Az Európai Unió Tanácsának 2008/841/IB kerethatározatában foglalt értelmezés alapján, bűnszervezet alatt értelmezhető¹¹⁴ „olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében”. Instabil térségekben, a biztonság csökkenése során, a jogrendszer gyengülésének (átalakulásának) időszakában és a gazdasági szabályozatlanság légkörében a szervezett bűnözés megerősödése szinte általános jelenség. Ilyen, kedvező légkört biztosított a kelet-közép-európai térség a rendszerváltozás időszakában, amikor is szinte ismeretlen jelenségként tűnt fel a szervezett bűnözés.

Térhódításának okai számos tényezőre vezethetők vissza, melyek közül több a Kárpátok Eurorégió területét is jellemezte. Az általános elszegényedés, a munkanélküliek számának növekedése, a jövedelmi viszonyok differenciálódása, valamint a gazdasági – jogi – pénzügyi szféra nyújtotta szabályozatlanság adta lehetőségek (pl. privatizáció) mellett a feketekereskedelem terjedése, és a korrupció térhódítása mind kedveztek a különböző szervezett bűnözési formák erősödésének. A nemzetközi határokon túlmutató, gyakran erőszakos bűncselekményeket elkövető bűnszervezetek tevékenységei a térségben az 1990-es évek elejéig nyúlnak vissza, amely ügyek felgöngyölítése még napjainkban is tart¹¹⁵.

---

¹¹⁴ A szervezett bűnözés elleni közdelemről - 1. cikk, 2008.október 24.

¹¹⁵ példaként említhető az ún. kecskeméti maffiaper, ahol a vádak között emberölés előkészülete, lőfegyverrel való visszaélés, vagy akár fegyvercsempészet is szerepelt.

A határtérségben élő különböző nemzetiségek “mozaikszerű keveredése”, a határokat figyelmen kívül hagyva köti össze az ott élő azonos anyanyelvűeket elősegítve ezzel a határokon átnyúló feketekereskedelmet is, amely többnyire a drága üzemanyag-termékekre, faárúkra, színes- és nemesfémekre, dohánytermékekre és egyéb nagy mennyiségben és olcsóbban beszerezhető alapanyagokra irányult. Az 1990-es években tevékenykedő csoportokra a terjeszkedés, a védelmi pénzek szedése, az Európában lopott gépjárművek keletre csempészése, a prostitúció, az embercsempészet, az illegális cigaretta-, olaj-, szeszkereskedelem volt igazán jellemző.

Az évek során a szervezett bűnözői csoportok kapcsolatokat építettek ki a korrumpálható közigazgatási apparátus tagjaival (NYÁRÁDI L. 1995), a gazdasági élet egyes szereplőivel és bekapcsolódtak a legális gazdaságba. Míg az elmúlt évtizedet a bűnözői csoportok (főként az orosz-ukrán nyelvű és magyar) csoportok erőszakos helykeresése jellemezte, addig napjainkra ezen erőszakos cselekmények (véltetően az erőviszonyok elrendeződése okán) visszaestek. A jelenség összetettsége, illetve az abban résztvevő érintett kör érdekei miatt a szervezett bűnözés tevékenységei kutatói szemmel nehezen vizsgálhatóak, és többnyire egy-egy konkrét, már feltárt eset általánosítása szolgálhat alapul. Tény, hogy a kapcsolódó, gyakran az 1990-es évekig visszanyúló szálakkal rendelkező bűnös tevékenységek a bűnüldöző szervek számára is csak hosszas, összetett munkával kerülnek felderítésre.

Az Eurorégió területe a volt szocialista országokban jelentkező általános hatások mellett a nemzetközi határok révén kap különös jelentőséget. A Nyugat-Európa felé vezető régió az Ukrajna, illetve közvetetten Oroszország irányából megjelenő csoportok, illetve tevékenységek (csempésztevékenységek) számára volt fontos terület. Biztonságpolitikai szempontból az Eurorégió területén Ukrajna, illetve a szomszédos Moldávia szerepe kisérendő figyelemmel, hiszen - habár eltérő mértékben, de - intézményrendszereik demokratizálódásának elhúzódása, és a gazdasági átalakulás befejezetlensége lehetővé teszi a szervezett bűnözés, illetve a korrupció erőteljes jelenlétét napjainkban is.

9. táblázat: Jogellenes cselekmények számának alakulása a román-magyar és ukrán-magyar határszakaszokon (2007 és 2008)

	2007	2008
<u>embercsempész bűncselekmények</u>		
ukrán-magyar határszakasz	30	6
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - ukrán határszakasz		6
román-magyar határszakasz	67	87
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - román határszakasz		12
Hajdú-Bihar megye - román határszakasz		33
<u>közokirat-hamisítás bűncselekmény</u>		
ukrán-magyar határszakasz	384	286
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - ukrán határszakasz		286
román-magyar határszakasz	625	670
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - román határszakasz		15
Hajdú-Bihar megye - román határszakasz		92
<u>beutazási és tartózkodási tilalom megsértése bűncselekmény</u>		
ukrán-magyar határszakasz	27	155
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - ukrán határszakasz		155
román-magyar határszakasz	36	87
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - román határszakasz		2
Hajdú-Bihar megye - román határszakasz		38
<u>tiltott határátlépés kísérlete szabálysértés</u>		
ukrán-magyar határszakasz	298	875
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - ukrán határszakasz		875
román-magyar határszakasz	344	668
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - román határszakasz		65
Hajdú-Bihar megye - román határszakasz		163
<u>külföldiek rendészetével kapcsolatos szabálysértések</u>		
ukrán-magyar határszakasz	1316	688
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - ukrán határszakasz		688
román-magyar határszakasz	112	380
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye - román határszakasz		5
Hajdú-Bihar megye - román határszakasz		43

adatok forrása: rendészeti helyzetkép (2008). 2. sz. melléklete
http://www.police.hu/data/cms536421/hatarrendeszet_szoveges.pdf adatok
 alapján szerk.: DOBÁK I.

A szervezett bűnözés jelensége kapcsán - a régió földrajzi elhelyezkedése, és az itt húzódó határok okán - ismételten meg kell említeni az illegális migrációt körülölelő, gyakran szervezett jelleget öltő jogellenes cselekmények köréből az embercsempészetet (amelynek fő célja az illegális módon történő határátlépés, illetve beutazás elősegítése). Az illegális migránsok teljes kiszolgáltatottsága és a nyelvi akadályok szinte lehetetlenné teszik, hogy a célországba való eljutást követően a migránsok bekapcsolódhassanak a legális gazdaságba, így az illegális gazdaság és a bűnözés egyes területeibe történő bekapcsolódás jelentheti számukra az egyetlen megélhetési lehetőséget. Egyértelmű, hogy ezek a jelenségek főként a migráció célterületén jelentkeznek, itt alakulnak ki a társadalom periferiáján lévő zárt közösségek, míg a tranzitterületeken, így a Kárpátok Eurorégió határtérségében is inkább az embercsempészet jelensége során a helyi lakosság bűnöző tagjainak kapcsolódása jelenik meg biztonsági veszélyként. A térség viszonyait jól ismerő személyek az illegális bevándorlás megszervezésében és az embercsempészet lebonyolításában való részvételükkel próbálnak jelentős anyagi haszonra szert tenni. Helyismeretük mellett a határ két oldalát összekötő etnikai szálak, és a nyelvi akadályok átlépése mind a fenti tevékenységet segítik¹¹⁶. Tény, hogy aktív az embercsempész tevékenység a régióban, ahol a határ menti településeken élők közül sokaknak az embercsempészség jelenti a fő megélhetési forrást¹¹⁷.

Az EU keleti szomszédságából (Ukrajna, Moldávia) az emberkereskedelem leggyakrabban a nők szexuális célból történő kereskedelmére irányul, amely során többször embercsempészek közreműködésével jutnak el az áldozattá vált nők már nemcsak a korábbi „nyugat-európai” térségbe, hanem Európa déli területeire, így a Balkánra is. Az ukrajnai bérekhez képest magas jövedelmet ígérő munkalehetőségek (pl. felszolgáló, háztartási alkalmazott, táncos) ígéretével sokan legálisan, sokan illegálisan lépik át a határt, azonban végeredményként prostitúcióra kényszerülnek. Egy, a témában készült tanulmány (MALYNOVSKA, O. 2006) szerint az 1990-es években több mint 100 ezer nő vált emberkereskedelem áldozatává, nagy részük (85%) megtévesztve került nyugatra. Az Interpol jelentése szerint Nyugat Európában mintegy 300 ezer Kelet- és Közép-Európából érkezett nőt foglalkoztatnak a prostitúciós piacon.

---

¹¹⁶ DOBÁK I. 2006: *Illegális migráció Európa keleti felén - a Kárpátok Eurorégió területének érintettsége* – Magyar Rendészet, VI. évf. 2. szám

¹¹⁷ *Pénzért a vasfüggöny is átjárható* - Mark Franchetti riportja - The Sunday Times (fordítás – Kárpátino)- 2008.02.02.

4.6. Környezetbiztonság

A biztonság komplex értelmezése során mindenképpen foglalkozni kell a környezet és a biztonság kapcsolatával, és a környezetbiztonság részeként (LÉNÁRT S. 2005) a különböző környezeti veszélyforrások, valamint az esetlegesen bekövetkező katasztrófák¹¹⁸ kérdéskörével. A regionális szinten is megjelenő különböző környezeti katasztrófák és a környezetszennyezés társadalomra gyakorolt közvetlen és közvetett hatása, és a speciális szakmai ismereteket és összefogást igénylő kezelése is előtérbe helyezi a kérdéskört. A környezetbiztonsághoz kapcsolódó definíciók közül a Millennium Project definíciójának¹¹⁹ főbb gondolatát elfogadva *a környezetbiztonság természeti és emberi folyamatok által okozott környezeti veszélyektől való relatív biztonságot jelent*. Ezen környezeti veszélyek lehetnek országon belüliek, vagy határokon átnyúlóak. Okaik pedig a természeti környezettől egészen az emberi tevékenységhez köthető okokig sokfélék (többek között a természeti katasztrófák mellett, katonai, ipari, mezőgazdasági, társadalmi tevékenység eredményei, vagy akár terrorista tevékenység következményei). A katasztrófák osztályozására a vonatkozó szakirodalmakban több felosztás¹²⁰ is található, melyek közös része a természeti katasztrófák, illetve az emberi tevékenységek által okozott katasztrófák, mint két fő kategória definiálása. Ezen kategóriák kiinduló pontot jelenthetnek a Kárpátok Eurorégióban - az egyes tagországok adminisztratív határain túlmutató - környezetbiztonság kérelmkörének áttekintéséhez is.

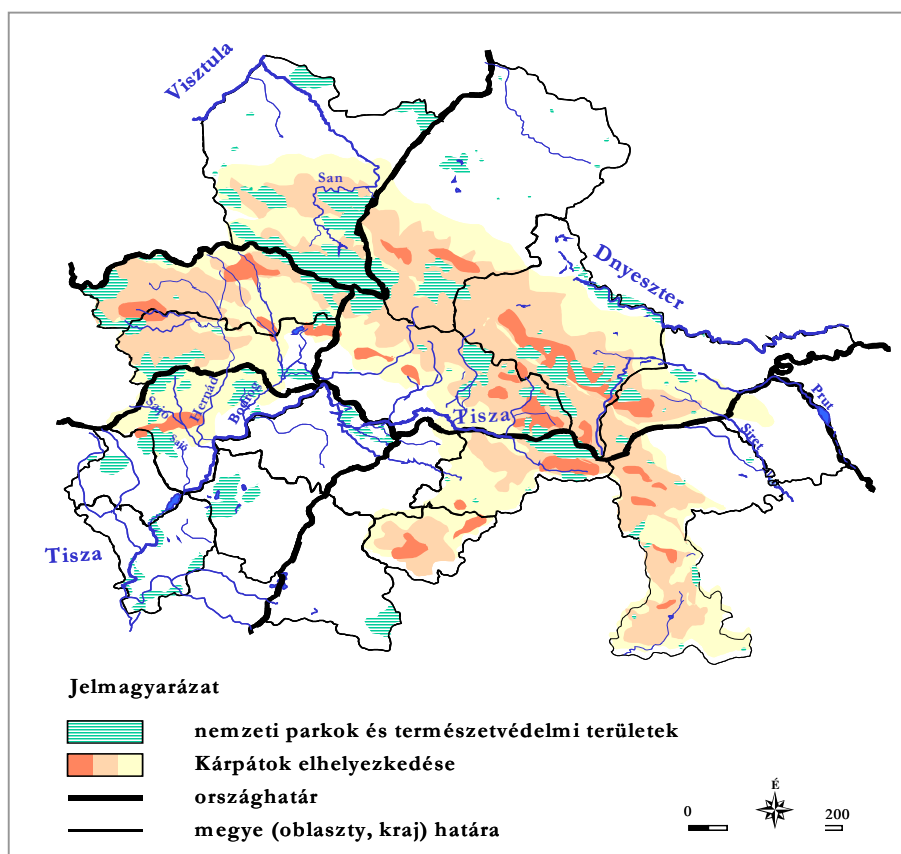
¹¹⁸ A „katasztrófa” definíciójaként a 1999. évi LXXIV. tv. vonatkozó értelmezése alapján: a katasztrófa, szükséghelyzet vagy a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli”.

¹¹⁹ Az angol nyelvű definíció szerző általi fordítása - Environmental Security Study - Emerging International Definitions, Perceptions, and Policy Considerations - Millennium Project - <http://www.millennium-project.org/millennium/es-exsum.html> - (The Millennium Project is an independent, non-governmental organization, functions under the auspices of the World Federation of UN Associations (WFUNA).

¹²⁰ Többek között: KERESZTY A. (szerk.) 1998: Világproblémák / Környezeti katasztrófák és környezetbiztonság – Zöld, Greger-Delacroix Kiadó, Budapest (továbbá az OMSZ „Természeti Katasztrófák Nemzetközi Napja. 1993. október 13” kiadványa, www.lelegzet.hu)

Az érintett tagországok által felölelt Kárpátok Eurorégió területe, annak egyedülálló természeti adottságai okán a környezetbiztonsági kérdéskörének oldaláról széles körben kutatottnak tekinthető. A tagországok nemzeti szintű kutatóintézeteinek tevékenysége mellett, a határokon átnyúló két- és többoldalú nemzetközi együttműködések, projektek keretében folyó szakmai és tudományos tevékenységeket kell hangsúlyozni, kiemelve a terület sajátos vízrajzi adottságait és a Kárpátok hegység környezeti, környezetbiztonsági témakörét.

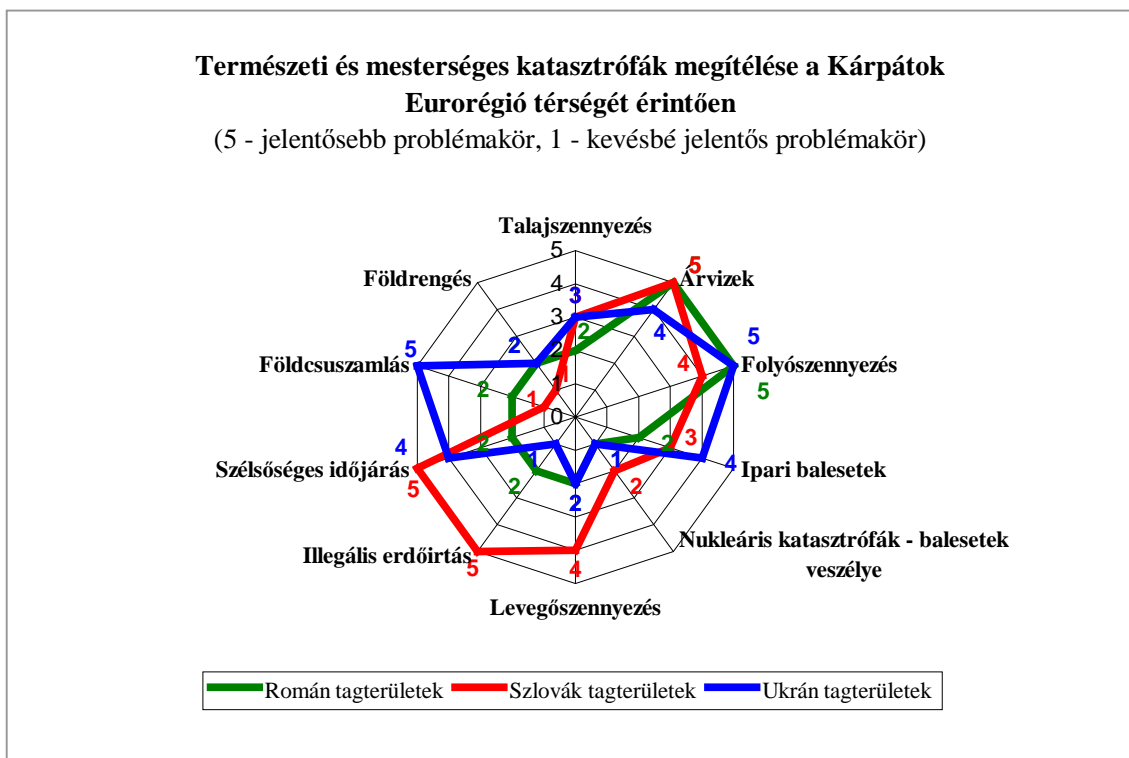
A Kárpátok hegyvonulatának nagy része a Kárpátok Eurorégió tagországainak területén helyezkedik el¹²¹, ahol tágabb környezetével együtt számos őshonos állat és növényfajnak biztosít - európai mércével mérve is - egyedülálló életteret. A Kárpátok területének jelentős része áll valamilyen formában természetvédelem alatt, így pl. számos nemzeti parknak, tájvédelmi körzetnek és egyéb védett területnek ad otthont).

20. ábra: A főbb nemzeti parkok és természetvédelmi területek elhelyezkedése
(Készítette: DOBÁK 2010)

¹²¹ A Kárpátok területe 209 256 km², melyen Románia (55%), Szlovákia (17%), Ukrajna (11%), Lengyelország 10 %, Magyarország (4%), Csehország (3%) és Ausztria (<1%) osztozik. Forrás: The status of the Carpathians - A report developed as a part of The Carpathian Ecoregion Initiative, November 2001.

A védett területek nagyságára jellemző, hogy például az Eurorégióban résztvevő lengyel területek közel fele áll valamilyen formában természetvédelem alatt¹²². Napjainkra azonban a környezetszennyezés, az ipari beruházások állandó veszélyt jelentenek nemcsak a hegyvonulat élővilágára, hanem a régió egész területére. A térségben a természeti katasztrófák sorában elsősorban a szélsőséges időjáráshoz, heves esőzésekhez köthetően a folyók áradását, míg az emberi tevékenységek által okozott katasztrófák körében a folyószennyezést kell megemlíteni. Szintén az előző megállapítást támasztja alá a témakörben készített, a természeti és mesterséges katasztrófák, nemzeti tagterületekre vonatkozó megítélésére is rákérdező kérdőív¹²³.

21. ábra: Értékelt kérdőív eredménye (román, szlovák, ukrán terület)
(szerk: DOBÁK I.)

¹²² A Kárpátok Eurorégió Tanácsa több programot is felkarolt a természeti értékek védelme keretében így pl. a magyar fél által kezdeményezett az „Élő Tisza”, vagy a lengyel fél által kezdeményezett „Zöld Kárpátok” programokat.

¹²³ A szerző által összeállított, strukturált interjúként értelmezhető kérdőív (2009). Az eredmények a román, ukrán és szlovák féltől (Carpathian Foundation) érkezett összesített válaszokat tartalmazzák.

4.6.1. Természeti katasztrófák veszélye

A régióban a legjelentősebb határokon átnyúló természeti katasztrófa típusnak (a kár nagyságát, az érintett személyek és a halálos áldozatok számát tekintve) az áradások okozta természeti katasztrófák tekinthetők. Az esőzések, illetve a havazások utáni olvadás kapcsán a Kárpátok oldalán lezúduló víztömegek gyakran okoznak árvizeket a kapcsolódó sík területeken. A hegység nyugati oldalán eredő folyók, amelyek a Tisza vízgyűjtő területéhez tartoznak, - a vizsgált régiót tekintve - az ukrajnai (kárpátaljai) járásokban, valamint a kapcsolódó magyar területeken okoznak súlyos árvizeket. A Kárpátok keleti oldalán eredő folyók esetében (Dnyeszter vízgyűjtőterülete), illetve a lengyel területen hömpölygő Visztulán és annak mellékfolyóján (San) sem ismeretlenek azonban az árvizek. Mindezek mellett nem hagyhatóak figyelmen kívül a Tisza vízgyűjtőjéhez tartozó, gyakran mind Szlovákiában, mind hazánkban árvizeket okozó folyók jelentősége sem. Az elmúlt évtizedekben számos komoly károkat okozó árvíz¹²⁴ pusztított, melyek során a víz utakat, hidakat mosott el, ezek maradtak fedél nélkül és a határtérség mind közúton, mind vasúton gyakorlatilag megközelíthetetlené vált.

A szinte éves rendszerességgel előforduló árvizek kérdése, az érintett területeken élők legjelentősebb problémájaként jelenik meg. A nemzeti szintű vízügyi és katasztrófavédelmi feladatok végrehajtása mellett prioritásként jelenik meg az árvizek elleni védekezésnél nem nélkülözhető határokon átnyúló nemzetközi összefogás. A politikai határokkal szabdaltságot vízrendszere egységes kezelési lehetőségének kialakítása az itt élők közös érdeke, amely kapcsán Magyarországnak is „közös, hosszú távú, környezetkímélő vízgazdálkodási- és építési politikai minimumot kell találnia a Felső-Tisza és mellékfolyói térségében....” (HAJDÚ Z., 1999.).

---

¹²⁴ Az okok között legfőképp a szélsőséges időjárás szerepel, azonban egyes vélemények szerint a Kárpátok erdőállományának ritkítása is ide sorolható. Már az „1940-1950-es évek rablógazdálkodása eredményeként jelentős erdőterületek kerültek kivágásra...”. Annak ellenére, hogy történtek kísérletek az erdővagyon megmentésére, „a nehéz gazdasági helyzet miatt az 1990-es években folyamatosan csökkent az új telepítések területe (MAZZOLA V., 1999.), így a Tisza vízgyűjtő területére hulló csapadék és az elolvadt hó - a megtartó növénytakaró hiányában - rövidebb idő alatt jut le sík területre, és gyűlik össze patakokban, majd a nagyobb folyókban.

4.6.2. Az emberi tevékenység által okozott, mesterséges katasztrófák veszélye

Az emberi tevékenység által okozott környezeti veszélyek, illetve katasztrófák határoktól függetlenül megjelennek a régió tagterületein, és súlyosan veszélyeztetik az ott élők biztonságát¹²⁵. Általánosságban meg kell említeni a folyószennyezést, a szennyvíztisztítás hiányát, a hulladékkezelést és a vegyipari üzemek által okozott szennyezéseket. Jelentősnek tekinthetők a korábbi ipari tevékenységek által okozott szennyezések, melyek főként talajszennyezés formájában mutatkoznak meg. A terület talán legsúlyosabb, nemzetközi szinten is jelentkező környezeti problémájának mégis a folyószennyezés tekinthető. A Tisza vízminősége a határtérségben alapesetben jónak tekinthető, azonban az időről-időre megjelenő, különböző okokra visszavezethető szennyezések felhívják a figyelmet a kérdés fontosságára. A folyó szennyezése kapcsán meg kell különböztetni a szinte állandóan szennyező forrásokat, és a hirtelen, nagyobb méretű ökológiai katasztrófákat okozó ipari baleseteket. Az állandóan szennyező források között főként a vízgyűjtő területeken található ipari létesítményeket, illetve a mezőgazdálkodásban használt műtrágyákat kell megemlíteni, a legsúlyosabb szennyezések pedig a folyók mentén települt ipari üzemekben bekövetkezett "balesetekhez" kötődnek.

Az utóbbi évek legsúlyosabb tiszai szennyezéseinek forrásai egyértelműen a Romániában történt különféle ipari balesetekre vezethetők vissza, melyeket követően a szennyezés nemcsak Romániában, hanem Ukrajnában és Magyarországon is súlyos környezeti károkat okozott. A Tiszához köthető jelentősebb és nagyobb visszhangot kapott szennyezés a Románia területén folytatott aranybányászat által okozott ciánszennyezés volt, de megemlíthetjük a bányászat során alkalmazott ülepítőgátak átszakadása nyomán a Tisza mellékfolyóiba kerülő nehézfém szennyezéseket is. 2006. elején újabb, a nagybányai területet ért ciánszennyezés híre került a médiatudósításokba¹²⁶, amikor is a fagy miatt megrepedezett csőhálózatból került

---

¹²⁵ Az ún. EPI (Environmental Performance Index) 25 különböző indikátorból generált mutatószámának 2008-as ranglistáján a térség országai egymástól távoli pozíciót, sorrendet értek el (Szlovákia a 17-ik, Magyarország a 23-ik, Lengyelország a 43-ik, Ukrajna a 75-ik, Románia a 83-ik) forrás: <http://epi.yale.edu/Home>

¹²⁶ *Ismét cián jutott ki a szabadba Nagybányán?* - A környezetvédelmi tárca szerint nem szennyez a zagyvezeték - 2006. február 4. www.mno.hu - magyar nemzet Az aranybányászat kapcsán, mint lehetséges bányaterületek a régió egyéb területei (magyar határhoz közeli szlovákiai és magyarországi (Zempléni-hegység) is előtérbe kerültek.

ciános, mérgezőanyag a környezetbe. A Tiszát ért szennyezéseken kívül Románia keleti eurorégiós területein is található példát a folyószennyezésre. 2001-ben Suceava megyében egy korábban bezárt mosószergyár cianidot tároló tartályaiból került mérgezőanyag a város csatornahálózatába, majd tömeges méretű halpusztulást okozva közvetve a Szeretbe.

Ukrajnában a kárpátaljai területen viszonylag kevés olyan nagyvállalat vagy üzem található, amely folyószennyezés szempontjából igazi veszélyforrást jelenthet, azonban az Ivano-frankivszki területen jelenlévő vegyipar - elsősorban a Dnyeszterre nézve - komoly kockázati tényezőt hordoz magában. 2005. év végén a Szivka folyó (Dnyeszter mellékfolyója) kalciumhipokloriddal történő súlyos szennyezése irányította a figyelmet a Kalus városában működő vegyi anyagokat felhasználó ipari üzemekre.

Az ország napjainkban súlyos környezetbiztonsági problémaként szembesül a Kalush térségéhez köthető, az 1960-as évek végéig visszanyúló vegyipari tevékenység során keletkezett és tárolt kb. 10 ezer tonna hexaklór környezetszennyezési problémájával¹²⁷. A főként a szovjet időkből örökölt szennyezőanyag tárolása, esetlegesen talajba és folyóvizekbe kerülése rendkívül súlyos ökológiai katasztrófát okozhat a térségben. A 2010-ben megkezdődött kármentesítési munka jelentős feladat elé állítja – a pénzügyi forráshiánnyal küzdő – érintett ukrán állami szerveket.

Az Eurorégió térsége tranzit útvonalat jelent a kelet-nyugati irányú gáz és kőolajvezetékek számára is, amelyek az ukrán területek mellett mind a magyar, mind a szlovák eurorégiós részeket érintik. Számos környezeti veszélyforrást jelentő olajfinomító és feldolgozó található a területen, amelyek szorosan kapcsolódnak a Kárpátokon túli ukrán területeken található olajmezők ipari tevékenységéhez (Dolyna-i, Boryslav-i, és Bytkiv-i olajmezők, valamint a Dashava, Kalus-i gázmezők). A térségen és egyben a Tisza vízgyűjtő területén halad keresztül a Barátság kőolajvezeték is, amely előregedett csővezetékével potenciális környezeti veszélyforrást jelent a terület folyóira (2003-ban a kőolajvezetékéből száztíz tonna olaj ömlött a Vereckei-hágónál a Latorca folyóba) (HARASZTI GY.- HUTH G., 2004).

A húsz éve, 1986. áprilisában, a csernobili atomerőműben bekövetkezett, szennyező hatását egész Közép-Európában éreztető robbanás példája mutatja, hogy a

---

¹²⁷ Forrás: SPEECH on “Ecological disaster area in Kalush: current status and further mitigation of the consequences” mini-hearing of European Parliament (June 29, 2010, Brussels, Belgium)

nukleáris katasztrófák veszélye kapcsán a földrajzilag tágabb környezet is vizsgálni kell. A kelet-közép-európai térség számos pontján üzemelnek még a 80-as években épített, szovjet típusú atomerőművek, magukban hordozva a katasztrófák lehetséges kockázatát. Az Eurorégió területén atomerőmű nem található, azonban a szomszédos területeken a szlovákiai (Jaslovské Bohunice, Mohovce¹²⁸), az ukrán (Rovno, Hmelnickij), valamint a magyarországi (Paks) atomerőművek biztonsági kockázatként jelennek meg.

A szocialista ipari szerkezet felbomlása következtében a terület ipari fejlődése, a nehéz és vegyipar szerepe jelentős változáson ment keresztül. Míg az elmúlt évtizedekben a térség, - amellett hogy túlnyomórészt mezőgazdasági térség - ipari centrumai révén otthont adott az Eurorégió tagországai környezetre talán leginkább ártalmas ipari tevékenységeinek (mint a cementgyártás, a kohászat, és a vegyipar), addig a 90-es évek közepére a nagy szocialista iparvárosok jelentősége egyértelműen csökkent.

Szlovákia vizsgált régiójában a nehézipar (pl. vasúti gépgyártás, elektrotechnikai ipar) főként a régió nagyobb városaihoz, a vegyipar a kelet-szlovákiai területekhez kötődött, így Szlovákia érintett régiójában a környezetszennyezés is az ipari központokban, így különösen Kassa térségére volt jellemző. Talajszennyezés szintén ezeknél a nehézipari városoknál (pl. Kassa térségében a vasgyári porral együtt kibocsátott nehézfémek szennyezték a talajt) és a bányászati ércfeldolgozó létesítmények környékén tapasztalhatóak, azonban a térség egyéb területei - melyeken a mezőgazdaság szerepe domináns - nem szennyezettek.

Az érintett magyar terület (főként Borsod-Abaúj-Zemplén megye) nehézipari központjaival (Miskolc, Kazincbarcika, Ózd) a 90-es évek előtt a szocialista nagyipar egyik meghatározó térsége volt. A nagyvállalatok széthullása után a környezetszennyezés veszélyét tekintve, azonban még így is számos vállalat található a térségben, amely ipari-vegyi veszélyeztetettséget jelent (BorsodChem, TVK, Sajóbáony)¹²⁹.

---

¹²⁸ A Mohi atomerőmű kiépítése a 90-es évek végére tehető, 3-as, és 4-es blokkjainak építése napjainkban is tart, amely a két leállított bohunicei blokk által termelt áramot pótolná.

¹²⁹ A talaj és felszín alatti vizek szennyezésének csökkentése és a korábbi szennyezések felszámolása területén voltak kiemelkedő eredmények. Pl. Hajdú-Biharban a korábbi „szocialista mamutvállalatok” (BIOGAL, TUNGSRAM) okozta talaj-szennyezéseket a környezetvédelmi hatóság a HBMKI bevonásával eredményesen végezte 2002/2004-ben (forrás: OKF felmérés)

A Kárpátok nyugati oldalán, a határközeli ukrán területeken főként a fakitermelésre épülő könnyűipari ágazatok (pl. a bútór és papírgyártás), továbbá a ruha- és cipőipar, illetve az élelmiszeripar (Ungvár, Beregszász) kaptak helyet. A nehézipari fejlesztések Kárpátalján nem voltak meghatározóak, így a kapcsolódó környezetszennyezés sem tekinthető számottevőnek. Keletre haladva a környezetet veszélyeztető ipari tevékenységek azonban már fokozottan vannak jelen, és a nagyobb városok térségeibe koncentráálódtak: az Ivano-Frankivsk-i régióban az olajfinomítás (pl. Dolina), a vegyipar (pl. Kalus), vagy a régióban több helyen jelenlévő gépgyártás kapcsán. Ha Ukrajna egészét tekintjük a térség egyik legszennyezettebb országával találjuk magunkat szembe, amelyen belül azonban a nyugat-ukrán területek - amelyek magukba foglalják a Kárpátok hegyvonulatai mellett, a nyugat-ukrán ipari területeket is - a környezetbiztonság kapcsán az ukrán hivatalos elképzelésekben is kiemelten fontos helyet kaptak (Environmental and Security Initiative - ENVSEC tanulmány)¹³⁰. A térségben a szennyezések fő forrásai - többek között - a volt katonai létesítmények (raktárak, lőterek, üzemanyag tárolók), illetve az ásványolajtermékek előállításához, szállításához és tárolásához köthető szennyezéseknél az olajfinomítók, és a több ezer km-re tehető olajvezetékek. A nukleáris fegyverarzenálját felszámoló Ukrajnában, hátramaradt örökségként különleges környezeti gondot jelentenek az atomfegyverek elhagyott létesítményei is. A problémát tovább súlyosbítja a csernobili katasztrófa súlyos radioaktív szennyezése, és a túlterhelt ipari körzetekre jellemző környezetszennyezés problémája.

Ukrajna esetében ki kell emelnünk a talajszennyezés kapcsán a növényvédő szerek használatából adódó környezetszennyezést (szerves klórt tartalmazó növényvédő szerek alkalmazása). Egy, az észak-keleti szomszédunk környezeti biztonságával is foglalkozó tanulmány megállapítja, hogy „az ország területén a termőföldek talajának, több mint 20%-a DDT-vel és annak bomlástermékeivel szennyezett”¹³¹. Fenti tanulmány a csernobili katasztrófa által okozott talajszennyezés kapcsán kiemeli, hogy országosan, több mint 84 000 km² termőföld vált sugárfertőzötté. Hátrahagyott örökségként az ukrán (határközeli) területen 540 tonna rovarirtó szert is tárolnak, veszélyeztetve ezzel a térség vízkészletét.

---

¹³⁰ Forrás: *Land resources* - KOCHUBEINYK, O. – RYABENKO, V. (szerk.) <http://www.ukraine-gateway.org.ua/gateway/gateway.nsf/webcontent/01010600>

¹³¹ Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium - <http://www.kvvm.hu>

A nyugat-ukrajnai területek azonban az országon kívülről érkező környezetszennyezés szenvedő alanyaiként is előtérbe kerültek. A 90-es évek végén a közép és kelet-európai országokból érkeztek Ukrajnába – mint “lerakóhelyre” - veszélyes hulladékok¹³², amelyek illegális lerakásuk és tárolásuk révén okoztak környezeti problémákat a régióban (pl. a kárpátaljai és lviv-i területeken).

Az Eurorégióban résztvevő lengyel területek jelentősége mind a lakosság száma, mind a terület nagysága tekintetében Lengyelország teljes területéhez viszonyítva csekélynek mondható (5 százalék alatti). A lakosság többsége falun él, így a mezőgazdaság szerepe fajsúlyosabb az egyéb ágazatokkal szemben, a foglalkoztatottak nagyobb része is ebben a szektorban dolgozik. A környezetszennyezés lehetőségét magukban hordozó ipari tevékenységek (pl. a gépipar, a vegyipar, az üvegyártás) a nagyobb városokhoz kapcsolódnak (Jarosław, Jasło, Krosno, Przemyśl, Rzeszów, Tarnów).

Romániában az egyre gyorsuló ipari fejlődés az elmúlt évtizedekben háttérbe szorította a környezetvédelem kérdéskörét és napjainkra a környezetszennyezésből eredő gondok már sürgős lépéseket tettek és tesznek szükségessé a környezetszennyezés megállítására. Az ország EU csatlakozása, a vonatkozó EU normák elérése és betartása is a környezetbiztonság javításának irányába mutat. Az ország egészét tekintve Románia élen jár a környezetszennyezés terén, amely - főként a bányászati tevékenységek során okozott vízszennyezésekhez, illetve ipari balesetekhez kapcsolódóan - jelentős kihatással lehet az Eurorégióban résztvevő szomszédos ukrán és magyar területekre is. A fellelt egyik internetes forrás szerint¹³³, több mint 700 cég szerepel a romániai környezetszennyezők „feketelistáján”, melyek közül a legtöbb az ország északnyugati régiójában (pl. Nagybánya, Nagyvárad) működik.

A kelet-közép-európai régió egészét tekintve elmondható, hogy az elmúlt 10-15 évben számos addig elhallgatott, vagy nem ismert környezetszennyezési probléma is előtérbe került: hulladékok és veszélyes hulladékok kezelése, nem megfelelő tárolása, a vegyipar (gyógyszeripar) növekedése és a korábbi szennyezések felszámolása. Napjainkban is komoly gondok és hiányok mutatkoznak a hulladék- és

---

¹³² 1999-2005 között a magyar ELTEX cégtől több 4 ezer tonna ipari hulladék került "import útján" Kárpátaljára. (forrás: <http://www.envsec.org> - eastern europe pdf)

¹³³ <http://www.eurohirek.hu> - 2005. november 02.

szennyvízkezelés, szennyvízelvezetés terén, különösen a nagyobb városoktól távolabbi vidéki területeken. A gazdaság és az ipar fejlődésével párhuzamosan a növekvő mennyiségű hulladék megsemmisítésével, elhelyezésével kapcsolatos gondok egyre súlyosabb problémákat okoznak a régió tagországaiban. Elgondolkodtató az is, hogy míg Nyugat-Európában 3,8 tonna/fő, addig Közép- és Kelet-Európában 4,4 tonna/fő mennyiségű kommunális hulladék keletkezik évente.

A környezetszennyezés megállítása terén kiemelten fontos terület a szennyvízkezelés megoldása is, amelyhez vezető úton talán az első lépés a csatornahálózat kiépítése. Ezen a téren is lemaradás volt megfigyelhető a tágabb térségben, míg Magyarországon a lakosság 62%-a, addig Szlovákiában a lakosság 55%-a számára volt elérhető a kiépített csatornahálózat, ami jelentősen elmarad az EU 25 tagországnak átlagától¹³⁴. Egyenlőtlenségek mutatkoznak az alacsonyabb lélekszámú települések és a tízezernél több lakossal rendelkező városok csatornázottsági mutatóiban is, amely Magyarország esetében (az ország EU csatlakozása előtt) 10% illetve 70%-os volt. A kapcsolódó román¹³⁵ és ukrán területek esetében, figyelembe véve a fejlettebb központoktól való távolságot és azt, hogy viszonylagosan magas a vidéki területek aránya ez a mutató még rosszabb. A közösségi szabályok szerint a kétezer lélekszám feletti településeken a szennyvízkezelést rendezni kell, így a térség EU tagországaiban végrehajtandó jelentős beruházások mindenképpen előremozdítják a szennyvízkezelés ügyét.

Az egészségügyi problémákat okozó légszennyezés általánosságban jellemző Közép-Kelet-Európa ipari városaiban, azonban az elmúlt húsz évben összességében jelentősen csökkent a szennyezőanyag kibocsátás (főként Lengyelországban, Szlovákiában, és Magyarországon¹³⁶). A térség országaiban a hőerőművek (főként a széntüzelésű erőművek) és egyéb nehézipari ágazatok jelentős arányban részesednek a légszennyezésből (főként kén-dioxid kibocsátás). A szennyezőanyag kibocsátás a régióban is legszorosabban a nagyobb ipari területekhez, városokhoz, az energiaipar

---

¹³⁴ Adatok forrása: Eurostat news release 37/2006, 90 % of EU25 population connected to waste water collection systems.

¹³⁵ Magyarország – Románia Európai Területi Együttműködés Operatív Program 2007- 2013, Összefoglaló 2007. február 19, p.5

¹³⁶ Key Environmental Indicators 2004 – www.oecd.org

hőerőműveihez, vagy a vegyipar gyáraihoz kötődik¹³⁷ (pl. Kazincbarcika, Miskolc, Kassa), azonban környezetszennyezésük a határokon átnyúló veszélyeztető tényezővé válhat (az elmúlt években a szlovákiai Töketeresre tervezett szénerőmű bolygatta fel a kedélyeket mind a magyar, mind a szlovák oldalon¹³⁸).

Leginkább mégis a széntüzelésű erőművek jelentőségét Lengyelország esetében kell kiemelni, ahol az ország energiaellátásának több mint 90%-át biztosítják ilyen erőművek. A 80-as években Lengyelországban a déli területek (főként a Sziléziai régió) volt a légszennyezés fő kibocsátó területe, az ország összes kén-dioxid kibocsátásának 20-25%-a a Kárpátok Eurorégió határtérségéből származott (Katowice térsége). Az azóta eltelt időszakban azonban a folyamatos fejlesztéseknek, az ez irányú kormányzati lépéseknek köszönhetően ez az érték folyamatosan csökkent. Az ukrán régiós területeket vizsgálva, a nyugat-ukrajnai városokban (különösen Ungvár és Hmelnickij) a levegő tisztasága jobb, mint a keleti, nagyobb ipari körzetekkel terhelt országrészben. Országos viszonylatban, a légszennyezettség tekintetében 2007-ben Csernivci megye volt a legtisztább¹³⁹.

A szakirodalmakban publikált ózon ellenanyag kibocsátást jelző adatok¹⁴⁰ összességében azt mutatják, hogy Lengyelország, Szlovákia, Románia, és Magyarország jó úton halad, a többnyire égetés és közúti szállítás okozta környezetszennyezés visszaszorításában. A keletet és nyugatot, a déli és északi területeket összekötő közúti és vasúti útvonalak kapcsán elmondható, hogy azok jelentősége nem csak napjainkban, hanem az elmúlt évszázadokban is jelentős volt a térségben. Tagadhatatlan, hogy a határtérség közlekedési szempontból kulcsfontosságú pozíciót tölt be, hiszen az Ukrajna, illetve Szlovákia, Románia és Lengyelország egyes részei felé irányuló közúti és vasúti forgalom az érintett területen keresztül zajlik. A

---

¹³⁷ Lokális méretű légszennyezést okozhatnak azonban ipari balesetek is, pl. az 1995. októberében, egy kelet-szlovákiai vasműben történt ipari baleset (gázrobbanás), amelynek következtében veszélyes szennyezőanyag (szén-monoxid) került Kassa környékén a levegőbe (ZÁHRADNICEK, P. 2002).

¹³⁸ Töketeresben a Ceskoslovenská Energetická Spoločnosť (CES) cég 37 milliárd korona ráfordítással 2008 közepén 885 megawattos erőmű építését tervezte (három 240 megawattos széntüzelésű és egy 165 megawattos gáz-gőz üzemű egység). Az építési munkálatok 2009 – 2011 között zajlanának. A hőerőmű megépítése szót emeltek különböző magyarországi és szlovákiai civil szervezetek is, továbbá a szlovák gazdasági miniszter is kijelentette, nem támogatja a beruházást, újra napirendre kerültek a megépítésével kapcsolatos viták.

¹³⁹ A szennyezőanyag kibocsátás 2007-ben 10%-al csökkent az előző évhez képest. (2006 - 25,6 ezer / 2007 - 23 ezer tonna), Tisztább lett Kárpátalja levegője, <http://www.karpatinfo.net/article62552.html> 2008-04-03

¹⁴⁰ EEA 2004 Előrejelzések, Az Európai Környezetvédelmi Ügynökég jelentése, Kopenhága, www.europa.eu.int.

közúti közlekedés és szállítás okozta légszennyezettség szempontjából a nagyobb közlekedési útvonalakkal érintett városokon kívül a fontosabb, nemzetközi tranzitforgalomban résztvevő közutak és a határátkelőhelyek térsége tekinthető fokozottan veszélyeztetettnek. Gyakoriak a közúti határátkelőhelyeken való torlódások (pl. Záhony), melyek során a megnövekedett – főként kamion - forgalom a légszennyezés fokozott forrásává válhat. A folyamatosan fejlődő közlekedési infrastruktúrát tekintve fejlettebb területeknek a szlovák és magyar területek számítanak, azonban a közutakon szállított áruk mennyisége az egész Eurorégió területén folyamatosan növekszik. A veszélyes áruk szállítása kapcsán a gazdaságilag megkerülhetetlennek tekinthető eurorégiós térség közlekedési útvonalai (közúti és vasúti) és csomópontjai veszélyeztetett részek. A határ magyar oldalán az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, valamint Heves megyei Igazgatóságai) is kiemelt veszélyforrásként értékeli a határokon átvezető nemzetközi közúti közlekedés jelentőségének emelkedésével egyre nagyobb volumenű, veszélyes áruk szállítását.

Az 1990-es évek elején az Eurorégió tagországaiiban súlyos, „örökölt” környezetszennyezési problémaként jelentkeztek a térségben korábban állomásoztatott szovjet csapatok, illetve az adott országok szocialista tömeghadseregei által „hátrahagyott” szennyezések is. A szennyezések helyszíneinek (főként repülőterek, lőszerraktárak) felmérését követően megkezdett, hatalmas anyagi ráfordításokat igénylő kármentesítési munkák közül sok napjainkban is tart. Magyarországon, a régió területén Mezőkövesd, Kunmadaras és Berettyóújfalu említhető példaként, ahol az Országos Környezeti Kármentesítési Program keretében 2006-ig bezárólag több mint 1 milliárd forintot fordítottak kármentesítésre¹⁴¹. Emellett a Honvédelmi Minisztérium kezelésében lévő több terület (így Szolnok, Debrecen, Hajdúhadháza, Ófehértó, Eger, Recsk, Tarnaszentmária, Mezőkövesd) is érintett a kármentesítéshez kapcsolódó munkálatok végrehajtásának valamilyen szakaszában. Ukrajna érintett régiós területei vonatkozásában, ahol szintén súlyos – a volt szovjet katonai létesítményekhez köthető – környezetszennyezési problémákkal szembesültek, a rendelkezésre álló korlátozott anyagi eszközök a problémák megoldásához nem elegendők, így ezen a téren is súlyos

---

¹⁴¹Lásd: *Jelentés a Kormány részére - Az Országos Környezeti Kármentesítési Program 2007. évi feladatteljesítéséről* - Budapest, 2008.
<http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/jelentes2007/index.htm>. Letöltve: 2009.03.30.

lemaradásban vannak a térség egyéb országaitól. Környezetszennyezéssel terheltlen hátrahagyott katonai létesítmények mind a lvivi, a csernivci, mind a kárpátaljai megyékben megtalálhatóak. Ukrajna esetében meg kell továbbá említeni a szovjet hadsereg által használt rakéta-hajtóanyag (ún. „melange”) kérdéskörét, amelyek tárolóhelyei (ezek közül kettő a nyugat ukrán eurorégiós területen található) komoly környezeti kockázati forrást jelentenek¹⁴².

Az egyes tagországok környezetszennyezés csökkentése terén tett kormányzati lépései, a kapcsolódó hosszú távú fejlesztési tervek összességében pozitívan hatottak a Kárpátok Eurorégió területére is. Mindezek mellett tovább javíthatják az egyes országok és a szűkebb térség környezeti állapotát az EU vonatkozó, határokon átnyúló, többoldalú programjai és finansziális támogatása (pl. EU 2007-2013 közötti időszakra szóló ENPI CBC Programjai, ahol cél, erősíteni és mélyíteni a határokon átnyúló együttműködést több témakörben is, így a környezeti, szociális, és gazdasági témakörökben (környezetvédelem és biztonság, váratlan helyzetekre való felkészülés) a magyar, szlovák és román területekkel határos érintett ukrainai régiók irányába is).

Az uniós támogatással létrejövő, - környezetvédelmet is szolgáló – beruházások az új EU tagországok vizsgált területein előrelépést jelenthetnek, mind a hulladékgazdálkodási infrastruktúra, mind a csatornázás és szennyvíztisztítási beruházások fejlesztése, illetve az árvízi biztonság (gátak, védművek fenntartása) terén. A nemzetközi, illetve a régió tagországai által egymás között megkötött környezetbiztonságot érintő megállapodásai (pl. a Kárpátok Eurorégió tagországai nemzetközi megállapodásokat írtak alá rendkívüli helyzet, illetve események esetén kölcsönös segítségnyújtás biztosítására vonatkozóan), a munkabizottságok feladatai (pl. a Kárpátok Eurorégió természeti csapások és katasztrófák esetén előrejelzésért, megelőzésért és kölcsönös segítségnyújtásért felelős Bizottság) pozitívan kihathatnak a régió nem Uniós ukrainai tagterületekre is.

---

¹⁴² Az Environment and Security Initiative (ENVSEC) adatai szerint 16,764 tonna ún. „melange” található nyolc ukrainai lerakatban.

10. táblázat: Az Eurorégió területét is érintő ENPI Cross-Border Cooperation Program 2007-2013 támogatások (millió euro)

	2007-2010	2010-2013	2007-2013
<i>Lengyelország/Beloruszszia/Ukrajna Program</i>	97,107	89,094	186,201
<i>Eurorégióban érintett rész:</i>			
<i>Lengyelország: közvetve Rzeszow-i térség,</i>			
<i>Ukrajna: Lviv, Kárpátalja (szomszédos terület: Ivano-Frankivsk)</i>			
<i>Magyarország/Szlovákia/Ukrajna/Románia Program</i>	35,796	32,842	68,638
<i>Eurorégióban érintett rész:</i>			
<i>Magyarország: Szabolcs-Szatmár-Bereg (szomszédos terület: Borsod-Abaúj-Zemplén)</i>			
<i>Szlovákia: Kassa, Presov</i>			
<i>Románia: Máramaros, Szatmár (szomszédos terület: Suceava)</i>			
<i>Ukrajna: Zakarpatska, Ivano-Frankivska, (szomszédos terület: Csernivtsi)</i>			
<i>Románia/Ukrajna/Moldova Program</i>	66,086	60,632	126,718
<i>Eurorégióban érintett rész:</i>			
<i>Románia: Botosani, Suceava,</i>			
<i>Ukrajna: Csernivtsi (szomszédos terület Ivano-Frankivsk)</i>			

Összességében megállapítható, hogy számos természeti és emberi tevékenységhez köthető mesterséges katasztrófa és környezeti veszélyforrás található a térségben, amelyek közül az okozott kár nagyságát és az érintett személyek számát tekintve kiemelkednek az árvizek (főként Magyarország és Ukrajna érintett területein), illetve a folyószennyezés (Magyarország és Románia érintett területein). A rendszeresnek tekinthető, emberéleteket veszélyeztető és milliárdos károkat okozó árvizek jelzik, hogy különösen veszélyeztetett a térségben hazánk, ahol a folyók vízkészlete több mint 90%-ban külföldről származik. Egy, az Országos Vízügyi Főigazgatóság által közzétett, az árvízi veszélyeztetettséget alátámasztó tanulmány¹⁴³ szerint „A hazánkon átfolyó átlagos vízmennyiség (120 milliárd m³/év) egy lakosra vetített értéke - a világ összes országát figyelembe véve - nálunk a legmagasabb. Vízkészleteink¹⁴⁴ mind mennyiségileg, mind minőségileg döntő mértékben függenek a szomszédos országokban tett beavatkozásoktól.

¹⁴³ Hidrológiai áttekintés - A korszerű vízügyi politika tényezői - www.ovf.hu

¹⁴⁴ Ivóvízbázis tekintetében Szlovákia (6.), és Magyarország (7.), míg Románia (19.) és Lengyelország (20.) helyen áll az európai országokat felölelő rangsorban. Forrás: Eurostat

A környező hegyvidéki vízgyűjtőkről érkező, nálunk levonuló árhullámok, a hóolvadásból, vagy nagy csapadékokból keletkező belvízi elöntések miatti vízkár veszélyeztetettségünk Európai szinten is jelentős.

A magyar eurorégiós területek viszonyainak, veszélyeztetettségének áttekintése kapcsán, a magyar tagterületre vonatkozóan kérdéssor¹⁴⁵ került az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság megyei Igazgatóságai irányába megfogalmazásra, melynek feldolgozott eredményei alátámasztják az előzőekben megállapítottakat. A megkérdezett szakemberek túlnyomó többsége (Jász-Nagykun Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék) környezeti kockázatok és kihívások terén kiemeltnek tartotta helyzetét Magyarország egyéb területeihez viszonyítva.

A határon átnyúló (onnan érkező) legsúlyosabb környezeti - természeti problémaként a magyar szakemberek az árvizek mellett a folyószennyezést jelölték meg. További veszélyek a folyószennyezés, veszélyes anyagok vasúti és közúti szállítása során bekövetkező balesetek, rendkívüli időjárási körülmények, közlekedési balesetek, tüzesetek, valamint a „SEVESO” irányelv hatálya alá eső üzemek. A helyi szinten keletkező veszélyek forrásait tekintve hangsúlyosan jelennek a közlekedési szektorhoz köthető különböző veszélyforrások, így a veszélyes anyagok szállítása, a közlekedéshez kapcsolódó környezetszennyezés (légszennyezés), továbbá a vegyipari tevékenységek, valamint az energiaszektor. Utóbbihoz kapcsolódva veszélyforrásként értékelték, hogy az ország észak-keleti része tranzit útvonalat jelent a kelet-nyugati irányú gáz és kőolajvezetékek számára. Az itt elhelyezkedő vezetékek, nyomvonalak, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyéket is jelentősen érintik, hiszen egy esetleges, pl. olajvezetékekhez köthető ipari baleset súlyos környezeti károkat eredményezhet.

---

¹⁴⁵ A szerző által összeállított és az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóságokhoz (Jász-Nagykun Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyék) eljuttatott, a katasztrófavédelmi szakemberek véleményét kikérő kérdőíves vizsgálat (2009)

11. táblázat: A legjelentősebbnek ítélt természeti, illetve az emberi tevékenységek által okozott, mesterséges katasztrófákhoz köthető veszélyek

(nem prioritási sorrendben)

(a II. kérdőív feldolgozott eredménye alapján - szerk.: DOBÁK I.)

Megye	Veszélyek
Jász-Nagykun- Szolnok megye	Árvizek, belvizek, felszíni vízszennyezés, SEVESO alá eső üzemek,
Hajdú-Bihar megye	Belvíz, árvíz, szélvihar, veszélyes áru szállítása, illetve technológiai baleset, folyószennyezés,
Szabolcs-Szatmar-Bereg megye	Árvíz, belvíz, folyószennyezés, veszélyes anyagok vasúti és közúti szállítása során bekövetkező balesetek, tüzesetek,
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Árvizek, rendkívüli időjárási körülmények, ipari balesetek, közlekedési veszélyeztetettség, folyószennyezés,
Heves megye	Árvizek, folyószennyezés, közlekedési balesetek, levegőszennyezés, ipari balesetek,

12. táblázat: Mely gazdasági és ipari tevékenységeket tartja a legfontosabb, környezetet veszélyeztető tevékenységnek a régió magyar területein?

(a II. kérdőív feldolgozott eredménye alapján - szerk.: DOBÁK I.)

Megye	Tevékenységek
Jász-Nagykun- Szolnok megye	Elsősorban a SEVESO alá eső üzemek, valamint az ADR alá eső veszélyes anyagok közúti szállítása.
Hajdú-Bihar megye	Közlekedési szektor (közlekedésben résztvevő járművek okozta légszennyezés, vasút háttérbe szorulásával a közúti szállítási balesetek kockázatának növekedése)
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	Jelentős mennyiségű veszélyes anyag szállítása közúton és vasúton és a megyét átszelő termékvezeték (kőolaj, gázolaj, földgáz, etilén)
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Vegyipari tevékenység, veszélyes anyagok szállítása közúton és vasúton
Heves megye	Energia szektor /Erőművek, bányák, valamint a szénhidrogén tároló telepek, az olaj – és földgázvezetékek/

13. táblázat: Melyek azok a környezeti kockázatok és kihívások, amelyek „határon átnyúló” jelenségeként leginkább éreztetik hatásukat a térségben?

(a II. kérdőív feldolgozott eredménye alapján - szerk.: DOBÁK I.)

Megye	Jelenségek
Jász-Nagykun Szolnok megye	felszíni vízszennyezés és az árvizek
Hajdú-Bihar megye	folyószennyezés és levegőszennyezés
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	árvíz, folyószennyezés, esetleges földrengés, erdő és avartüzek
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	árvíz, folyószennyezés, rendkívüli téli időjárás
Heves megye	a határ közelében működő szlovák nukleáris erőművek baleseteiből eredő kockázat

4.7. Gazdaság és biztonság, feketegazdaság

A biztonság komplex értelmezésének keretében mindenképpen foglalkozni kell a térség biztonságpolitikai vetületű gazdasági kérdésköreivel. Amellett, hogy már maga a nemzetközi határokon átnyúló térség is fontos szerepet kap a régió túlmutató gazdasági folyamatokban, több olyan kihívás és kockázat is felszínre kerül, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a térséget. Egyfelől fontosak a nemzeti és nemzetközi gazdasági tér felől a régióba irányuló hatások (globalizációból adódó kihívások, nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság), melyek gyökerei és kezelése mindenképpen túlmutatnak a régióon, másfelől foglalkozni kell a régióon belül kialakuló, vagy ott lecsapódó kockázatokkal és kihívásokkal (határokon átnyúló feketekereskedelem, feketegazdaság térnyerése, munkanélküliség).

Az Eurorégió elhelyezkedéséből adódóan, a kelet-nyugati gazdasági kapcsolatok egyik fontos tranzit térsége, ahol évszázadokra visszatekintve nagy hagyományai vannak a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatoknak. Ebben a térségben „nyílik meg” észak-keleti irányba a Kárpát-medence, ahol a Kárpátokon átvezető kereskedelmi útvonalak összekötik a medence belső területét, illetve a Kárpátok hegyvonulataitól keletre eső területeket. Fontos szerepet kapnak a területen áthaladó, illetve ott található kelet-nyugati, és észak-déli közlekedési folyosók, amelyek hosszabb távon a régiótól távolabbi területeket is összeköthetnek. Mindezekkel szemben, a térségben létrejött schengeni határok, a gazdasági – társadalmi együttműködések szempontjából negatív tényezőként jelennek meg.

A rendszerváltozás követő években a központi területek fejlődésével párhuzamosan a vizsgált területek *marginalitása* (Süli-Zakar I. 1999) megnőtt, és napjainkban is általánosan jellemző a gazdasági fejletlenség, a munkanélküliség magas aránya, a folyamatosan fejlődő azonban még mindig elmaradott infrastruktúra. 2006-ban az érintett tagterületek (NUTS szint) mindegyike az EU átlag GDP-jének 50%-a alatti mutatókkal¹⁴⁶ rendelkezett.

---

¹⁴⁶ Eurostat (2009)

14. táblázat: Munkanélküliségi ráta az Eurorégió tagországaiban (%)

	<i>Ukrajna</i>	<i>Magyarország</i>	<i>Lengyelország</i>	<i>Románia</i>	<i>Szlovákia</i>
2003	3.80 %	5.80 %	18.10 %	8.30 %	17.20 %
2004	3.70 %	5.90 %	20.00 %	7.20 %	15.20 %
2005	3.50 %	5.90 %	19.50 %	6.30 %	13.10 %
2006	3.10 %	7.20 %	18.20 %	5.90 %	11.70 %
2007	2.70 %	7.40 %	14.90 %	6.10 %	10.20 %
2008	2.30 %	7.30 %	12.80 %	4.10 %	8.40 %
2009	3.00 %	7.80 %	9.80 %	4.40 %	7.70 %

Forrás: CIA World Factbook. 2009. 09. (letöltés: 2010. 01.22.)

A nagyobb ipari-gazdasági központok - országoktól függetlenül - megszűntek, hatalmas munkanélküli tömegeket generálva. Az egyes országok periféria területeként számon tartott megyei (főként az Eurorégió határmenti megyei) a tőkebefektetések hiányával, a nemzetközi gazdasági központoktól való eltávolodással szembesültek. A magyar területen Szabolcs-Szatmar-Bereg megye mondható talán az egyik legelmaradottabb területnek, de a munkanélküliség aránya a térség több megyéjében is az országos átlag fölötti (14 sz. táblázat).

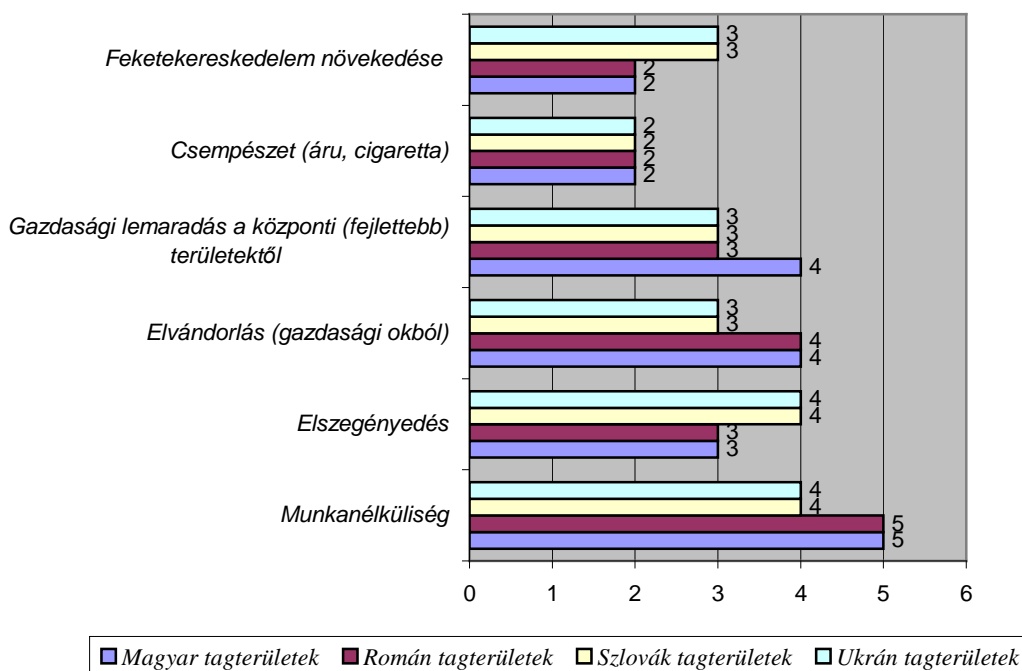
15. táblázat: Munkanélküliségi ráta az érintett magyar megyékben (2000–) (%)

<i>Területi egység</i>	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Budapest</i>	5,2	4,2	3,7	3,7	4,4	4,7	4,8	4,9
<i>Borsod-Abaúj-Zemplén</i>	11,6	9,3	10,5	11,2	10,9	12	12	13,8
<i>Heves</i>	7,5	6,7	5,7	7,8	7,3	8,3	9,1	11
<i>Hajdú-Bihar</i>	7,1	6,4	6,6	6	5,7	8,4	9,2	7,9
<i>Jász-Nagykun-Szolnok</i>	9,4	7,3	7,8	5,6	6,2	8,3	9,6	9,4
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>	11,2	9,6	9,1	8,4	9,5	10,3	13,6	14,7

(forrás: ksh)

Szlovákiában a keleti presovi régió a legszegényebb és legfejletlenebb régió, magas munkanélküliségi mutatókkal. A szlovákiai határrégiók „a gazdaság perifériáját alkotják, amelyek fejlesztéséhez hiányzik az infrastruktúra és a tőke” (KRUPPA É. 2003). Az érintett román és ukrain területek is fejletlenek tekinthetők központi anyaterületükhöz viszonyítva, míg Lengyelország délkeleti részén a munkanélküliség

magas aránya jellemző (2001-ben ennek aránya elérte a 17.4%-ot). Az ezredfordulón az érintett lengyel területek viszonylatában az alacsony szintű gazdasági fejlődés, a nemzetközi tőkebefektetések hiánya, az elvándorlás és a mezőgazdaság problémái mind negatívan befolyásolták a régió helyzetét.

22. ábra: Gazdasági - társadalmi jellegű biztonságpolitikai kérdéskörök megítélése a Kárpátok Eurorégió adott nemzeti területén
(1 - Nem jelentős probléma, 5 - Jelentős probléma)
(I. kérdőív feldolgozott eredménye, szerk: DOBÁK I.)

„Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Kárpátok Eurorégióhoz tartozó térségek az országaikon belüli differenciálódási folyamatok vesztesei lettek” (SÜLI-ZAKAR I., 2004). Ugyanakkor a térség fejlesztése érdekében több előrelépés is történt, ipari parkokat, illetve gazdasági övezeteket hoztak létre¹⁴⁷, amelyek mellett az uniós pénzügyi források is a régió fejlesztését szolgálták, valamint stratégiai fejlesztési program is készült a térség fejlesztésére (SÜLI-ZAKAR I., 2004). A térség elválaszthatatlan a nagyobb európai, és világgazdasági folyamatoktól és súlyosan érintheti a gazdasági recesszió, az

¹⁴⁷ pl. Kenyhec (Kechnec) ipari park, amelyet 2002-ben a magyar határ szlovák oldalán, Kassához közel területen, több mint 300 hektáron hoztak létre. Ide sorolható továbbá a Kárpátalja Különleges Gazdasági Övezet 1998-as létrehozása is.

ellenőrizhetetlen globális gazdasági folyamatok és a pénzeszközök esetleges spekulációs célú kivonása. A gazdasági problémákkal terhelt térségben a tömeges elbocsátások révén tovább nőhet a jelenleg is nagyszámú munkanélküliség és így az elszegényedés¹⁴⁸.

A 2008-ban megjelenő, majd 2009-ben elmélyülő gazdasági válság eltérő mértékben, azonban egyaránt súlyosan érintette a régió országait (különösen Ukrajnát és Magyarországot), amelyek a válság megállíthatatlan eszkalálódásának elkerülése érdekében nemzetközi pénzügyi segítségre szorultak, illetve szorulnak¹⁴⁹. Különösen a nem uniós Ukrajna esetében beszélhetünk erőteljes exogén, függőségen alapuló gazdaságról, amely jellemzője a külső tényezők erőteljes befolyása, a gazdaság sebezhetősége és a külső adósságok növekedésével erősödő pénzügyi függőség (HEJEC V. 2009). Ezt támasztja alá a rendkívül energiafüggő ipara számára szükséges energiahordozók kérdésköre, amely napjainkra politikai-gazdasági-katonai kérdéseket érintő alkudozások tárgyává vált.

Az Eurorégióra irányuló gazdasági kitekintéskor, ugyanakkor látni kell azt is, hogy az eurorégiós tagterületek gazdasági „továbbfejlődésük” érdekében egyéb határon átnyúló együttműködési felületekben¹⁵⁰ is érintettek. Jelen van a gazdasági versengés a térségben, hiszen a határok két oldalán egymással együttműködő, ugyanakkor a tőkebefektetésekért, hitelekért, munkahely teremtési lehetőségekért rivalizáló-versengő térségek (ipari parkok, gazdasági övezetek) állnak egymással szemben, ahol a negatív hatások csökkentését a közös projektek, a regionális együttműködések, valamint a határmenti területek fejlesztésére irányuló elképzelések összehangolása biztosíthatja.

A gazdaságbiztonsági szegmens részeként külön ki kell emelni a térség feketegazdaság kapcsán való érintettségét. A szocialista típusú gazdasági berendezkedésből a piacgazdaságra való áttérés időszakában a pénzügyi és gazdasági élethez kapcsolódó számos szabályozatlan, vagy rosszul szabályozott terület kiváló

---

¹⁴⁸ A megállapítást támasztja alá a gazdasági, szociális tényezők megítélésére vonatkozó kérdés összesített eredményét tartalmazó következő diagram is, amely a munkanélküliséget jelöli a legjelentősebb gazdasági-társadalmi jellegű problémának a térségben.

¹⁴⁹ Ukrajnának több részletben összesen 16,4 milliárd, Magyarországnak 25,1 milliárd, Lengyelországnak 20,58 milliárd, Romániának 17,1 milliárd dolláros hitelt nyújtott, illetve hagyott jóvá a Nemzetközi Valutaalap (IMF) (2009).

¹⁵⁰ A teljesség igénye nélkül: 2000 – Miskolc-Kassa Eurorégió (BAZ megye, Kassa térsége, Miskolc-Kassa), 2000 – Sajó-Rima Eurorégió (3 szlovákiai járás - Rimaszombat, Nagyrőce, Rozsnyói járás, 4 magyarországi kistérség Ózd, Kazonbarcika, Miskolc, Tiszaújváros), 2004 – Zemplén Eurorégió (Miksolc, Kassa), 2002 - Hajdú-Bihar - Bihar Eurorégió

táptalajt jelentett a bűnözés és a *feketegazdaság terjedésének*. Ide sorolhatóak a határtérségeket érintő csempésztevékenységek (főként árucsempészet), melyek idővel kitermelték a régió tagországainak érintett határtérségében is az ebből élők körét. Növelte a jelenség nagyságát a munkalehetőségek hiánya is, amelynek eredményeként a térségben élő lakosság jelentős része megélhetési lehetőségként kapcsolódott be a határ menti kereskedelembé. A gazdasági problémákra és a munkalehetőségek hiányára visszavezethetően napjainkban is aktívnak tekinthetőek a határokon átnyúló, illegális gazdasági tevékenységek (ILLÉS I. 2008), amelyek bevételei közvetlenül nem forgathatóak vissza a legális gazdaságba.

A schengeni határellenőrzési rendszer pozitív irányú változásokat hozott a határtérségben irányuló csempésztevékenységek terén is. Amellett, hogy az ukrán-magyar és ukrán-szlovák határszakaszokon 2004-2008 között csökkent az illegális határátlépések száma, az „Unió egyik legjobban őrzött határán” (BENČ, V. 2009) folyó ellenőrzés visszatartó erőként hatott az illegális kereskedelmi tevékenységre is. Mindezek ellenére a jelenség eurorégiós szinten nem csökkent és az ebből élő réteg keresi a lehetőségeket illegális tevékenységeik folytatására.

Jellemző illegális „iparágként” kell megemlíteni az Ukrajna irányából az Unió területére irányuló cigarettacsempészetet, melynek a legkülönbözőbb formáival találkozhatunk. A közúti határátkelőhelyeken történő határátlépések során számos esetben derül fény nagymennyiségű cigaretta személy és tehergépjárművekben történő elrejtésére, de a határon történő csempészet egyik megoldásaként jelenik meg a zöldhatáron történő átszállítás is. A határon átjuttatott cigaretták végcélként az EU belső területein kerülnek értékesítésre, amely célterületekre a szabad mozgást a belső, „ellenőrzés nélküli” határok is egyszerűbbé tették.

Példaként említhetjük a magyar-ukrán és magyar-román határtérségre vonatkozó statisztikai adatokat, amelyek szerint¹⁵¹, több mint 1 334 millió Ft értékben kerültek dohánytermékkel kapcsolatos jogellenes cselekmények 2008-ban felfedésre az érintett határátkelőhelyeken. A számadatok jelentős emelkedést mutatnak a 2007 évi 883 millió forintos összeghez képest, ezen belül is a román viszonylatot kell kiemelni (319 %-os változás). A jelenség az Eurorégiót átszelő egyéb, uniós külső határszakaszokra (szlovák-ukrán, román-ukrán) is jellemző, hiszen a jövedéki terméként megjelenő

---

¹⁵¹ Adatok forrása: Rendőrség - Határrendészeti helyzetkép p. 21.

http://www.police.hu/data/cms536420/hatarrendeszet_helyzetkep.pdf letöltve: 2009.03.09.

cigaretta Unión belüli és Unión kívüli ára között jelentős különbség van. A régió tagországai közül:

- Lengyelország elsődlegesen az Oroszországban és Kínában gyártott cigarettatermékek csempészútvonala kapcsán, tranzit területként érintett. A cigarettacsempészet egyik fő iránya a Litvánia, Kalinyingrád irányból érinti az országot és Németországba, illetve Nagy-Britanniába¹⁵² juttatják el az illegális szállítmányokat.
- Ukrajna az illegálisan gyártott, illetve importált dohányárak egy részének további kereskedelme révén, míg a Kárpátok Eurorégióban résztvevő határközeli tagterületei az Unióba irányuló cigarettacsempészet kaputérsegeként érintettek. Az országban gyártott, illetve importált cigaretták mennyisége a vonatkozó statisztikai adatok alapján jóval meghaladja a lakosság fogyasztását, illetve az engedéllyel exportált dohányárak mennyiségét. A dohányárak kb. 20%-a tűnik el az illegális kereskedelemben, majd bukkan fel a feketepiacokon, gyakran a Magyarország, illetve a Románia felé vezető határokon. 2008-ban 130 milliárd cigarettát gyártottak Ukrajnában, amelyből 30 milliárd tűnt el (M.W.GUEVAVA – M.REHNFELDT – M.SOARES, 2009).
- Romániába egyes becslések szerint évente kb. 260 millió cigarettát csempésznek, amelynek nagy része a szomszédos, Eurorégióban érintett ukrán területeken keresztül érkezik (továbbá Moldáviából és Szerbiából).

A cigarettacsempészetre, illetve a dohányárak illegális kereskedelmének nagyságára vonatkozó különböző források eltérő becsléseket mutatnak, azonban rávilágítanak arra, hogy a Kárpátok Eurorégió térsége tranzit területként különösen érintett az uniós külső határok és Ukrajna találkozására révén. 2005-ban a témával foglalkozó egyik tanulmány¹⁵³ az EU területén folyó éves szintű cigaretta kereskedelem (869 milliárd cigaretta) 8-9 %-át sorolta a feketegazdasághoz (78 milliárd cigaretta).

---

¹⁵² becslések szerint a 2003/2004-ben az országban értékesített cigaretták 54%-a volt csempésztevékenységhez köthető.

¹⁵³ Framework Convention Alliance Building Support for Global Tobacco Control 2007. 30. Jun – 6. July – <http://www.fact.org>

16. táblázat: Cigarettaacsempészet aránya az adott ország teljes cigarettakereskedelmének %-ban

	1995¹	1995²	2000-2004³
Magyarország	5 %	5-9 %	10-24,9 %
Lengyelország	15 %	10-19 %	10-24,9 %
Románia	20 %	20-29 %	n.a.
Szlovákia	3 %	1-4 %	24-49,4 %
Ukrajna	5 %	5—9 %	10-24,9 %

Adatok forrása:

¹ Mariman D. - Yurekli A. – Chaloupk F.J. – *How big is the worldwide cigarette smuggling problem?* P.373 – sitesources.worldbank.org

² TobaccoAtlas – <http://www.who.int/tobacco/eu/atlas20.pdf>

³ <http://www.cancer.org/downloads/AA/tobaccoatlas17.pdf>

Nem új keletű ezen a területen a Magyarországra irányuló üzemanyag-turizmus, illetve üzemanyag illegális kereskedelme sem. A határ ukrán oldalán a magyarországi üzemanyagárakhoz képest jelentősen olcsóbban beszerezhető üzemanyagok folyamatosan felszínen tartják a jelenséget. Amellett, hogy a határtérségben élők ésszerű lehetőségként használják ki a határ közelségéből adódó olcsóbb tankolási lehetőséget, a folyamatosan emelkedő magyarországi üzemanyagárak mellett az üzemanyag „turizmus” kereskedelmi jelleget öltő tevékenységgé nőtte ki magát.

Veszélyként jelenik meg, hogy a határmenti régióra jellemző életszínvonalbeli lemaradás, a megélhetési problémák és boldogulási lehetőségek hiánya mellett, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, majd Románia uniós csatlakozásával a gazdasági, és életszínvonalbeli viszonyok várhatóan tovább mélyülnek a nem EU tag Ukrajna irányába, továbbra is táptalajt jelentve a virágzó feketekereskedelemnek.

Sokan vállaltak és vállalnak jelenleg is feketén munkát az Eurorégió másik tagországában. 200-300 ezerre tehető a Lengyelországban, többségében illegálisan dolgozó ukránok száma. Néhány ágazatban (építőipar, mezőgazdaság) a nyugatra ment lengyel munkásokat pótolják, akik nélkül jelentős munkaerő-problémákkal szembesülnének. Éppen ezért Lengyelország keresi a lehetőséget egy, a schengeni előírásoknak megfelelő, ukránoknak szóló vízum kialakítására (DĘBSKI, S. – EBERHARDT, A. – GNIAZDOWSKI, A. 2007).

Az Eurorégió tagországainak fejlettebb központi területei, illetve az egyes mezőgazdasági termelésben résztvevő határtérségek, - a magasabb bérek reményében - vonzásterületként jelennek meg a szezonális mezőgazdasági munkára érkezők előtt is (így különösen a kárpátaljai és romániai területekről). Veszélyként jelenik meg továbbá,

hogy a rossz gazdasági kilátások miatt növekszik a munkanélküliség, a fizetéképtelenné válók száma, amely eredményeként folytatódhat az elvándorlás a térségből, melynek ennek első számú érintettjei a fiatalabb, képzettebb mobilizálható rétegek lehetnek. Az emigráció jelensége a történelemben visszatekintve amúgy sem új keletű a területen. Ha csak az elmúlt évtizedeket tekintjük a rendszerváltás után is erőteljes emigrációs hullámnak lehettünk tanúi. Egyesek az országhatáron belüli fejlettebb területek, mások Nyugat-Európa, illetve a nyelvileg azonos, szomszédos országok irányába indultak meg. Távozásukkal azonban egy kevésbé kvalifikált munkaképes réteg maradhat a térségben, amely nem kedvez az esetleges későbbi nagyarányú munkahelyteremtést szolgáló befektetéseknek sem. Ukrajna eurorégiós területei esetében a szomszédos országok EU csatlakozása ezen a téren negatív hatásként jelentkezhet, hiszen a gazdaságilag elmaradottabb területekről fokozódhat az elvándorlás a magasabb életszínvonalat kínáló területek felé.

További kihívásként jelentkezik, hogy Ukrajnában a rossz gazdasági kilátások miatt, hosszú távon sem várható, hogy az ország migrációs kibocsátó szerepe csökkenjen. A gazdasági tehetetlenség az elmúlt évek alatt százezreket irányított külföldre, főként Oroszországba és nyugatra. Hasonló helyzet volt megfigyelhető Románia esetében is (habár napjainkra bizonyos mértékű visszavándorlás indult meg), valamint az Unió (és egyben az Eurorégió) keleti romániai határain Moldávia kapcsán is jelentős gazdasági migrációval szembesülhetünk.

4.8. Energiabiztonság

Ukrajna területe és ezen belül is a Kárpátok Eurorégió területe, a Közép és Nyugat-Európai térség energiaellátása szempontjából kiemelten fontos geopolitikai helyzetben van. Területén keresztül több olaj és gázvezeték húzódik kelet-nyugati, illetve dél-északi irányba. A Barátság kőolajvezeték Szibériából halad az Eurorégió térségébe. Több ága közül az egyik Lengyelországba (Płock), a másik ága Ukrajnába. Kárpátalja területén (Uzsgorod) ágazik szét több kisebb ágra, így a Barátság I-re, amely Szlovákiába, illetve a Barátság II-re, amely Magyarországra vezet. A transz-szibériai gázvezeték szintén a térségben Kárpátalján Ungvárig húzódik, ahonnan a Szlovákia, Magyarország és Románia irányába juttatnak a kilépési pontról. A csővezetékek nyomvezetése mutatja leginkább, hogy a térség jelenleg még „megkerülhetetlen”, habár

a tervek között szerepel a Kárpátok Eurorégió területét megkerülő szállítási útvonalak, így pl. a Déli Áramlat kiépítése is.

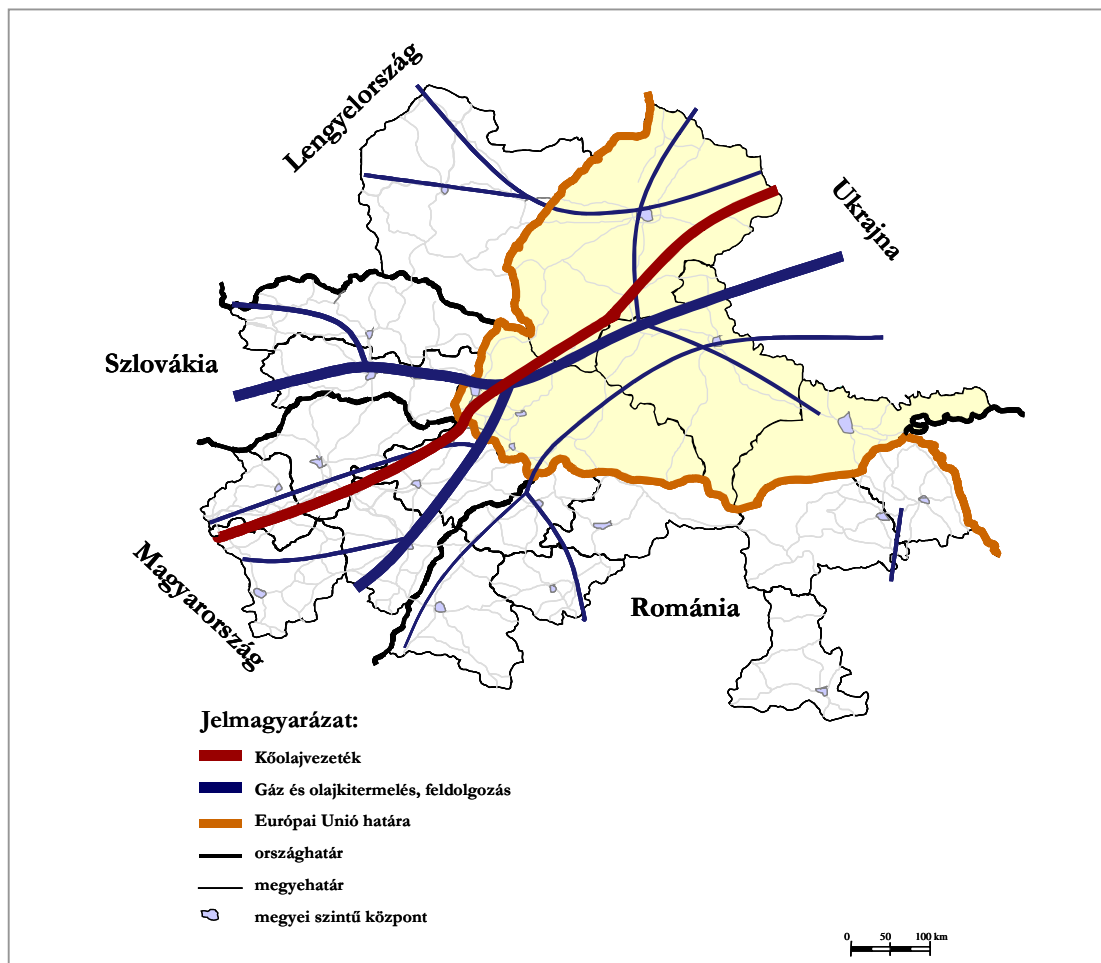
A régiót több, az energiaszállításhoz kapcsolódó, folyamatban lévő projekt is érinti. Megemlíthetjük az Odessa-Brody-Łock olajvezeték projektet, amelynek célja az olaj Kaszpi térségből Európába való eljuttatása. A vezeték Ukrajnán keresztül (Brody) a lengyelországi Łock-ig vezetne. 2006-ban az EU-Ukrán csúcson felvetődött, hogy Szlovákián keresztül Csehországba is irányuljon a csővezeték. 2007 októberében együttműködés is született a vezeték létrehozásához kapcsolódó konzorciumról¹⁵⁴, amelyet Ukrajna, Lengyelország, Litvánia, Grúzia és Azerbajdzsán elnöke is aláírt. Említésre érdemes a tervezett Yamal II gázvezeték is, amely a dél-keleti lengyel és keleti szlovák területeket érintené.

A vezetékekhez kapcsolódó környezetbiztonsági kérdéskörnél azonban sokkal szerteágazóbb és súlyosabb probléma az energiabiztonság kérdésköre. A 2006-ban bekövetkezett orosz-ukrán gázvita jelzésértékű volt a 2009 januárjában elmérgesedő, egész Kelet-Közép-Európa földgáz ellátását érintő súlyos „gázkrízis” előtt, amelynek során a Kárpátok Eurorégió, a kelet-közép-európai térség egyéb területeihez hasonlóan elszenvedő alanya volt az orosz-ukrán gázviszálynak. Az ukrán területek kivételével az Eurorégió tagországait rendkívül súlyosan érintette az Oroszországból Ukrajnán keresztül az Unióba és a Balkánra érkező földgázszállítás elmaradása.

2009 elején az orosz Gazprom leállította az Ukrajnán, és így a vizsgált régió keresztül Európába irányuló gázszállításokat. A 2006 elejéhez hasonló leállítás elsődleges oka az Ukrajnával kialakult árvita, amely mind a 2009-ben Ukrajna által fizetendő földgáz áráról, mind az orosz Gazprom irányába történő már felhalmozott 2,4 milliárd dolláros gázadósságról, mind az ún. tranzitárról szólt. A háttérben azonban számos egyéb tényező is sejthető (többek között az orosz energiamonopólium Európa irányába való fenntartásának igénye, vagy akár az ukrán milliárdos oligarchák pénzügyi érdekei). Ezt támasztja alá, hogy egyre láthatóbb módon próbálja az energiaellátás terén nagyhatalomnak számító Oroszország érdekeit Európa irányába érvényesíteni, amely megmutatkozik a tervezett vezetékek megépítésében, vagy akár az energiaszektorhoz kapcsolódó területeken zajló pozíciószerezési törekvésekben.

---

¹⁵⁴ Az új konzorcium a SARMATIA - <http://www.upstreamonline.com/live/article142128.ece>

23. ábra: A Kárpátok Eurorégiót átszelő, Ukrajna irányából érkező kőolaj és földgázvezetékek (szerk.: DOBÁK I. 2010)

2009. január 7-én Oroszország teljesen leállította az Ukrajnán át Európába szánt földgázszállítást. A fellépő hiány azonnal éreztette hatását a térség országaiban, és Magyarországgal ellentétben, amelynek jelentős gáztározók állnak rendelkezésére súlyosabban érintette – a Kárpátok Eurorégió tagországai közül – Szlovákiát. Északi szomszédunk, kihasználva, hogy a 2006-os parlamenti választásokat követően a Robert Fico miniszterelnök vezette kormány alatt Ukrajna kiemelt fontossága a külpolitikában továbbra is megmaradt¹⁵⁵, január közepén közvetlen tárgyalásokat kezdett Ukrajnával és Oroszországgal. Szlovákia elképzeléseiben kulcsfontosságú szerepet kaptak a Kárpátok Eurorégió ukrán területén található gáztározók, melyekből földgázt remélt a szlovákiai

¹⁵⁵ DULEBA, A. – NAIŠLOVÁ, L. STRÁŽAY, T. 2007: *The ENP and the EU's Eastern Policy: a Slovak Perspective*, Magyar Külügyi Intézet

csővezetékbe, míg cserébe Ukrajna keleti régiói Oroszországtól kaptak volna azonos mennyiséget, kiiktatva ezzel az Ukrajna tranzit csővezeték szükségességét. Ukrajna még Szlovákia szorult helyzetére tekintettel sem volt hajlandó átmeneti megoldást találni Szlovákia gázellátásnak biztosítására.

Stratégiai jelentőséget kaptak az Eurorégió ukrán területén található földgázlelőhelyek és tározók Ukrajna számára is, hiszen energiaigényes keleti iparterületének és lakosságnak az ellátását is a nyugat-ukrán területeken található mezőkről biztosította. A kezdetben két, EU-n kívüli ország viszályába az EU is kénytelen volt szenvedő félként és egyben közvetítőkét beavatkozni, majd megfigyelők küldése és a gázszállításokról szóló nyilatkozat kialakítása terén is szerepet vállalt. A gázkrízis rámutatott Európa kiszolgáltatottságára, amelynek eredményeként előtérbe került az Ukrajnát elkerülő vezetékek kialakításának kérdésköre. Az EU általi Nabucco vagy az orosz Északi és Déli Áramlat mind egyfajta alternatív megoldást jelenthetnek a problémára, megvalósulásuk azonban évekre telhet¹⁵⁶. A krízis mindezek mellett Ukrajnára irányította a figyelmet, az ország elhelyezkedésének geopolitikai jelentőségére, illetve a háttérben meghúzódó ukrán politikai és gazdasági érdekkörök szerepére. A gázvita közel két hét után rendeződött, a 10 évre szóló orosz-ukrán gázszerződés (gázszállítás és tranzitkérdéseket rendező szerződés) aláírásával.

Az ukrán belpolitikai érdekrendszer összetettsége, a 2008 év őszén elmérgesedett, ukrán köztársasági elnök és miniszterelnök közötti viszony, valamint az „...ukrán politikai csoportok és a mögöttük álló üzleti érdekkörök profitigénye...”¹⁵⁷ nehezítette a gázválság megoldását. Fentiekén túl a háttérben meghúzódó a NATO-ba és az EU-ba igyekvő Ukrajna, valamint Oroszország ellentéte (amely során legutóbb az orosz-grúz konfliktus kapcsán az orosz Fekete – tengeri flotta tíz évre szóló szerződésének kérdésköre került előtérbe) tovább hátráltatta a probléma rendezését. Az érvényben lévő nemzetközi szerződések ellenére szomszédunk köztes belpolitikai érdekeitől vezérelve számos ország energiabiztonságát veszélyeztette. A gázviszály amellet, hogy negatív hatással volt az ukrán gazdaságra, vélhetően a befektetők, és egyéb gazdasági szereplők elfordulásához is hozzájárulhattak.

---

¹⁵⁶ A Déli Áramlat gázvezetékét 2015. december 31-éig tervezik üzembe helyezni. A vonalvezetésről és az építéséről Oroszország már megállapodásokat írt alá (2009. május) Bulgáriával és Szerbiával.

¹⁵⁷ Ukrán belpolitikai érdekek állnak a gázválság háttérében – (Bársony András Magyarország kijevi nagykövete) 2009. január 16., péntek 16:01 - InfoRádió

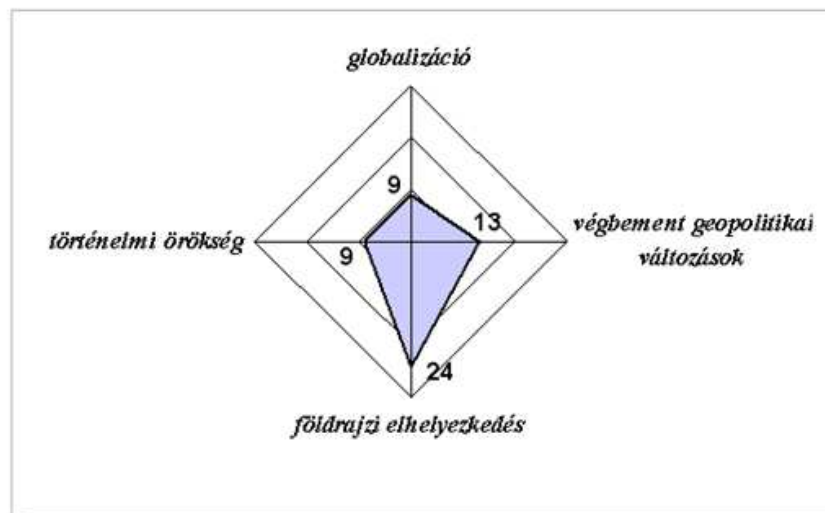
V. Összegzés, következtetések

A disszertációban törekedtem biztonságföldrajzi szemlélettel bemutatni a Kárpátok Eurorégió területén jelentkező különböző biztonságpolitikai kihívásokat és kockázatokat. A biztonság komplex értelmezését alapul véve, ezen problémakörök rendkívül szerteágazóak, azonban átfogó, egy földrajzilag körülhatárolható területre - jelen esetben az Eurorégió által felölelt területre - vonatkoztatott áttekintésükkel, a viszonyok *teljesebb megismerésére* nyílik lehetőség.

Utalva az értekezésben már ismertetett, a biztonságpolitikai kockázatok és kihívások forrását részletező elvi felosztásra, a következő „forrásmátrixban” áttekintett tényezők az Eurorégió által lefedett terület érintettségének oldaláról közelítik meg a főbb veszélyeket és kihívásokat. (A mátrixban 0-val jelöltem a Kárpátok Eurorégió szempontjából nem mérvadónak, 1-el az általam mérvadónak tekinthető biztonságpolitikai kérdéskörhöz tartozó „forrásokat”. Mivel az értekezésben vizsgált különböző veszélyek és kihívások, többek között a társadalmi, történelmi, és politikai folyamatok, valamint a terület földrajzi elhelyezkedésének determináltsága révén mindenképpen többrétegűek, így egy - egy tényezőnél több kategória is megjelölésre került.)

A szerepeltetett jelölések az Eurorégió érintettségét, a problémakör megjelenésének vélt okát, forrását jelzik. Az egyéb térségeket is érintő globalizációból adódó problémák általános jelenléte mellett kérdésként merül fel, hogy - habár a kérdéskörök tisztán nem kategorizálhatók és jelentősen összetettek - a táblázatban jelzett problémák régiós szintű jelenléte, és a vizsgált térség sajátos földrajzi elhelyezkedése (mint pl. öt ország határainak találkozása, schengeni külső határokkal szabdaltsága, stb.), a jelenlévő történelmi örökség, vagy akár az időközben végbement nagyobb geopolitikai változások között milyen kapcsolat van.

A mátrixban szerepeltetett tényezők összegzése alapján látható, hogy többségük főként a térség földrajzi elhelyezkedése révén érintik jelentős súllyal a Kárpátok Eurorégió területét, amely mellett a nagyobb geopolitikai változásokra visszavezethető folyamatok, hatások is súlyozottan vannak jelen. Míg előbbi rámutat, az egyes biztonságpolitikai veszélyek és kihívások *földrajzi szemléletű megközelítésének létjogosultságára*, utóbbi a téma aktualitását, valamint a folyamatosan változó külső környezet, és a nagyobb nemzetközi szintéren végbemenő folyamatok térségre gyakorolt kihatását jelzi.

24. ábra: A főbb biztonságpolitikai veszélyek és kihívások „forrásainak” megoszlása az Eurorégió érintettsége kapcsán
(szerk: DOBÁK I.)

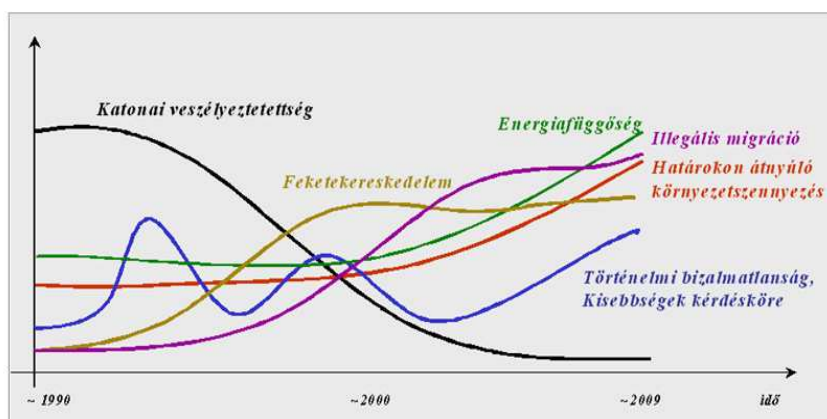
Tagadhatatlan, hogy a térség napjainkban is Kelet-Közép-Európa egyik kulcsterülete, ahol - a történelemben visszatekintve ismételt - *számtalan érdek és érték találkozik*. A terület összekötő kapocs kelet és nyugat között, míg az itt húzódó határok a fejlettebb európai régiókat és az oda igyekvő területeket választják szét. Éppen ezért, a határok sajátosságából („elválaszt és összeköt”) adódóan válik igazán fontossá a biztonságpolitika és biztonságföldrajzi áttekintés jelentősége.

Az értekezésnek vizsgálati „keretet” adó Kárpátok Eurorégió jelentős pozitívumaként összeköti az adminisztratív értelemben öt ország határai által feldarabolt szűkebb, és természetföldrajzi értelemben a Kárpátok által kettéosztott tágabb

térségeket. A hatalmas földrajzi terület ellenére a Kárpátok Eurorégió szerepe vitathatatlan, hiszen egy rendkívül összetett térség egészére nyújt kitekintést, és mozdítja elő a gazdasági, társadalmi és kulturális együttműködés és fejlődés különböző kérdéseit. Létrehozása mindenképpen példaértékűnek tekinthető a bizalmatlansággal, gyanakvással teli 1990-es évek elejének légkörében. A NATO és az EU bővítés, valamint a schengeni övezet kiterjesztése mutatott rá a Kárpátok Eurorégió 1993-as megalakítása szándékának helyességére, hiszen a térség geopolitikai szerepe egyre inkább felértékelődik napjainkban.

A nagyobb geopolitikai változások, amelyek a kelet-közép-európai térséget érintették, az utóbbi közel két évtizedben túlnyomórészt már lezajlottak és az eurorégiós tagok többsége felvételt nyert azokba a szövetségi keretekbe, amelyek alapjaiban lehetőséget biztosítanak a régió további fejlődésére. Azonos politikai – gazdasági – katonai védőernyő fedi le Kelet-Közép-Európát, amely stabilabbá teszi a szűkebb régió biztonságát is.

Az Eurorégió tágabb környezetét is ide sorolva elmondható, hogy az itt megjelenő biztonságpolitikai problémák egy része történelmi okokra vezethető vissza, amely örökség tehertétele erőteljesen érezhető napjainkban is és megnehezíti az egyes kétoldalú kapcsolatok hatékony fejlődését. Kiemelt veszélyként jelenik meg, hogy a hullámszerűen felszínre kerülő, szélsőségbe átcsapó nacionalizmus, amely a regionális kapcsolatokra is rányomhatja bélyegét. Fentiekén túl, ide sorolhatjuk a Kárpát-medencében élő nagyszámú cigányság problematikáját, amely többek között belpolitikai, szociális, és gazdasági téren ad tennivalót.

25. ábra: Határokon átnyúló egyes biztonságpolitikai összetevők elvi megjelenése a Kárpátok Eurorégió területén
(szerk: DOBÁK I.)

Amíg a katonai veszélyeztettség a tágabb térségben is lecsökkent, addig az illegális migráció ingadozva, a kibocsátó, illetve célterületként megjelenő térségekben végbemenő folyamatokhoz igazodva, alapjaiban tranzittérségként érinti a régiót. A határokon átnyúló feketekereskedelem kihasználva az egyes országok politikai-gazdasági döntéseit vélhetően már elérte csúcsát, míg a már említett szélsőséges nacionalizmus „megjósolhatatlan” felbukkanása, többek között a határon átnyúló többoldalú kapcsolatok fejlesztésével ellensúlyozható ebben a történelmileg, kultúrájában és etnikai sokszínűségében összetartozó régióban.

Elmondható, hogy a „biztonság lényegéből” adódóan eltérő, illetve erősen szubjektív az egyes biztonságpolitikai veszélyek jelentősége változásának megítélése is, hiszen az ismertett problémakörök, a térség különböző részeit más és más súllyal érintik.

177. táblázat: Egyes biztonságpolitikai kockázatok és kihívások változásának megítélése a Kárpátok Eurorégió térségét érintően
(nőtt -N, csökkent -C, stagnált -S)

Forrás: értékelt kérdéssor eredménye (DOBÁK I. 2009)

Ország	Magyarország		Ukrajna		Románia		Szlovákia	
	1990-2004 között	2004-2009 között	1990-2004 között	2004-2009 között	1990-2004 között	2004-2009 között	1990-2004 között	2004-2009 között
<i>Energiafüggőség</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>c</i>
<i>Katonai veszélyeztettség</i>	<i>c</i>	<i>C</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>s</i>
<i>Határokon átnyúló környezetszennyezés</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>n</i>
<i>Kisebbségi/etnikai problémák</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>s</i>
<i>Roma etnikum kérdésköre</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>c</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>n</i>
<i>Határokon átnyúló szervezett bűnözés</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>
<i>Illegális migráció</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>
<i>Terrorista támadások veszélye</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>Korrupció</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>s</i>	<i>c</i>	<i>s</i>

Megállapítható, hogy a vizsgált biztonságpolitikai veszélyek a különböző államokat és azok eurorégiós tagterületeit - ha különböző mértékben is - de *egyaránt sújtják*. A határokhoz kapcsolódó biztonsági kérdések (határőrizet, illegális migráció), a gazdasági problémakör, valamint a környezetvédelmi, a vízügyi kérdések, és a katasztrófavédelem prioritást kapnak minden tagországban. Mindezek mellett nem feledkezhetünk meg a nemzetközi környezetből érkező hatásokról sem, így az elmúlt években végbement EU bővítés, valamint a schengeni övezet kiterjesztésének jelentőségéről. A térség szerepköréhez kapcsolódva továbbra is jelentősen kihatnak a területre az Unió, a közép-európai, valamint az orosz érdekszférában lezajló folyamatok.

Az elmúlt időszakot tekintve is látható, hogy a nemzeti és nemzetközi szintereken végbement események érzékenyen érintették és érintik a komplex értelemben vett biztonságpolitikai kérdéskört. Ide sorolhatjuk a Kelet-Európát súlyosan érintő orosz-ukrán gázviszály mellett, az energiaszektorhoz kapcsolódó stratégiai vállalatok megszerzésére irányuló orosz törekvéseket, a lezajlott parlamenti és elnökválasztásokat, vagy akár az Eurorégió keleti határain etnikai-politikai köntösbe bújít moldáv belpolitikai feszültséget is. Fentiek mellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy habár a kelet-közép-európai térség nagy részében már végbementek a bipoláris világrend felbomlásának eredményeként lezajló geopolitikai átrendeződések, az ukrajnai folyamatok még közel sem zárultak le. Az EU csatlakozás, ha csak ideiglenesen is, de csökkentette a különböző nemzetek oldaláról egymásnak feszülő nézőpontokat. Az EU irányából érkező gazdasági-pénzügyi támogatások, alapok és projektek (PHARE CBC, TACIS és INTERREG programok) már közvetlenül, regionális szinten segítették a terület fejlődését. A gazdaság előremozdítása, pedig a térség fejlődésére számos egyéb téren is pozitív irányú változásokat hozhat, maga után vonzva többek között a kisebbségi-etnikai, vagy akár a feketegazdaság kérdésköreiben való előrelépést is. Hosszabb távon mindenképpen meghatározó marad – a régióban élőket közvetlenül érintő – környezeti veszélyek és katasztrófák által okozott veszélyeztetés, amely a részes államok és tagterületeik érintett szervei hatékony együttműködését indokolják.

Az itt húzódó uniós és schengeni külső határok mellett, hogy egyes biztonságpolitikai problémáknál valós feltartóztató szerepet képeznek, a biztonság kérdéskörének más területein nem pótolhatják a veszélyek határon túli

együttműködésekkel történő kezelésének szükségességét. Így, nem kizárólag a tagországok, hanem az EU számára is feladatként jelentkezik az együttműködési lehetőségek kiterjesztése, fokozása a nem EU tagország Ukrajna irányába, amely - többek között - földrajzi elhelyezkedése és történelmi gyökerei folytán ezidáig kívül maradt az összetett „gazdasági-biztonsági” védőernyőből. Számára a múlt öröksége, belpolitikai megosztottsága, valamint Oroszország közelsége és annak érdekei köztes szerepet eredményeztek, amelyből egyhamar nem tud mozdulni.

Kérdésként merül fel, hogy Ukrajna hosszabb távon az orosz érdekek európai irányú becsatlakozásának színterévé válik, vagy továbbra is felszínen marad a nyugati integráció víziója. Érthető módon az Unió óvakodik a jelentős lakossággal, hatalmas területi elhelyezkedéssel bíró, azonban gazdaságilag túlnyomórészt elmaradt, változó irányultságú ország integrálásától. A szoros együttműködés fenntartása azonban többek között a külső határok védelme és az Uniót kívülről érő veszélyek eredményes kezelhetősége érdekében is rendkívül fontos.

A térségben megjelenő számos gazdasági és biztonsági érdek egyik szegmenseként Oroszország „energiaértékesítési” érdekeit és az Unió „energiaéhségét” érdemes kiemelni. Az Unió orosz energiától való függősége kapcsán óvatosan közelíti meg az ukrán kérdést, így a függőség megszűnése - mint az egyik kulcstényező - az EU számára is bátrabb lépéseket eredményezhetne Ukrajna irányába. Oroszország és az EU jelenléte mellett, azonban nem feledkezhetünk meg a „bonyolult háromszög” harmadik csúcsaként (BALOGH I. 2007) jelenlévő Egyesült Államokról, illetve NATO-ról sem, amely szintén kulcsszereplőként jelenhet meg az ezidáig mozdulatlan Ukrajna jövőjét illetően. Az ország eurorégiós tagsága, és uniós szomszédsága nélkül vélhetően már az 1990-es években eltávolodott (lemaradt) volna a kelet-közép-európai folyamatoktól. Ukrajna esetében H. Kissinger gondolatait idézem (KISSINGER H. 1998), miszerint „*Kelet-Európa és a Szovjetunió utódállamainak jövője nem azonos kérdés*”, azonban a térség (különösen a határtérségek) jövőjére kitekintve nem lehet közömbös az EU-val és hazánkkal közvetlen földrajzi kapcsolattal rendelkező Ukrajna sorsának alakulása. Az európai folyamatokban való aktív részvétele, illetve az intézményekkel létesített szoros kötelékek nélkül magára maradhat, illetve még erősebben az orosz érdekszféra irányába tolódhat.

VI. Az eredmények hasznosíthatósága, a kutatás további irányai

1. A Kárpátok Eurorégió által felölelt térség biztonságföldrajzi szemléletű vizsgálata egyik megfogalmazott céljaként, az Eurorégió viszonyainak átfogó - az értekezésben részletezett releváns biztonságpolitikai kockázatok és kihívások köré csoportosuló - áttekintésére irányult. Hasznosítható eredményként jelenik meg, hogy az értekezésben megállapítottak, valamint az egyes problémák és kérdéskörök biztonságpolitikai oldalról való megközelítése, kiegészítő ismeretekkel segítheti a régió iránt érdeklődő szakemberek munkáját.

2. A témakör folyamatos kutatásának szükségességét, az ismertetett biztonságpolitikai veszélyek és kockázatok jelenlétén túl, az azokat formáló és állandóan változó belső és külső (gazdasági, társadalmi, politikai) folyamatok egyaránt alátámasztják. Ezek az egyes tagállamok szintjén, vagy akár a „magasabb” nemzetközi környezetben bekövetkező folyamatos változások közvetve, illetve közvetetten mindenképpen kihatnak a régióra. A disszertációban ismertetettek, a biztonságot veszélyeztető tényezők szélesebb spektruma felé mutatva, bővíthető alapot adhatnak az ezirányú kutatások folytatásának.

3. A kutatási téma aktualitása, az EU keleti határai mentén felértékelődött biztonságpolitikai kérdéskörök, valamint az Oroszország és az Unió között elhelyezkedő Ukrajna jövőjének kérdése, mind a kutatások folytatásának indokoltságát jelzik. Az értekezés ösztönzésként felvetheti más, különösen az EU külső határain átívelő regionális szintű együttműködések esetében is a biztonságpolitikai - biztonságföldrajzi irányultságú vizsgálatok célszerűségét.

Irodalomjegyzék

- ARADY L. 1999: Magyarország szomszédsági kapcsolatainak alakulása – tekintettel a schengeni követelményekre In.: Szomszédsági kapcsolatok – Schengen tükrében, Európai Tükör 1999/1. 2 – 17. p.
- BALLA GY. 1988: Kárpátaljai magyarság 1918-1988, Medvetánc, Budapest.
- BATA B. 2008: A Kárpátok Eurorégió és a Kárpátok Alapítvány bemutatása, Kárpátok Alapítvány Magyarország,
- BATT, J. 2005: The EU's new borderlands
<http://www.caesar.ns.ac.yu/eng/studies/2005/EUborderlands.doc>.
- BALCSÓK I.– BARANYI B. – DANCS L. - A határmentiség és a határon átnyúló kapcsolatok jellemzői az Északkelet-Alföldön- A tanulmány az OTKA T 023004 és a T 031943 számú kutatási programokhoz is kapcsolódik, 2001
- BALOGH I. 2007: Ukrajna és az Unió az Európai Parlament szemszögéből - avagy „A bonyolult háromszög”, Európai parlamenti szemle, 2007. március. 2
- BARABÁS, A. T. - IRK, F. 2001: A szervezett bűnözés egyes megnyilvánulásai - emberkereskedelem, drokkereskedelem és embercsempészet Magyarországon, National Institute of Criminology, Workshop April 2001, Development of tools to support of organised crime in practice Budapest, Hungary,
- BARANYI B. 2000: Az államhatárok elválasztó és összekapcsoló szerepe, avagy a határmentiség kérdőjelei az Észak-Alföldön In: SZÓNOKYNE ANCSIN G. (szerk.) Határok és régiók, Nemzetközi földrajzi konferencia, Szeged, 1999. november 29–30. JatePress, 2000. 197–206. p.
- BARANYI B.1999: A „periféria perifériáján” – a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön, Tér és Társadalom 13. 17–44. p.
- BARANYI B. 2001: Euroregionalitás, Beszélő 6. 2001. 7–8. 128–129. p.
- BARANYI B. 2004 EU – tagként – határmentiség és határon átnyúló kapcsolatok Magyarország keleti, külső államhatárai mentén. Az eurointegrációs folyamatok új kihívásai, OTKA T 046120. kutatási program támogatásával készült tanulmány <http://www.pecshor.hu/periodika/2004/Baranyi.pdf> 169-187 p.
- BENC, V. 2009: Slovak-Ukraine Schengen Border and Migration - Migration Challenges to the Visegrad Countries from Eastern Europe, Budapest, Október 19 – konferencia előadás, ZMNE
- BERNSTEIN R.2004: Poland’s new role: European border guard - International Herald Tribune - Tuesday, March 2, 2004 - <http://www.iht.com/articles>
- BÉRES K.L. 1997: Co-operation of the Hungarian –Romanian Border Regions as Security factor. In.: SÜLI-ZAKAR I. – CZIMRE K. (szerk): European Study Centre Programme of the University of Debrecen, International workshop Debrecen – Oradea
- BILČIK, V. - DULEBA, A.- KLYAP, M.- MITRYAYEVA, S. (szerk) 2001: Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and

- Eastern Europe, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association Strategies Studies Foundation, Prešov – Uzhgorod 1-82. p.
- BILČIK, V. – MITRYAYEVA (szerk.) 2001: Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Mitigating Possible Negative Effects of Schengen, RC SFP, Strategies Studies Foundation (Ukraine), Prešov-Uzhgorod 1-66 p.
  - BRODY, M. – CALDWELL, J. – GOLUB, A.: Developing risk-based priorities for reducing air pollution in urban settings in Ukraine, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17365597>
  - BUDYAKOVA, T. – SKRYLNIKOV, D. - PAVELKO, A. – DOVHANYCH, Y. 2005: National assessment of the national policy, legislative and insitutional frameworks related to the Carpathian Convention, Ukraine 1-223. p.
  - BUZAN B. – WÆVER O. – DE WILDE JAAP, 1998: Security, A new framework for analysis, Lynne Rienner Publishers Inc., USA pp. 239
  - BUZAN B. – WÆVER O., 2003: Regions and power, The structure of international Security Cambridge Universití Press UK pp. 239
  - CZÉGÉNY J. 1992: A migráció hatása a közrendre és a közbiztonságra. Hadtudomány kiadása, Budapest
  - CSEGÉNY J. A Tiszai kommunális hulladékszennyezés <http://www.hidrologia.hu/vandorgyules/23/1szekcio/230102.doc>.
  - CSERESZNYÉS F. – KECSKÉS L . 2000: Schengen keleti határai és a határon túli magyarok In: Schengen, A magyar-magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában, 15-25 p. Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus Kiadó, Budapest
  - CHURNAK, V. – SHAPOVALOVA, N. – KAZMIERKIEWICZ, P 2006: Ukraine's policy to control illegal migration - International Centre for Policy Studies (Kyiv, Ukraine) / Institute for Public Affairs (Warsaw, Poland) - Kyiv p. 10.
  - COOPER S. – TAYLOR B. 2003: Power and regionalism: Explaining Regional Coopoeration in the Persian Gulf IN: LAURSEN F. (ED.) 2003: Comparative regional integration – threoretical perspectives. The Ashgate Publishing Company
  - DANCS L. 2000: Egy lehetőség a periféria periferiáján. A határon átnyúló kapcsolatok helyzete és fejlődésének esélyei az Északkelet-Alföldön. In: Határok és régiók. Nemzetközi földrajzi konferencia, Szeged, 1999. november 29–30. SZÓNOKYNÉ ANCSIN G. . (szerk.) Szeged: JATEPress, pp. 207–214.
  - DANCS L.: Keleti kapu és elszigeteltség. Az elzártság kérdése és a határon átnyúló kapcsolatok esélyei az északkelet-alföldi határ mentén, Tér és Társadalom, 14. 2000. 2–3. pp. 275–284.
  - DEÁK P. 2008: NATO jelen, EU jövő <http://www.deakpeter.hu/pub.php>
  - DEŹBSKI, S.- EBERHARDT, A. – GNIAZDOWSKI, M. 2008: The Foreign Policy of Poland towards its Eastern Neighbourhood: What Role for Visegrád Cooperation? Polish Institute of International Affairs, KÜM Konferencia Magyar Külügyi Intézet
  - DOHOS Cs. 2010: Kárpátalja üzenete Budafok-Téténynek a Trianoni-emléknapra, Interjú Kovács Miklóssal a Kárpátalja Magyarok Kulturális Szövetségének elnökével, Városházi Híradó, XVIII/11. sz.

- DÖVÉNYI Z. 2005: A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás néhány területi aspektusa. Kisebbségkutatás 2005. 3. szám
- DULEBA, A. - NAIŠLOVÁ, L. – Strážay, T. 2008: The ENP and the EU's Eastern Policy: a Slovak Perspective, Visegrad Fund, Magyar Külügyi Intézet, Konferencia
- DÜVELL, F. 2007: Ukraine - Europe's Mexico? Central and Eastern European Migration Country Report 1 (draft June 2007) - <http://www.compas.ox.ac.uk>
- DRÓTOS B. 1993: A környező országok katonapolitikájának jellemzői, fegyveres erői helyzete, Jegyzet ZMKA, Felderítő és Idegenhadsereg Ismereti Tanszék, Budapest
- ÉGER GY. 1997: Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában In: A mai világ és a jövő forгатókönyvei VARGA CS. - TIBORI T. (szerk.), HÉA Stratégiai Kutatóintézet, pp. 223-242
- ÉGER GY. 1993: Multietnikus határtérségek Közép-Európában, Regio - Kisebbség, Politika, Társadalom 4. évf. 3.sz. pp. 1-16.
- FAZEKAS J.- HUNČIK P. (szerk.) 2005: Magyarok Szlovákiában, Dokumentumok, Kronológia (1989-2004), Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely,
- FEDINEC Cs. Užhorod, 1919. november 8. Kiáltvány [Generalny Statutum] Podkarpatszka Rusz berendezkedéséről, In: Iratok a Kárpátaljai magyarság történetéhez p. 58. <http://www.foruminst.sk/documents/9/16.pdf>
- FLEISCHER T. 1999: A záhonyi régió közlekedési helyzetelemzése, jövőképe, összhangban térségi és nemzetközi szerepével, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest
- FÜLÖP I. (szerk.) 1997: A Magyar Köztársaság környezeti biztonsága. SVKI Budapest Védelmi Tanulmányok No 15. Charta Press Kft
- FRANTESCU, D. 2006: Romania - the Challenges for EU's New (Eastern) Frontier - Friday 6 October 2006 - EU Enlargement - <http://www.taurillon.org>
- FRISNYÁK S. (szerk.) 1998: Magyarország földrajza. Tankönyvkiadó, Budapest, 598 p.
- GAZDAG F.1994: Közép-Kelet-Európa biztonságának problémái a '90-es évek közepén, ZMKA Hadtudományi Szemelvények, Budapest
- GAZDAG F. 2001: Biztonságpolitika. SVKH, Budapest
- GERGELY A. 2000: Integráció, globalizáció, regionális fejlődés. A Kárpátok és a Duna-Körös-Maros-Tisza eurorégiók makro-politikai összefüggései. Teleki László Intézet / Külpolitikai Tanulmányok Központja
- GUEVAVA M.W. – REHNFELDT M. – SOARES M: 2009: Smuggling made easy – <http://www.publicintegrity.org>
- GYURGYIK L., SEBŐK L. 2003: Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest

- GYURGYIK L. 2003: A szlovákiai magyarság létszámcsökkenésének okai In: GYURGYIK L., SEBŐK L. - Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest
- GORBULIN V. 1998: Ukrajna hozzájárulása az európai biztonsághoz és stabilitáshoz. NATO tükör, Budapest
- GULÁCSI G. 1998: A kárpátaljai magyarság jogi helyzete és autonóm törekvései – Útközben / Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. KMKSZ, Ungvár p.14.
- HAJDÚ Z., 1999. - Magyar víztározó- és vízerőmű építési tervek az Északkelet-Kárpátokban a II. világháború végéig In: BOROS L. (szerk) 1999: Kárpátalja, A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai, Nyíregyháza 1998.nov.16-19. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, pp. 159-164
- HAJDÚ Z. 2000/a: Erdély történetileg változó államföldrajzi problematikája közigazgatási régió, részállam, önálló állam? In: BOROS L. (szerk.) Erdély természeti és történeti földrajza. A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék, (Észak- és Kelet-magyarországi Földrajzi Évkönyv, 8.) pp. 323–337.
- HAJDÚ Z. 2000/b: Magyarország geopolitikai helyzetének átalakulása a rendszerváltás időszakában. In: HORVÁTH GY., RECHNITZER J. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA RKK kiadása, Pécs pp. 40–59.
- HAJDÚ Z. 2000/c: Magyarország politikai földrajzi helyzetének változása az európai uniós csatlakozás után. In: ANDRÁSSY GY. (szerk): Az Európai Unióhoz való csatlakozás társadalmi feltételei és következményei. IPF Monográfia Szerkesztőség kiadása, Szekszárd pp. 180–192.
- HAJDÚ Z. 2004: A Közigazgatási Régió történeti, funkcionális összefüggései és alakváltozásai Magyarországon, Magyar Tudomány 9 szám, <http://epa.oszk.hu/00600/00691/00009/03.html>
- HALÁSZ L. 2000: Környezetvédelem - Környezetbiztonság. ZMNE Egyetemi jegyzet, Budapest
- HARASZTI GY.- HUTH G., 2004. - Hazánk szomszédai szemérmetlenül szennyezik és rabolják el a folyóinkat - 2004. december 29. Magyar Nemzet, (10. oldal)
- HARDI T.- TÓTH K. (szerk) 2008: Határaink mentén (A szlovák–magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata (2008) – Fórum Kisebbségkutató Intézet, Szlovákiai magyar Adatbank, <http://www.foruminst.sk>
- HEJEC V. 2009: Gazdaságpolitikai modellek és kihívások. Ukrajna jövője az Európai Unió és az Egységes Gazdasági Térség között. In: FEDINEC CS. – SZEREDA V. (szerk): Ukrajna színeváltozása 1991-2008. Kalligram, Pozsony. pp. 139-152.
- HIDEGH A. L., MIKLÓS A. E. 2006: Eurorégiókról szlovák-magyar kitekintéssel, Tanulmányok, p.8. http://epa.oszk.hu/00000/00033/00025/pdf/f_t_szemle_2006-2_halmae.pdf,
- HORVÁTH I. 2002: A 2002-es romániai népszámlálás előzetes eredményeinek ismertetése és elemzése, In: GYURGYIK LÁSZLÓ, SEBŐK LÁSZLÓ - Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest

- HUGYIK A. 1999: A biztonságpolitika ukrán értelmezése. Új Honvédségi Szemle, Budapest
- IGLICKA, K. 2005: EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges - Center for International Relations, Warsaw
- ILLÉS I. 1998: Egy közép-kelet európai együttműködési kísérlet anatómiája: a Kárpátok Eurorégió. TLA Tanulmány
- ILLÉS I. 2000: Regionális politika Kelet-Közép-Európában az átmenet időszakában. In: HORVÁTH GY (szerk): A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban. MTA Regionális Kutatások Központja kiadása, Pécs pp.19–30.
- JAKUBOVICH N. 2001: A legális migráció belügyi vonatkozásai – tekintettel az uniós csatlakozásra In: LUKÁCS É.- KIRÁLY M. (szerk.) Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium
- JANDL, M. 2003: Estimates on the numbers of Illegal and smuggled Immigrants in Europe – Presentation at workshop 1.6 8th International Metropolis Conference – 17/9/2003 – International Centre for Migration Policy Development
- JÁNKY A. 1997: Szabad gazdasági övezetek Kárpátalján. Pro Minoritate, (<http://www.hhrf.org>)
- JOÓ R. 2000: A kisebbségi-tájegységi mozgalmak. Hatásuk a politikai rendszerre In: Beréti L. (szerk.) Nemzeti és etnikai kisebbségek ZMNE, Budapest.
- JOÓ R. 1996: Nemzetiségi konfliktusok és nemzetközi biztonság Közép-Kelet-Európában. Külpolitika
- HUDAK, V. (szerk.): 1996: The investment climate in the Carpathian Euroregion, Institute for EastWest Studies
- KEMÉNY I. – JANKY B. 2003: A 2003. évi cigány felmérésről – A magyarországi cigány népesség helyzete a XXI. század elején. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kiadása, http://www.mtaki.hu/docs/moi_cig_nep_kut_gyorsjel/kemeny_janky_2003_cig_felmeresrol_moi_cig_nep_kut_gyorsjel.pdf (letöltve: 2009-03-03)
- KISS T. 2003: A romániai magyarság az 1992-es, és 2002-es népszámlálások tükrében, In: GYURGYIK LÁSZLÓ, SEBŐK LÁSZLÓ - Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest
- KISSINGER H. 1998: Diplomácia, Panem-Grafo, Budapest
- KOBOLKA I. - RITECZ GY. - SALLAI J. 2003: A Magyar Köztársaság államhatárainak ezredfordulós kriminál földrajza. KBH Szakmai tudományos közlemények 1-17 p.
- KOBOLKA I. – KOVÁCSICS F. 2004: EU csatlakozásunk biztonságföldrajzi kérdései pp. 1-9. <http://www.pecshor.hu/periodika/2004/Kobolka.pdf>.
- KOCSIS K. 2003: A Kárpát-medence változó etnikai arculata (1989-2002) – Demográfia - <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00020/pdf/04demo01.pdf> (letöltve: 2008.03.03), Kisebbségkutatás 2003/4
- KOVÁCS P. 1996: Az autonómia a nemzetközi jogban In: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem. Osiris Kiadó, Budapest. 238 p.

- KOVÁCS P. 2000: A Schengeni kérdés. Osiris Kiadó kiadása, Budapest p.112.
- KOVÁCS P.. 2000: A schengeni vízumrendszer és a határokon túli magyarság In: Schengen, A magyar-magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus Kiadó kiadása, Budapest. pp 25-49.
- KÖRÖSI CS. 1998: A nemzeti biztonság külpolitikai alapjai In: MATUS J. – PATAKI G. Zs. (szerk) Biztonságunk az ezredfordulón. ZMNE CKK kiadása, Budapest
- KORDELA-BORCZYK Z. 1996: The Case for Economic Cooperation and Development in the Central Carpathian Region: The Euroregion Model University of Cambridge Global Security Fellows Initiative Occasional Paper No. 4
- KRUPPA É. 2003: Eurórégiók a szlovák-magyar határon, Külügyi Szemle II. évf. 2 szám pp. 115-141
- KURTH J. (ford.: BICZÓ KRISZTINA) 2001: A vallás és az etnikai konfliktusok In.: Kisebbségkutatás, Szemle a hazai és a külföldi irodalomból 10. évf. 2001/4. 174 p.
- LAKE D. A. – MORGAN P. M., 1997: Building security in a New world. The Pennsylvania State University 393 p.
- LINK, P.– SAMSON I. (szerk.) 1998: The Geopolitical Position of Central Europe: Development Tendencies in the 21st Century, RC SFPA, Center for Strategic Studies-The Ministry of Defense of the SR, Friedrich Ebert Foundation, Bratislava
- LÉNÁRT S. 2005: Környezetbiztonság, környezetvédelem, honvédelem - VÉDELMI STRATÉGIA. Új Honvédségi szemle, Budapest
- LUDWIG Zs.– SÜLI-ZAKAR I. 2001: Együttműködés és felzárkózás a Kárpátok Eurórégióban Közrem.: Jáнки András, Wisniewski Anna OM, Budapest JATE KK
- LUDVIG Zs. Ukraine's place in Europe - a Central-European approach, <http://www.cap.uni-muenchen.de/transatlantic/download/ludvig.doc>
- LUKÁCS É. – KIRÁLY M. (szerk) 2001: Migráció és Európai Unió Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest
- PAN C. 1997: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak védelme, az európai kisebbségi jogvédelmi rendszer. Pro Minoritate. pp. 1-5.
- PAP N. 2005: Az effektív államterület problémája, jelentősége Magyarországon In.: IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, pp. 73-76.
- PATAKI G.Zs. 1999: Kis "magyar-magyar" geopolitika. Magyar Kisebbség, Kolozsvár.
- LENGYEL, M. 2009: Doszvid karpatszkoho jevrehionu: postovh do pereoszmiszlenyija modeli transzkordonnoho cpivrobotnictva, <http://ewi.org.ua/chastyna-3/>
- MAGYAR I. 1998: A biztonsági környezet értékelésének jelentősége In: MATUS J. – PATAKI G. Zs. (szerk): Biztonságunk az ezredfordulón. ZMNE CKK1998/2, Budapest
- MALYNOVSKA, O. 2006: Caught Between East and West, Ukraine Struggles with Its Migration Policy, National Institute for International Security Problems, Kyiv, <http://www.migrationinformation.org>

- MARCINCIN, A. - MITRYAYEVA, S. (szerk.) 2001: Carpathian Euroregion: Prospects for Economic Trans-Border Cooperation, RC SFPFA, Strategies Studies Foundation (Ukraine), Prešov-Uzhgorod 2001
- MARIK S. 2006: Szabolcs-Szatmár-Bereg — megye az Unió keleti határán, Európai Tükör 2006/4. p 63-77.
- MARIMAN D – YUREKLI A. – CHALOUPEK F.J. – How big is the worldwide cigarette smuggling problem? p. 373 – sitesources.worldbank.org
- MATTLI W. 2003: The Vertical and Horizontal Dimensions of Regional Integration: A Concluding Note IN: LAURSEN F. (ED.) 2003: Comparative regional integration – theoretical perspectives. The Ashgate Publishing Company p. 273
- MAZZOLA V., 1999. – Kárpátalja erdőállományának rekreációs jelentősége, In: BOROS L. (szerk) 1999: Kárpátalja, A Nyírségi Földrajzi Napok előadásai, Nyíregyháza 1998.nov.16-19. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, p 203-204.
- MEZENTSEV, K. 2009: Ukrainian Migrant's Pressure on Visegrad Countries: Viewpoint of A Geographer - Migration Challenges to the Visegrad Countries from Eastern Europe, Budapest, Október 19 – konferencia előadás http://portal.zmne.hu/portal/page?_pageid=34,86978&_dad=portal&_schema=PORTAL
- MEZEI I. 2005: Vonzáskörzetek és határok a magyar-szlovák határ mentén. – In: Lelkes Gábor-Tóth Károly (szerk.): Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában 2005. Fórum Kisebbségkutató Intézet – Fórum inštitút pre výskum menšín. Somorja – Šamorín. 2006. pp. 107-196.
- MIHALKA, M. 2004: Conflict in the 21st Century, G.C. Marshall Center Presentation 2004.03.08.
- MILLER, C. 2007: Slovakia on EU migration frontline BBC (22 October 2007), Slovakia-Ukraine
- MITRYAYEVA, S. – KISS É. 2001: The Carpathian Euroregion: Minority Problem In.: BILCIK, V. – DULEBA, A.– KLYAP M.– MITRYAYEVA S., Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association and Strategic Studies Foundation, Presov-Uzhgorod
- MITRYAYEVA, S. – DYKARYEV, O. 2001: Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central Eastern Europe In.: Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe, Sanatorium „Karpáty” 2000. nov 23-25. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association and Strategic Studies Foundation
- MOLNÁR J. - MOLNÁR D.I. 2003: Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek tükrében In: GYURGYIK LÁSZLÓ, SEBŐK LÁSZLÓ - Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, Teleki László Alapítvány, Budapest
- NOVÁK T. (szerk.) 2008: Sikerek és Kudarok: A FÁK térség energetikai és integrációs dilemmái, Kelet-Európa Tanulmányok III. szám, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest

- NOVOTNY G. 1998: Az eurorégiós minta. A sikeres határmenti együttműködés kulcskérdései In.: BALOGH A., PAPP G. (szerk): Magyarország az európai regionális együttműködésben. MTA RKK kiadása, Magyar Külügyi Intézet
- NYÁRÁDI L. 1995: Az idegenrendészet és a migráció kialakulása ORFK Budapest
- PAP N. 2004: Az effektív államterület problémája és jelentősége Magyarországon Szakmai Szemle. A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának Kiadványa. 2004/3. szám pp. 101-105.
- PAP N.– TÓTH J. 1997: Európa politikai földrajza Pécs, JPTE
- PAP N. - TÓTH J. 2008: Az európai államhatárok típusai, In: HORVÁTH I. – KISS J. (szerk.) A baranyai államhatár a XX. században – A Pécsi Tudományegyetemen 2008. február 15-én tartott nemzetközi konferencia előadásai, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
- PAVLIUK, O. - TEDSTROM, J. E. 2002: Ukraine and the West: Policies for Progress, Policy Brief July 2002, Vol. 1 No 4, EastWest Institute
- PÓTI L. 1997: Az ukrán Közép-Európa politika. Európai tükör – 21.szám, ISM – műhelytanulmányok, Budapest
- PÓTI L. 2001: Ukrajna kül- és biztonságpolitikája, 1990-2000, SVKH, No. 44. Budapest
- PREDAN, M. (szerk.): Minorities and the Central European Initiative (1994-2004), CEI Executive Secretariat and the Slovenian CEI Presidency, http://www.ceinet.org/download/CEI_Publication_7.4.05.pdf
- PRIBYTKOVA, I. – GROMOS, J.: Migration trends 2004-2006. Söderköping process countries, www.soderkoping.org.ua
- PRUNARIU, D. D. 2003: Monitoring of Illegal Traffic and Crime Prevention – Security: Services and Benefits from GMES - Space Applications, RSA / Presentation, Italy, 2003. január 28-29.
- REBISZ S. 2001: Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central Eastern Europe In.: Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe, Sanatorium „Karpát” 2000. nov 23-25. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association and Strategic Studies Foundation p. 35
- RECHNITZER J. (1999). Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. Az osztrák-magyar határ menti együttműködés a kilencvenes években. In: NÁRAI M., RECHNITZER J. (szerk.) Elvázlat és összeköt a határ, MTA RKK, Pécs-Győr
- RÉDEI M.: Migráció az ezredfordulón geogr.elte.hu/REF/REF_Kiadvanyok/Migracio_az_ezredfordulon/RM_migracio_137-144_Ujtendenciak.pdf
- RÉDEI M. 1986:A területi migrációs áramlások, Budapest, KSH NKI, 1986/1
- RÉDEI M. – KOBOLKA I. 2003: A nemzetközi mobilitás fogalma, forrása, típusai és motivációi, KBH Szakmai Tudományos Közlemények. <http://www.kbh.gov.hu/>

- RÉDEI M. 2009: Hungary at crossroad - Migration Challenges to the Visegrad Countries from Eastern Europe, Budapest, Október 19 – konferencia előadás
- http://portal.zmne.hu/portal/page?_pageid=34,86978&_dad=portal&_schema=PORTAL
- ROMSICS I. 1998: Kisebbségvédelem Kelet-, Közép- és Délkelet-Európában a XX. Században. Magyar Napló
- RUDL J. 1999: A Szovjetunió utódállamainak földrajza. Dialóg Campus Kiadó, 333 p.
- SALLAI J. 2009: Integral Border Management from the perspective of Hungary In: LEDÁCS KISS J. (szerk.) Tradecraft Review Special Issue 2. - KBH Szakmai Szemle
- SALLAI J. 2000: A schengeni rendszer és a kihatárforgalom In: Schengen, A magyar-magyar kapcsolatok az uniós vízumrendszer árnyékában, Kisebbségkutatás könyvek, Lucidus Kiadó, Budapest., pp. 49-63.
- SALLAI J. – RITECZ GY. 1998: Határrend határbiztonság az EU csatlakozás tükrében Belügyi együttműködés, pp. 49-66.
- SAMUS, M. 2007: NATO–Ukraine: Does Success Exist Here? – Magyar Külügyi Intézet
- SAMSON, I. – DULEBA, A. 2005: International Migration – and Slovakia’s Security, Center for International Relations, Reports and Analyses 8/2005
- S. BENEDEK A. 1993: A tettenérhető történelem. IKVA, Budapest, 33 p.
- SCHLETT I. 2000: A kisebbségi autonómia intézményei In: BERÉTI L. (szerk.): Nemzeti és etnikai kisebbségek. ZMNE, Budapest
- SCHLETT I. 1993: Kárpátalja: Magyarok egy sokismeretlenes egyenletben, Kisebbségnezőben. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- SHLYNOV R. – CANDEA S. – CAMPBELL D. – LAVROV V. 2008: Made to be smuggled, 2008.10.19., <http://www.piblicintegrity.org>
- STREKAL, O. 1993: Ukrajna és az európai biztonság, Europäische Sicherheit – 7.szám, fordítás
- SÜLI-ZAKAR I. 1997/a: A Kárpátok Eurorégió a régiók Európájában, Education 1997/3. szám pp. 438-452.
- SÜLI-ZAKAR I. 1997/b: Euroregionalism in Central Eastern Europe. Case study: Carpathian Euroregion In.: SÜLI-ZAKAR I.- CZIMRE K (szerk.) European Study Centre Programme of the University of Debrecen, International workshop 1997.12.16-17., Debrecen – Oradea, pp. 18-32.
- SÜLI-ZAKAR I. 1999/a: A határmentiség az euroatlanti folyamatok tükrében, különös tekintettel a Kárpátok-Eurorégió működési területére, MTA RKK ATI, Debrecen pp. 26-54.
- SÜLI-ZAKAR I. 1999/b: A Kárpátok Eurorégió interregionális szervezet szerepe a határokon átnyúló kapcsolatok erősítésében, Kárpátalja In: BOROS LÁSZLÓ (szerk.) Nyírségi Földrajzi Napok előadásai, Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza pp. 179-191.

- SÜLI-ZAKAR I. 2004: A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség Stratégiai Fejlesztési programja – Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség, Magyar Tagozat - Regionális Fejlesztési Munkabizottság, Róna-Régió Terület- és Településfejlesztési Korlátolt Felelősségű Társaság, Nyíregyháza
- SÜLI-ZAKAR I.– CZIMRE K. – TEPERIC S. – PATKÓS CS. 2001: Cultural identity and Diversity in the Carpathian Euroregion In.: BILCIK, V. – DULEBA, A.– KLYAP M.– MITRYAYEVA S., Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda Research Center of the Slovak Foreign Policy Association and Strategic Studies Foundation, Presov-Uzhgorod pp. 47-76.
- SWIRE, D. 2007: Slovakia: The EU's Thin Line Transitions Online (www.tol.cz), 3 August 2007
- SZABÓ A. F. 1999: Demográfiai problémák biztonságpolitikai vonatkozásai egykor és ma. ZMNE kiadása, Budapest.
- SZABÓ L. 1995: A többnemzetiségű területek biztonsági problémái. Hadtudományi Szemlények, ZMKA kiadása, Budapest.
- SZABÓ A. F. 2009/a: A szlovák-magyar konfliktus geopolitikai okai, Kézirat a szerzőtől
- SZABÓ A. F. 2009/b: The Social and security Consequences of International Migration
- Migration Challenges to the Visegrad Countries from Eastern Europe, Budapest, Október 19 – konferencia előadás http://portal.zmne.hu/portal/page?_pageid=34,86978&_dad=portal&_schema=PORTAL
- SZÁRAZ E. 2003: A biztonság új dimenziói, Külügyi Szemle II. évf. 2 szám p. 199-224
- SZ. BÍRÓ Z. 2008: A FÁK-térség: az integráció politikai esélyei In. NOVÁK T. (szerk.) Sikerek és Kudarok: A FÁK-térség energetikai és integrációs dilemmái, Kelet-Európa tanulmányok, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest
- SZILÁGYI K. 1996: Közép-európai alternatíva. Hadtudomány, Budapest.
- SZILÁGYI K. 1996: A közép-európai nemzetiségi problémáról. Hadtudomány, Budapest.
- SZILÁGYI Zs. 1998: Külpolitika, határon túli magyarok és jószomszédság, Magyar Kisebbség, 1998/3-4, Kolozsvár
- TATÁR A. 2004: Terrorizmus és Katasztrófavédelem, ZMNE Egyetemi Közlemények 2004/8 évfolyam 2 sz. p. 18
- TÁLAS P. 2007: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarországi biztonságára - vitaanyag,
http://www.mtaki.hu/docs/all_in_one/talas_peter_nemzetkozi_terrorizmus.pdf
- TÓTH I. 1998: Ukrajna - Néhány gondolat az eredetről. Valóság kiadása, 1998/11.
- TÓTH I. 1997: Kárpátalja - térség az érdekek keresztútján. Pro Minoritate kiadása

- TÓTH J. 2003: Kell nekünk régió?
http://www.mindentudas.hu/doc/tot_nyomtathato.rtf
- TÓTH J. 2006: A közép-európai migráció keretei és kutatási tézise pp. 723-734 In: Kiss A., Mezősi G. Sümeghy Z. (szerk.) Táj, környezet és társadalom SZTE 2006 Szeged
- TÓTH J. - TRÓCSÁNYIA. 1997: A magyarság kulturális földrajza, Budapest, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány 226 p.
- TÓTH J. 2007: A Kárpát-medence államainak biztonságföldrajzi (előadás anyaga), Nemzetközi tudományos konferencia MH Geoinformációs Szolgálat, Budapest 2007. május 24.
- TRIER, T. 1998: Inter-ethnic relations in Transcarpathian Ukraine, - European Centre for Minority Issues (ECMI) Report 4. Uzhhorod pp.1-65.
- TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002: A magyarság kulturális földrajza II. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs.
- UEHLING, G. 2004: Unwanted migration: Combating and unwittingly creating irregular migration in Ukraine New issues in refugee research Working Paper No. 109, Solomon Asch Center for the Study of Ethnopolitical Conflict, University of Pennsylvania United States of America Evaluation and Policy Analysis Unit, United Nations High Commissioner for Refugees www.unhcr.org
- VADICKA KAREL (ford.: VADÁSZ R.) 2001: Roma kérdés és EU tagság: a szlovák dupla vagy semmi In.: Kisebbségkutatás, Szemle a hazai és a külföldi irodalomból 10. évf. 2001/4.
- VASAS G.: A ruszin autonómia válaszútjain – 1939 március – szeptember, hunsor info media – Norrköping, Sweden. <http://www.hunsor.se/hhrw>.
- VAJDA GY. 1998: Kockázat és Biztonság. Akadémiai kiadó, Budapest.
- VARGA GY. 1999: A migráció Ukrajnában, Régió, 1999/3-4
- VARGA GY. 2000: Az ukrajnai magyar kisebbség helyzetének politikai és biztonságpolitikai értékelése. ZMNE PhD értekezés, Budapest.
- VASROVA N. 2009: Vallások és egyházak a mai Ukrajnában, In: FEDINEC CS. – SZEREDA V. (szerk): Ukrajna színeváltozása 1991-2008. Kalligram, Pozsony 281-293.
- VASS G. 2001: Az illegális migráció belügyi vonatkozásai – tekintettel az uniós csatlakozásra In: LUKÁCS É. – KIRÁLY M. (szerk.) Migráció és Európai Unió, Szociális és Családügyi Minisztérium
- VEDOVATO, G. 1997: The Carpathian Euroregion: Experiences and possibilities In: PÓTI L. (szerk.) Integration, Regionalism, minorities: What is the link? International Conference, Bp. 1996.09.06-07. Hungarian Institute of International Affairs, Budapest
- VOLOVICH, V. 1994: Transit Migration in Ukraine, International Organization for Migration

- VIDA Cs. 2001: Szlovákia államiságának kialakulása és annak katonai vonatkozásai, valamint a szlovák haderőreform folyamata, doktori értekezés Hadtudományi Doktori Iskola ZMNE
- VIDA Cs. 2005: A roma kisebbség hatása Szlovákia biztonságára, Új Honvédségi Szemle, LIX. évfolyam, 10. szám
- VIDA Cs. 2007: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány XVII. évfolyam 1. szám
- VOGEL S. 2003: Kisebbségek, emigráció és (kulturális) külpolitika Európában Budapest, 2003. augusztus 18.
- ZAHRADNICEK, P. 2002: Vegyi üzemek rombolásának várható hatásai a csapatok tevékenységére [http://www.zmne.hu /kulso /mhtt /hadtudomany /2002 /3/pawelzhradnicek/chapter1.htm](http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/3/pawelzhradnicek/chapter1.htm)

Főbb tanulmányok - Konferencia anyagok:

- Carpathian Foundation, Five Nations, One community Report 2002/ Regional Research Center of the Budapest University of Technology and Economics, 2002
- Carpathian Euroregion Prospects and Challenges I - Role of the Carpathian Euroregion in Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe, RC SFPFA, Strategies Studies Foundation, Prešov-Uzhgorod 2001
- Carpathian Euroregion Prospects and Challenges II - Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda, RC SFPFA, Strategies Studies Foundation, Prešov-Uzhgorod 2001
- Economic Commission for Europe, Committee on environmental policy – environmental performance reviews, Ukraine, UN, 2007, www.unece.org/env/epr/epr_studies/ukraine%20II.pdf
- European Neighbourhood Policy, Country Report, Ukraine, Commission Staff working paper, Commission of the European Communities, 12.5.2004. SEC (2004) 566
- European Parliament - Asylum in the Member States - Working paper - Directorate General for research – Civil Liberties Series LIBE 108 EN
- European Parliament - Migration and asylum in Central and Eastern Europe - Working paper - – Directorate General for research – Civil Liberties Series LIBE 104 EN
- Hungary-Romania Cross Border Co-operation Programme 2007-2013 - <http://www.huro-cbc.eu/en/overview>
- Thematic Maps of the Danube river basin – Danube pollution reduction programme, Zinke Environment Consulting for Central and Eastern Europe and Mihaela Popovici, UNDP/GEP 1999